

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Збірник тез
Міжнародної
науково-практичної конференції*

3 листопада 2023 року

Львів

УДК 343.43
Т 33

Рекомендовано до розміщення
в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 25 жовтня 2023 року № 4)

Упорядник
Р. М. Шехавцов,
кандидат юридичних наук, професор

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ** : збірник тез Міжнародної науково-
практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор.
Р. М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023. 224 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», яка відбулася 3 листопада 2023 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

The collection includes abstracts of the reports from participants at the International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Crime Counteraction in Contemporary Conditions», hosted on November 3, 2023 at Lviv State University of Internal Affairs.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

УДК 343.43

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023

ЗМІСТ

Благута Р. І. <i>ВСТУПНЕ СЛОВО</i>	9
Акімов М. О. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТУСУ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 8402 ВІД 31.01.2023).....	11
Алексеева О. А. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ У СФЕРІ НЕДОПУЩЕННЯ УНИКНЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РФ ЗА СКОЄНІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	15
Андрух В. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	19
Батюк О. В., Бєлай С. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З СИЛАМИ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ ОХОРОНІ ТА ОБОРОНІ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	22
Бобро М. І. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	25
Бориславський Р. А. ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК НОВИЙ ВИД ПОКАРАННЯ.....	30
Бурда С. Я., Винник А. О. ЗДАЧА АБО ЗАЛИШЕННЯ ВОРОГОВІ ЗАСОБІВ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ.....	33
Бусол О. Ю. РЕПРЕСІЇ АБО ПРОФІЛАКТИКА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ?.....	36

Бутко Р. Ю. РОЗВИТОК СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	41
Висоцький В. М., Висоцька І. Б. ПРОЄКТ «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ» ЯК НОВИЙ ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	47
Воліков Т. А. НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ.....	49
Галкіна О. М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ТА ХАБАРНИЦТВОМ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ.....	53
Глинська Н. В. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ.....	58
Гловюк І. В. СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ ЗА ЛЮБЛЯНО-ГААЗЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ТА КПК УКРАЇНИ.....	68
Градецька Н. М. ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ.....	73
Гурковська К. А., Ткачук М. Р. ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	77
Гусєва В. О. ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ІЗ МАСОВИМИ ЖЕРТВАМИ.....	80
Гуцуляк Ю. В. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ДІЗНАВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ.....	85
Гуцуляк О. А. ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ.....	90

Демченко І.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ЯК УМОВА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ (ПАНДЕМІЇ).....94

Дульський О. Л.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....97

Єсімов С. С.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА
ТА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....102

Здреник І. В.

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....107

Ковальов К. Є.

КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
ЯК ШЛЯХ ДО РОЗРОБКИ ВИВІРЕНОГО МЕХАНІЗМУ
ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ,
ВИННИХ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПІД ЧАС АГРЕСІЇ СТОСОВНО УКРАЇНИ.....112

Козій В. В.

ПОКЛАДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ
НА ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ КРИПТОВАЛЮТ ПРИ ОБРАННІ ЙОМУ
ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ.....117

Коротаєв В. М., Кірін Р. С.

КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РАКЕТ Х-31-П(ПМ):
ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....122

Котух Є. В., Калганова О. А.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНОНІМНОСТІ
В ПРОЦЕСІ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ.....127

Кубальський В. Н.

ПОНЯТТЯ «ПІДРИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ»
У ДОКТРИНІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ.....131

Кудінов С. С., Шехавцов Р. М.

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....137

Лантінов Я. О.

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ
СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ДІЯНЬ,
ЗА ЯКІ ВСТАНОВЛЕНО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ДОПОМОГОЮ СТ. 201-2 КК УКРАЇНИ.....142

Лященко В.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI
КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....145

Маринич О. Ю.

ВИДИ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ
У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....151

Марін О. К.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ
ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ ПРЕДСТАВНИКАМИ
ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА.....154

Мармура О. З.

ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ РЕФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ У КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО,
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ
ТА ІНШИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ВИДІВ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ».....159

Мовчан А. В.

НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....163

Параниця С. П.

МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....168

Пилип В. В.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ
З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....172

Прокопенко О. Ю.

МОЖЛИВОСТІ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАХОПЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА
ВЛАДИ АБО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ
ЯК ЗАРУЧНИКА.....176

Пузирьов М. С., Литвяк А. О.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ «НАСИЛЬСТВО» В МЕХАНІЗМІ
НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....180

Сабанюк Т. Р.

СТРУКТУРА МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО
ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ
ТА РОЗЛІДУВАННІ ГОТУВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ,
ВЧИНЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА.....183

Степанюк М. В.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ
СТОРОНИ СКЛАДУ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ.....188

Телень О. Ю., Пузирьов М. С.

ДІЗНАВАЧ ЯК СУБ'ЄКТ
ІНДИВІДУАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....193

Шевців М. Б.

ПРО ОСНОВНІ ЗМІНИ ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ПЕРЕДБАЧЕНІ
ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ».....196

Яворський С. Й.

ДОКУМЕНТООБІГ
ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ.....200

Якимів М. В.

ВІТЧИЗНЯНІ НОВОВВЕДЕННЯ У ФУНКЦІОНУВАННІ
АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ОБЛІКУ ГЕНЕТИЧНИХ ОЗНАК ЛЮДИНИ.....205

Яремчук В. О.

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИКИ
ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....214

Zalewski Piotr, Kiszka Janusz, Franchuk Vasyl

POLSKIE DOŚWIADCZENIA W ZAPOBIEGANIU
PRZESTĘPCZOŚCI I PATOLOGIIOM SPOŁECZNYM
W REJONACH PRZYGRANICZNYCH POLSKI WSCHODNIEJ.....216

Високоповажні учасники!

Вітаю вас із відкриттям чергової міжнародної науково-практичної конференції. На жаль, другий рік поспіль ми змушені проводити наш щорічний науковий захід у надзвичайно складний для всієї України період – час повномасштабної війни з росією.

Незважаючи на виснажливий збройний конфлікт, Україна продовжує боротись і утверджуватись у всіх сферах суспільного, політичного та міжнародного життя. Ціле суспільство перелаштовується відповідно до правового режиму воєнного стану, що набув для нас особливої актуальності, забезпечується освітній процес закладами вищої освіти, корегуються наукові дослідження, ставляться начасні вимоги до діяльності органів та підрозділів державних установ, надто тих, які безпосередньо забезпечують протидію суспільно негативному явищу – злочинності.

Перед органами Національної поліції, прокуратури, суду, всіма, хто покликаний забезпечувати безпеку та оборону країни, постали нові виклики, зумовлені насущними потребами наших співгромадян і нагальними завданнями відновлення та забезпечення законності на деокупованих територіях, розроблення концептуальних підходів роботи в місцевостях, котрі тимчасово не підконтрольні Україні.

Тому зі щирим захопленням спостерігаю за активністю наукової спільноти, практиків і міжнародних партнерів Університету, що спрямована на участь у нашому заході. Це вселяє віру в майбутнє юридичної науки та покладає надію на провадження ефективного законодавчого забезпечення сфери правозастосування в правоохоронній діяльності.

Адже в нинішніх реаліях гостро стоять питання нормативного врегулювання діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного часу, а також їхньої діяльності у поствоєнний період; українське суспільство та міжнародна спільнота мають

величезне сподівання на реальне, справедливе покарання військових злочинців; правоохоронні органи потребують коригування шляхів вирішення і налагодження ефективної взаємодії зі всіма органами безпеки та оборони у сфері протидії злочинності в умовах воєнного стану, зокрема вироблення нових стандартів у підготовці правоохоронців з огляду на потреби сьогодення. Саме за такими напрямками було вирішено скерувати зусилля у роботі конференції, щоби крізь призму наукових ідей, практичного досвіду, міжнародних стандартів і сучасних нормативно-правових моделей визначити основні вектори розвитку кримінального, кримінально-процесуального та адміністративного права, розробити найбільш актуальні підходи у формуванні майбутніх правоохоронців з урахуванням інноваційних критеріїв у їх діяльності в умовах воєнного стану, узагальнити найефективніші форми взаємодії, які допоможуть комплексно вирішувати питання протидії злочинності зважаючи на реалії ведення бойових дій.

Маю глибоке переконання, що спільними зусиллями такої високоповажної когорти науковців і практиків під час наших дискусій будуть вироблені дієві підходи й реальні пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики застосування нормативних моделей, шляхи якнайефективнішої взаємодії органів безпеки та оборони задля протистояння злочинцям, а також дієві рекомендації з виховання та становлення сучасно озброєних кадрів правоохоронних органів.

Також дозвольте від імені колективу Львівського державного університету внутрішніх справ і високодостойного товариства нинішнього нашого заходу висловити щирі слова безмежної вдячності кожному захиснику та кожній захисниці України, жертовна служба яких дає нам змогу з вірою дивитись у завтрашній день, працюючи над подоланням злочинності.

Честь і слава тим, хто стоїть на захисті України! Слава Україні!

Роман БЛАГУТА,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

М. О. Акімов,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ
СТАТУСУ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ
(на прикладі законопроекту
реєстр. № 8402 від 31.01.2023)**

За понад півтора року дії правового режиму воєнного стану в діяльності вітчизняних правоохоронних органів актуалізувались численні проблеми, існування яких негативно впливає на безпеку суспільства. У ситуації, що склалася, виявлені прогалини та недоліки повинні бути якнайшвидше усунуті. Проте, на превеликий жаль, поряд із дійсно корисними та необхідними законодавчими ініціативами із даного питання мають місце і відверто шкідливі прагнення нашвидкуруч внести такі зміни, що жодним чином не покращать правове регулювання діяльності Національної поліції, СБУ, прокуратури тощо, а навпаки, лише ускладнять його або носять половинчастий характер і не досягають поставленої мети.

Зокрема, законопроект реєстр. № 8402 від 31.01.2023 «Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [5], далі – законопроект 8402, має на меті, як вказано у пояснювальній записці, забезпечення належної інституційної, операційної та процесуальної автономії Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), її керівництва та прокурорів, удосконалення процедур добору на адміністративні та інші посади, запровадження дієвих та неупереджених механізмів підзвітності та підтримки дисципліни прокурорів.

На перший погляд суб'єкт права на законодавчу ініціативу має рацію, адже ризики неналежного впливу на діяльність САП, її керівництва та прокурорів наявні, відсутність належної процесуальної автономії теж загальновідома. Водночас спосіб,

у якій запропоновано вирішити ці проблеми, є вкрай сумнівним та призведе до виникнення колізій із положеннями чинних Конституції України та деяких інших законодавчих актів.

Так, відповідно до статті 155-2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України (в редакції законопроекту 8402) пропонується віднести питання відсторонення від посади Генерального прокурора, керівника САП до повноважень Вищої ради правосуддя. Зазначена новела не узгоджується із статтею 131 Конституції України [1], статтею 154 КПК України [3] та статтею 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [4].

Не відповідають статті 131 Конституції України і зміни до абзацу другої частини п'ятої статті 218 КПК України щодо позбавлення Генерального прокурора та його заступника (на користь керівника САП або особи, яка виконує його обов'язки) повноважень вирішувати спір про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ).

Далі, законопроектом 8402 пропонується доповнити ч. 4 ст. 575 КПК України, уповноваживши керівника органу досудового розслідування у складі НАБУ передавати керівнику САП (або особі, яка виконує його обов'язки) клопотання про видачу особи (екстрадицію) у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності НАБУ, у десятиденний строк з дня затримання такої особи на території іноземної держави. Зазначене утворює колізію із ч. 1 ст. 574 КПК України, згідно якої – якщо інше не передбачено міжнародним договором України – лише Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України (а не САП) компетентні вирішувати питання видачі особи (екстрадиції).

У частині доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [2] пропозиція віднести керівника САП до кола осіб, кримінально-правова охорона яких повинна бути окремо забезпечена спеціальними кримінально-правовими нормами, на перший погляд убачається доцільною. Проте спосіб, у якій це пропонується зробити згідно законопроекту 8402, є вельми дискусійним.

Перш за все виведення САП зі структури Офісу Генерального прокурора та її реорганізація на окремий орган

у загальній системі органів прокуратури – зі статусом окремої юридичної особи (аналогічно до обласних прокуратур), – а так само і переведення керівника САП у виключне адміністративне підпорядкування безпосередньо Генеральному прокуророві у встановлених законом межах, не скасовують того факту, що керівник САП залишається заступником Генерального прокурора України.

Не применшуючи при цьому важливості САП, слід зазначити, що й інші заступники (та перші заступники) Генерального прокурора виконують за посадою не менш важливі завдання та є відповідальними за не менш важливі ділянки роботи (наприклад, нагляд за додержанням законів у воєнній сфері).

Відтак з метою забезпечення рівної кримінально-правової охорони усього керівництва Офісу Генерального прокурора більш доцільно, на нашу думку, просто доповнити диспозиції статті 112, частини першої статті 344, частини першої статті 346 КК України після слів та символу «Генерального прокурора,» словами та символами «його першого заступника та заступників».

За таких же міркувань є зайвою і пропозиція внести доповнення до підпункту 1 пункту 3 примітки до статті 368 КК України, адже керівник САП, будучи за посадою заступником Генерального прокурора України, вже визначений як службова особа, яка займає особливо відповідальне становище.

Підсумовуючи викладене, можна дійти лише одного висновку: законопроект 8402 у запропонованому вигляді приймати не можна. У зв'язку із цим залишається тільки вітати рішення Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 07 березня 2023 року про відхилення цього законопроекту у першому читанні. Слід сподіватись, що суб'єкт права на законодавчу ініціативу дослухається до аргументів низки правоохоронних органів, профільних вищих закладів освіти, інших (у тому числі науково-дослідних) установ і здоровий глузд візьме гору над необґрунтованими прагненнями якнайшвидше внести доповнення до чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.09.2023).
2. кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.09.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.09.2023).
4. Про Вищу Раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 22.09.2023).
5. Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : законопроект реєстр. № 8402 від 31.01.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41263> (дата звернення: 22.09.2023).

О. А. Алексеєва,
старший науковий співробітник
*(Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз СБ України)*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ У СФЕРІ НЕДОПУЩЕННЯ УНИКНЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РФ ЗА СКОЄНІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Історично склалося, що за всіх часів існування людства в усьому світі виникали конфлікти різних масштабів й складності, у тому числі із застосуванням зброї, за яких відповідно однією з найпоширеніших й актуальних є проблема вчинення воєнних злочинів, а отже й намагання уникнення відповідальності за їх скоєння.

Воєнні злочини – це один із видів міжнародних злочинів, під час скоєння яких відбуваються серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв війни) та за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. У минулому притягнення до відповідальності воєнних злочинців на міжнародному рівні здійснювалось у межах діяльності Нюрнберзького та Токійського міжнародних військових трибуналів, Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди, а також низки «гібридних» судових установ (Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне, Надзвичайні палати судів Камбоджі тощо) [1].

За сучасних умов повноваження розглядати й приймати рішення щодо воєнних злочинів має Міжнародний кримінальний суд у Гаазі, стаття 8 Римського Статуту якого визначає, що до воєнних злочинів під час міжнародних збройних конфліктів належать порушення законів і звичаїв війни, а саме:

1. Серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року – будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються відповідно до положень зазначеної конвенції (умисне вбивство осіб; тортури чи нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти над особами; умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних

ушкоджень або шкоди здоров'ю осіб; незаконне, безглузде та великомасштабне знищення та привласнення майна, не викликане військовою необхідністю; примус військовополоненого або іншої захищеної особи до служби у збройних силах ворожої держави; умисне позбавлення військовополоненого або іншої захищеної особи права на справедливе і нормальне судочинство; незаконна депортація чи переміщення чи незаконне позбавлення волі; взяття заручників).

2. Інші серйозні порушення законів та звичаїв, які застосовуються у міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права (умисні напади на цивільне населення як таке або окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у військових діях; напад на незахищені і такі, що не є військовими цілями, міста, села, житла або будівлі або їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів; умисне завдання ударів по будівлям, що використовуються для цілей релігії, освіти, мистецтва, науки або благодійності, історичним пам'ятникам, госпіталям та місцям зосередження хворих та поранених, за умови, що вони не є військовими цілями; розграбування міста або населеного пункту, навіть якщо воно захоплене штурмом; застосування отрути або отруєної зброї; посягання на особисту гідність, зокрема принизливе та образливе поводження та інші) [2].

На жаль, наша держава з 24 лютого 2022 року Указом Президента України перебуває у правовому режимі воєнного стану на всій її території [3], бо мусить переживати події, пов'язані із втягненням її у збройне протистояння зовнішньому ворогу, який більше року потому розпочав безглузду агресію. При цьому, звісно мають місце непоодинокі випадки скоєння представниками РФ воєнних злочинів.

Росіяни щодня вчиняють воєнні злочини на території України. Цю цифру навіть важко досягнути. Отже зрозуміло прагнення українців щодо справедливості у питанні покарання винних у цьому. І хоча притягнення винних до відповідальності за скоєні в Україні воєнні злочини – тривалий процес, який розтягнеться навіть не на місяці, а на роки, його вже розпочато. Надважлива роль при цьому у постраждалих та свідків. А докази, зібрані сьогодні, стануть фундаментом, завдяки якому правосуддя має здійснитися.

Міжнародний кримінальний суд у Гаазі з усього масиву воєнних злочинів, скоєних росіянами в Україні, може розслідувати на міжнародному рівні лише кількадесят епізодів і притягнути до відповідальності 10–20 воєнних злочинців з вищих щаблів російської влади. Решта питань національного рівня – справа України [4].

Українським законодавством передбачена відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, а саме статтею 438 Кримінального кодексу України, серед яких жорстоке поводження з цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території [5].

Отже підсумовуючи, слід зазначити, що надважливо не залишати без уваги кожний злочин представників рф, скоєний в Україні. Одним з дієвих шляхів досягнення цього є взаємодія кожного українця, який постраждав чи став свідком вищевказаних злочинів, з відповідними правоохоронними органами. Інакше кажучи, участь громадян у зборі інформації про воєнні злочини відіграє ключову роль у забезпеченні громадської безпеки і дотримання закону. Це, в свою чергу, вимагає доступних, зрозумілих й мотивуючих пересічних громадян діяти роз'яснень щодо важливості збирання та повідомлення інформації стосовно вчинення росіянами злочинів на території нашої держави. При цьому, важливо пам'ятати про конфіденційність та захист осіб, які повідомляють про злочини, щоб створити надійну систему збору інформації.

Список використаних джерел

1. Визначення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. «Юридична Газета on-line». URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/viznachennya-voennih-zlochiv-u-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi.html#:~:text=%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2,%D1%8F%D0%BA%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%80%D1%8E%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%86%D1>

%96%D1%8F%20%D1%86%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%83 (дата звернення: 23.09.2023).

2. Стаття 8 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 23.09.2023).

3. Докази «для Гааги»: всі свідчення важливі. URL: [https://www.unian.ua/war/dokazi-dlya-gaagi-vsi-svidchennya-vazhlivi-12332388.html#:~:text=%D0%9D%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE,%D0%9C%D0%9A%D0%A1\)%2C%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%83%20%D0%93%D0%B0%D0%B0%D0%B7%D1%96](https://www.unian.ua/war/dokazi-dlya-gaagi-vsi-svidchennya-vazhlivi-12332388.html#:~:text=%D0%9D%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE,%D0%9C%D0%9A%D0%A1)%2C%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%83%20%D0%93%D0%B0%D0%B0%D0%B7%D1%96) (дата звернення: 23.09.2023).

4. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+438#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

В. В. Андрух,
викладач кафедри організації досудового розслідування
(Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету
внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ОСКАРЖЕННЯ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні виявляється через виконання таких функцій: 1) забезпечення процесуальних прав; 2) захист матеріальних прав.

2. Функція забезпечення процесуальних прав реалізується за допомогою оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора. Шляхом оскарження процесуальної діяльності / бездіяльності суб'єктів досудового розслідування забезпечуються процесуальні права, зокрема, право на ефективне розслідування, право на розумний строк кримінального провадження тощо.

3. Порушення процесуальних прав на відміну від втручання у матеріальні права (право на свободу, на недоторканість права власності тощо) не так чутливо сприймається особою під час досудового кримінального провадження, проте, результатом порушення процесуальних прав може бути винесення несправедливого рішення суду та як наслідок – призначення незаконного та необґрунтованого покарання, що суттєво обмежує матеріальні права.

Крім того, порушені під час досудового провадження процесуальні права не завжди вдається відновити (компенсувати) у ході судового розгляду, у зв'язку з цим, докази мають визнаватися недопустимими з огляду на критерій «істотного порушення прав і свобод людини», а весь подальший кримінальний процес позбавляється сенсу з урахуванням доктрини «плодів отруєного дерева». Тому, забезпечення процесуальних прав є важливим аспектом функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

4. Функція захисту матеріальних прав здійснюється шляхом оскарження процесуальних рішень слідчих суддів

у досудовому кримінальному провадженні. Через оскарження ухвал слідчих суддів під час досудового розслідування захищаються матеріальні права, зокрема, право на свободу, право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на недоторканність права власності тощо.

5. Обмеження матеріальних прав є більш чутливим для особи, аніж порушення процесуальних прав. Втручання органів розслідування у матеріальні права особи відразу погіршує її фізичне та соціальне становище. Так, наприклад, внаслідок застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, особа на певний період часу позбавляється свободи (затримання, тримання під вартою), обмежується її право власності (арешт майна). Або в результаті проведення деяких слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій може обмежуватися право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, право на невтручання у приватне життя (обшук, огляд), право на повагу до людської гідності (примусове відібрання біологічних зразків).

До того ж наведені обмеження матеріальних прав особи відбуваються на етапі досудового кримінального провадження, у межах якого діє фундаментальна загальна засада презумпції невинуватості. У подальшому щодо підозрюваної особи може бути винесено виправдувальний вирок або рішення про закриття кримінального провадження за реабілітуючими обставинами. У зв'язку з тим, судові органи мають дуже обережно та виважено підходити до прийняття рішень, що уможливають втручання у матеріальні права особи.

Разом з тим, слідчі судді під час досудового кримінального провадження можуть безпідставно, всупереч процесуальним нормам виносити ухвали про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів) та проведення слідчих (розшукових) дій (процесуальних дій), тим самим незаконно та необґрунтовано обмежуючи матеріальні права особи.

Для «виправлення» наведеної негативної ситуації існує процедура захисту матеріальних прав за допомогою оскарження процесуальних рішень слідчих суддів у ході досудового розслідування. У такому захисті матеріальних прав

виявляється окремий аспект функціонального призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

6. Окрім забезпечення процесуальних прав та захисту матеріальних прав, функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні може проявлятися в реалізації інших функцій. Проте, розглянуті функції забезпечення процесуальних прав та захисту матеріальних прав є основними для розкриття сутності функціонального призначення оскарження під час досудового кримінального провадження.

О. В. Батюк,

професор кафедри державної безпеки,
доктор юридичних наук, доцент
*(Волинський національний університет
імені Лесі Українки)*

С. В. Бєлай,

заступник начальника навчально-методичного центру-
начальник відділу методичного забезпечення навчального процесу,
доктор наук з державного управління, професор
*(Національна академія
Національної гвардії України)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З СИЛАМИ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ ОХОРОНІ ТА ОБОРОНІ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Актуальність теми визначена тим, що з початком анексії росією Автономної республіки Крим та Донецької і Луганської областей України гостро постала проблема забезпечення не лише охорони а й оборони об'єктів критичної інфраструктури, які до 16 листопада 2021 року не мали нормативно-правового визначення у окремому Закону України «Про критичну інфраструктуру» [1].

Указом Президента України від 17 жовтня 2023 року № 695/2023 було затверджено Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 жовтня 2023 року «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій» відповідно до якого було доручено Кабінету Міністрів України разом з Генеральним штабом Збройних Сил України: вжити у десятиденний строк заходів з посилення бойової спроможності мобільних вогневих груп зі складу Збройних Сил України та Національної гвардії України, які здійснюють протиповітряне прикриття, охорону і оборону об'єктів критичної інфраструктури [2].

Доцільно зауважити, що відповідно зі ст. 5-2 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого

випромінювання» [3] для досягнення цілей фізичного захисту на державному рівні створюється Державна система фізичного захисту. Її функціонування ґрунтується на результатах оцінки загрози вчинення диверсії, крадіжки або будь-якого іншого неправомірного вилучення радіоактивних матеріалів. До суб'єктів Державної системи фізичного захисту з 2014 р. належить Національна гвардія України. При цьому НГУ та сили допомоги ззовні (відповідні правоохоронні органи, підрозділи спеціального призначення, інші утворені згідно із законами України військові формування) за законодавством мають здійснювати оборону ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання від нападу ззовні та звільнення їх від нападників [4].

За даними Національної гвардії України тільки у 2018 р. було проведено 162 спільні операції з правоохоронними органами та військовими формуваннями України, це на 16% більше, ніж у 2017 р., серед зазначених спільних операцій 92% були успішно реалізовані [5].

Вважаємо, що до актуальних питань взаємодії підрозділів національної гвардії України з силами безпеки і оборони при охороні та обороні об'єктів критичної інфраструктури варто віднести:

- створення та забезпечення функціонування єдиної системи захищеного зв'язку між підрозділами НГУ та підрозділами сил безпеки та оборони й іншими юридичними особами, до повноважень яких належить здійснення функцій обліку, контролю, фізичного захисту та протидії нападу на ядерні установки, об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами, іншими джерелами іонізуючого випромінювання, транспортні засоби, що перевозять радіоактивні матеріали;

- взаємодія по забезпеченню протидії незаконному проникненню ззовні та несанкціонованим діям осіб, що перебувають у зонах обмеження доступу, характеристики яких визначені проектною загрозою;

- у межах своєї компетенції здійснюють оперативно-розшукову діяльність спільно з підрозділами служби безпеки щодо виявлення і попередження, припинення та розкриття відповідних правопорушень у сфері фізичного захисту, щодо повернення зниклих ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання;

– взаємодіють з метою встановлення порядку обмеження пересувань у межах санітарно-захисних зон ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами;

– організовують взаємодію по розробленню територіальних (регіональних) плани взаємодії всіх утворених відповідно до законів України озброєних формувань, що знаходяться на їх території, які можуть бути використані у разі вчинення диверсій;

– взаємодіють з військовими формуваннями з правоохоронними функціями щодо участі у щорічних навчаннях, які проводяться центральними органами виконавчої влади з метою перевірки ефективності територіальних (регіональних) планів взаємодії із залученням представників усіх правоохоронних органів та органів виконавчої влади, визначених у цих планах;

– взаємодіють щодо реалізації планів забезпечення охорони ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, що можуть бути виявлені на їх території за межами місць санкціонованого розміщення;

Список використаних джерел

1. Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-IX в редакції від 05.12.2022, підстава – 2684-IX/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 11.10.2023)

2. Указ Президента України від 17 жовтня 2023 року № 695/2023 було затверджено Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 жовтня 2023 року «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6952023-48641> (дата звернення: 17.10.2023).

3. Закон України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» від 19 жовтня 2000 року № 2064-III в редакції від 16.10.2022 р., підстава – 124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text> (дата звернення: 17.10.2023).

4. Комісаров О. Г., Белай С. В., Черкашин О. Д. Обґрунтування завдань та повноважень Національної гвардії України щодо захисту об'єктів критичної інфраструктури. *Чесць і закон*. № 2 (73)/2020 С. 99–106.

5. Белай С. В., Островський С. О. Юридичні засади поняття «взаємодія Національної гвардії України з правоохоронними органами та військовими формуваннями України». *Чесць і закон*. №3 (70)/2019. С. 85–90.

М. І. Бобро,
старший судовий експерт
сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
*(Запорізький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року всі сфери життєдіяльності українського суспільства зіткнулися з новими викликами. Запроваджений по всій Україні воєнний стан актуалізував багато проблемних питань, які стали особливо актуальними для вирішення в умовах сьогодення. Органи внутрішніх справ у системі органів держави, що працюють у цій ситуації, займають особливе місце. Від ефективності їх роботи вирішальною мірою залежить безпосереднє забезпечення внутрішньої безпеки.

Як відомо, головним завданням кожної демократичної правової держави є охорона правопорядку та законності, захист прав і законних інтересів громадян, боротьба з різними видами правопорушень. Від ефективного функціонування підрозділів органів внутрішніх справ залежить реалізація національних інтересів та суспільний розвиток. Досягти високих результатів неможливо без функціонування високопрофесійного кадрового забезпечення в системі МВС, здатного ефективно вирішувати завдання, поставлені державою та суспільством.

Питання кадрового забезпечення завжди були вкрай актуальними, адже кадри є важливим фактором успішного функціонування органів державної влади, установ, організацій незалежно від форм власності. В останній період, російська військова агресія проти України та введення в Україні воєнного стану спричинили значний вплив практично на всі аспекти економічної та соціальної активності населення, в тому числі на аспект високоякісного кадрового забезпечення.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим,

що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Особливостями воєнного стану як правового режиму є зміщення векторів державної політики із задекларованої в мирний час людиноцентричної демократичної моделі в площину виключних інтересів держави – національної безпеки, державної незалежності та територіальної цілісності [1].

Всім відомо, що відбір фахових та кваліфікованих працівників займає тривалий час. Не секрет, що під час війни відбувається масове переміщення людей, особливо це стосується співробітників органів внутрішніх справ, які масово задіяні для виконання завдань, пов'язаних в першу чергу з військовими потребами в умовах військової агресії (проходження відповідного навчання та участь в бойових діях на фронтових, прифронтових територіях), охорони громадського порядку, протидії злочинності, забезпечення правопорядку.

В таких умовах ускладняється чи унеможливлюється нормальне виконання завдань з кадрового відбору персоналу та забезпечення висококваліфікованими працівниками.

Крім того, на жаль, українська система професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ не була і не є вдосконалою. Пандемія і військова агресія ще дужче послабила до того ж незначний рівень цієї системи, наявні постійний відтік висококваліфікованих фахівців із підрозділів МВС, фахова та психологічна невідповідність частини кадрового складу ОВС, низький рівень інформатизації ОВС, неналежне наукове забезпечення реформаційних процесів, дефіцит практичних рекомендацій щодо використання міжнародного досвіду в професійній діяльності органів внутрішніх справ України.

Крім цього, кадровій політиці в ОВС усе ще не вистачає наукового обґрунтування критеріїв підбору, підготовки та розстановки управлінських кадрів, розроблення й реалізації стратегії й тактики цього напряму діяльності з урахуванням дії воєнного стану. З урахуванням вищезазначеного, сьогодні виникає необхідність переглянути основні та спеціальні функції, організаційну побудову, форми та методи керівництва, розробити та зафіксувати в нормативно-правових актах наукові підходи до модернізації системи кадрового забезпечення управлінської діяльності.

Поняття кадрового забезпечення завжди було предметом наукового дослідження та набуває особливого значення на сьогоднішній час. Так, В. С. Венедіктов, зазначає, що це поняття можна розглядати в двох розуміннях, в широкому та вузькому. На його думку, кадрове забезпечення в широкому розумінні – це діяльність, що спрямована на забезпечення органів державної влади персоналом з необхідним рівнем кваліфікації, професійних та особистих якостей, здатних вирішувати поставлені завдання. А кадрове забезпечення у вузькому розумінні – це нормативно закріплена та цілеспрямована діяльність спеціально уповноважених посадових осіб або державних органів щодо процесів професійної орієнтації, прогнозування і планування кадрових потреб, відбору, підготовки, розстановки та вивільнення персоналу [2, с. 4].

Таким чином можна зазначити, що кадрове забезпечення – це діяльність, що забезпечує персоналом, наділеним необхідним рівнем кваліфікації, професійних та особистих якостей.

Кадрове забезпечення не може ефективно функціонувати без належного кадрового планування. Кадрове планування – це спрямована діяльність по підготовці кадрів, забезпеченню пропорційного і динамічного розвитку персоналу, розрахунку його професійнокваліфікованої структури, визначенню загальної та додаткової потреб, контролю за його використанням [3, с. 23].

Отже, на сьогодні одним з актуальних завдань є саме створення умов реалізації передбаченої законодавством процедури добору кандидатів на посади в органах внутрішніх справ.

Підготовка службового складу ОВС потребує запровадження чітких механізмів конкурсного відбору найбільш

підготовлених працівників, які б розкривали свої здібності як на етапі здобуття професійної освіти, так і під час виконання службових завдань. Сприяти підготовці таких спеціалістів буде здійснення навчання або підготовки кадрів для органів внутрішніх справ України шляхом розробки та запровадження новітніх сучасних програм з урахуванням міжнародного досвіду із нормативно-правового забезпечення діяльності кадрових систем провідних країн світу. Оскільки організація діяльності правоохоронної системи щодо забезпечення публічного правопорядку та громадської безпеки, протидії злочинності в кожній країні має свою специфіку і особливості, і деякі елементи можна використати в діяльності органів внутрішніх справ України.

Також ефективному вирішенню проблеми кадрового забезпечення буде сприяти створення необхідних умов для ефективного закріплення отриманих в процесі навчання знань, умінь, навичок шляхом надання умов для студентів проходження практики зі спеціальностей, які вони набувають. Для цього система закладів освіти, що здійснює підготовку кадрів для органів внутрішніх справ України, повинна постійно вдосконалюватися та модернізуватися з урахуванням сучасної обстановки та реалій сьогодення.

Важливу роль у вирішенні проблематики відіграє надання працівникам органів внутрішніх справ максимальних можливостей для розвитку, підвищення їх кваліфікації та професійного зростання, а також просування по службі найбільш професійно підготовлених працівників, які можуть сприяти ефективному навчанню та вдосконаленню професійного рівня працівників ОВС. Слід зазначити, що в умовах воєнного стану особливо важливого значення набуває також психологічна підготовка особового складу, спеціальна фізична та професійна натренованість та загартованість.

Таким чином, кадрова політика в ОВС України має проводитись таким чином, щоб кожен працівник міг досягати поставлених цілей і виконувати поставлені завдання за короткий період часу, не знижуючи професійний рівень виконання. Персонал високого рівня повинен забезпечувати ефективне виконання завдань, а рівні умови проходження служби, належний рівень соціального захисту та гарантії професійної діяльності

зобов'язані сприяти формуванню у кожного працівника необхідних знань, умінь та навичок. Водночас реалії сьогодення свідчать про необхідність удосконалення високопрофесійного кадрового забезпечення в системі МВС в умовах введення воєнного стану з орієнтацією на міжнародні стандарти та урахуванням набутого вже досвіду.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-Ст.1>.
2. Венедіктов В. С. Сутність та основні напрямки кадрової політики в сфері державної служби. *Форум права*. 2005. № 1. С. 4–8.
3. Горбачевський В. Я. Кадрове забезпечення оперативних підрозділів кримінальної міліції. *Кадровий вісник*. 2011. № 1 (1). С. 23–33.

Р. А. Бориславський,
викладач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
доктор філософії
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК НОВИЙ ВИД ПОКАРАННЯ

Відповідно до ч.2 ст. 50 КК України – покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1].

В Україні триває реформування пенітенціарної системи, і тому законодавцем вирішено переглянути види основних покарань, визначених ст. 51 КК України. Це і стало причиною появи нового виду покарання – пробаційного нагляду.

Відповідно до нового закону, покарання у виді пробаційного нагляду полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [2].

Розглянемо даний вид покарання в кількох аспектах.

Політичний. Впровадження такого виду покарання – це певна вимога часу, адже ми прагнемо йти в ногу з прогресивними країнами. Пробація як форма покарання застосовується в ряді демократичних країн світу. З 1990 р. ООН та Рада Європи ухвалили близько 20 резолюцій, спрямованих на розвиток заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. У 2010 р. ухвалені «Правила Ради Європи про пробацію», які стали підґрунтям для ухвалення Закону України «Про пробацію». Пробація діє також у США. І тому, даними змінами до законодавства, Україна ще раз підтверджує свій курс на інтеграцію у цивілізоване товариство.

Економічний. Математичний розрахунок тут дуже простий – чим менше осіб знаходяться в місцях позбавлення чи обмеження волі, тим менше грошей держава витрачає на їх утримання. Тому пробаційний нагляд дешевший. Наприклад, у скандинавських країнах витрати на одного ув'язненого більш ніж у десять разів перевищують витрати на одну особу,

що знаходиться під пробаційним наглядом. Крім цього, Україні не потрібно створювати окремий орган. На сьогодні вже в рамках реформування пенітенціарної системи проведена реорганізація кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації за аналогією із системами тих же скандинавських країн, а також Канади та Грузії.

Соціальний. Існує певний ризик, що такі зміни будуть неоднозначно (можливо, і вкрай негативно) сприйняті суспільством. Послаблення правоохоронної системи, спалах злочинності, неконтрольований обіг зброї, погіршення рівня життя, інші негативні процеси, що відбуваються в нашій країні, призвели до загальної людської озлобленості. Відтак, гуманізм, милосердя, справедливість, співмірність покарання та інші високі матерії не сприймаються переважною більшістю населення. Люди переконані у тому, що злочинці повинні сидіти у в'язницях. Тому введення пробації в систему покарання і відповідно застосування такого покарання повинно відбуватися вкрай виважено.

Юридичний. З певної точки зору пробаційним наглядом планується замінити обмеження волі. Проте, на нашу думку, один різновид покарання не заважає іншому, оскільки обмеження волі розуміється дещо спрощено. Так, суспільство сприймає обмеження волі як покарання, «коли людина ночує у виправному центрі, а впродовж дня може виходити за його межі». Проте це не зовсім так. Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу, особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження [3]. При цьому засудженим дозволені короточасні виїзди за межі виправного центру, але тільки з поважних причин і з дозволу адміністрації. Проживати за межами гуртожитку можуть виключно засуджені, які не допускають порушень і мають сім'ї, лише після відбуття шести місяців строку покарання. Працюють такі засуджені, як правило, на виробництві тих же виправних центрів. Отже, обмеження волі при правильній організації є доволі ефективним видом покарання, з яким пробаційний нагляд може співіснувати. Тому скасовувати обмеження волі, на наше переконання, не є доцільним. Безумовно, пробаційний нагляд – це крок вперед. Це шлях до цивілізованого розуміння мети та завдань

кримінального покарання. І такі намагання слід оцінювати позитивно. Питання тільки в тому, як цей інститут запрацює на практиці. Проте для відповіді потрібен час.

Дане розширення альтернативних видів покарання покликане для розвантаження місць позбавлення волі, якщо простими словами, від людей, які там не повинні перебувати. Тобто їхнє перебування там не покращить їхнє життя і не поліпшить перспективи їх виправлення.

Крім того, в умовах воєнного стану додалась проблема обмеженої кількості місць для тримання військовополонених. Отже, приміщення арештних домів, які функціонують при слідчих ізоляторах, у разі їх вивільнення могли б підійти для розв'язання цього питання.

Даний вид покарання, за світовою практикою, вирізняється високою ефективністю: люди, які проходять пробацію, практично не скоюють нових злочинів і нормально соціалізуються.

У Мін'юсті також зазначили, що впровадження цього виду покарання дозволить виконати рекомендації ЄСПЛ щодо необхідності оптимізації пенітенціарної системи та зменшення кількості засуджених.

Також слід зазначити, що даний закон визначає перелік кримінальних правопорушень за які можна застосовувати пробаційний нагляд, які обов'язки суд покладає на особу в обов'язковому порядку, а які може покласти за власною ініціативою, можливе застосування даного виду покарання до неповнолітніх та строк на який встановлюється покарання.

Вважаємо, що, як завжди, будь-яка новація має пройти період адаптації до практичних реалій, тому введення нового виду покарання ще потягне за собою необхідність додаткових змін у чинне законодавство.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: офіц. текст від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1950176>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: офіц. текст від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

С. Я. Бурда,
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

А. О. Винник,
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗДАЧА АБО ЗАЛИШЕННЯ ВОРОГОВІ ЗАСОБІВ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

Військовими силами є особовий склад, діями якого доручено керувати військовому начальникові та який може бути озброєний засобами ведення бою або в даній конкретній обстановці не мати таких засобів. Під засобами ведення війни треба розуміти, зокрема, зброю, боєприпаси, засоби пересування (транспортні засоби), у тому числі бойову техніку та предмети технічного постачання, а під укріпленнями – ділянку місцевості, обладнану системою фортифікаційних споруд у поєднанні з різними інженерними загородженнями та підготовлену для довготривалої оборони.

Як елемент складу кримінального правопорушення об'єктивна сторона охоплює ознаки, які характеризують дане кримінальне правопорушення з погляду його зовнішнього прояву. Вона містить велику кількість інформації, необхідної для кваліфікації діяння.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на охоронювані кримінальним законом інтереси, який розглядається з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються із кримінально протиправної дії (бездіяльності) і закінчуються настанням кримінально протиправного результату. Ознаками, притаманними об'єктивній стороні кримінального правопорушення, виступають суспільно небезпечне

діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, спосіб, знаряддя й засоби, а також обстановка вчинення кримінального правопорушення [2, с. 126].

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 427 КК України характеризується суспільно небезпечними діями або бездіяльністю, які можуть виразитися у:

1) здачі ворогові начальником ввірених йому військових сил;

2) не зумовленого бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни [3, с. 1317].

На думку М. І. Хавронюка, здача військових сил може полягати у капітуляції (передачі особового складу разом із засобами ведення війни ворогу після переговорів з ним) або у фактичному повному чи частковому припиненні військових дій, що дає ворогу змогу без особливих перешкод захопити військові сили [3, с. 1317].

Коли військовий начальник здійснює здачу військових сил в бойовій обстановці, він повинен бути притягнутий до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 427 КК України, про що, безпосередньо свідчить конструкція даної кримінально-правової норми [1]. Проте, в окремих випадках (наприклад особовий склад, потрапивши в оточення, не має необхідних засобів для ведення бою) дії військового начальника необхідно оцінювати з врахуванням відповідних положень ст. 39 КК України.

Відповідно до ст. 427 КК України, кримінальна відповідальність настає за здачу ворогові начальником ввірених йому військових сил, а також не зумовлене бойовою обстановкою залишення ворогові укріплень, бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни, якщо зазначені дії вчинені не з метою сприяння ворогові. Даний злочин вважається закінченим з моменту фактичного заволодіння ворогом зданими йому військовими засобами або залишеними укріпленнями, бойовою та спеціальною технікою чи іншими засобами ведення війни.

Залишення ворогові укріплень та засобів ведення війни полягає в їх залишенні під час відступу або маневру у такому

вигляді, в якому вони являють собою цінність для ворога. Зазначені дії є такими, що викликані бойовою обстановкою, коли військовий начальник отримує наказ про відступ з метою збереження військ, отримання вигаду в часі, створення сприятливих умов для ведення наступних бойових дій за рахунок втрати території, для зайняття більш вигідних рубежів, скорочення лінії фронту та вивільнення сил для інших напрямів. Але у будь-яких випадках військовий начальник зобов'язаний вжити всіх можливих заходів для виведення з-під ударів ворога ввірених йому військових сил. Здача їх ворогові не може бути викликана жодними змінами в бойовій обстановці.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

О. Ю. Бусол,
головний науковий співробітник
відділу дослідження проблем протидії корупції
та загрозам економічній безпеці,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
*(Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України)*

РЕПРЕСІЇ АБО ПРОФІЛАКТИКА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ?

Під час російсько-української неоголошеної війни тема публічних закупівель, особливо в оборонній сфері, суттєво загострилася і корупція в цій сфері може призвести до фатальних наслідків для держави, а людям може коштувати життя, свободи, здоров'я та грошей. Саме тому напрацювання сучасних методів протидії організованої злочинності у сфері здійснення публічних закупівель є найважливішим питанням для науковців, результати яких дозволять Україні досягти вагомих результатів у протидії явищу, в доповнення до вже вжитих заходів уряду під час воєнного стану.

Публічні закупівлі – грошовий контракт, укладений між державним органом, який здійснює закупівлі, та приватним економічним оператором, що здійснює закупівлю, для надання робіт, продуктів або послуг, необхідних для досягнення інституційних цілей (Baldi et al., 2016).

Різні аспекти організованої злочинності у сфері публічних закупівель розглядали також такі науковці та автори як Артеменко О.В., Волкова Л. О., Voiko O., Довгая Г., Заєць Н., Медведнікова Г., Ряба І., Rohalska V., Soldatenko O., Lytvynov V. Світличний О. П., Michele G. Giuranno, Maika M. Valencia-Silva, Josep M. Argiles-Bosch, Josep García-Blandón, Mihály Fazekas, Salvatore Sberna, Alberto Vannucci, Jens Christopher Andvig, інші.

Український вчений Дараган В.В. розкриває проблему в монографії (2017) та одноособових та у співавторстві наукових статтях. Mike Balthazar Beke є автором докторської дисертації «Політичний вплив у державних закупівлях: балансування між законним і неаконним» (2018, Мадрид, Іспанія).

Порушення в державних закупівлях у Європейському Союзі (ЄС) є одними з найпоширеніших причин адміністративних помилок і фінансових збитків, що стосуються Європейських структурних і Інвестиційних (ESI) фондів [1]. Такі порушення стосуються всіх етапів процесу закупівель. Водночас ЄС наголошує на вразливості публічних закупівель до корупції, пов'язуючи це саме зі зловживанням службовим становищем для власної вигоди та фінансування політичних партій. Загальні витрати в ЄС на громадські роботи, товари та послуги зросли за останні роки до майже однієї п'ятої ВВП Європейського Союзу щороку [2].

Враховуючи, що державні витрати на роботи, товари та послуги у 2015 р. становлять приблизно 13,1% ВВП ЄС (Європейська комісія, 2019) та 29% загальних державних витрат (ОЕСР, 2016). Таким чином, ефективна та дієва система РР має стратегічне значення для урядів, щоб уникнути неправильного управління та марнування державних коштів (OECD, 2016).

Існує широкий консенсус щодо того, що органи державної влади повинні прагнути досягти «співвідношення ціни та якості» в управлінні РР (Гуссіо та ін., 2012). Однак актуальність публічних закупівель також полягає в його розгляді як політичного інструменту для досягнення державних стратегічних цілей, таких як сприяння внутрішньому економічному зростанню, інновації, залучення малих і середніх підприємств, соціальна відповідальність і стійкість (Flynn, 2017). У цьому контексті, починаючи з квітня 2016 р., нещодавні Директиви ЄС (2014/24/EU, 2014/25/EU та 2014/23/EU) проголошують включення цих соціальних цілей, а також заходів для досягнення найвищої ефективності та прозорості, в рамках національного регулювання публічних закупівель держав-членів ЄС (Baldi et al., 2016) [3].

За останні десятиліття в кількох масштабних корупційних скандалах по всьому світу були залучені політичні діячі на найвищому рівні влади, з приголомшливими сумами хабарів і відмиванням грошей епічних масштабів (Transparency International, 2020). У секторі державних закупівель сума хабарів коливається від 8% до 25% від вартості закуплених товарів, послуг або робіт (Bosio et al., 2020). На хвилі скандалів зросла обізнаність про внесок позаправових організацій

управління (EGO) в управління політичною корупцією, тобто тих організацій, які виконують ключові функції як сприяння, брокери, гаранти та виконавці корупційних угод (Della Porta & Ваннуччі, 2012). Мафіозні групи є типовим прикладом позаправових організацій управління (Lessing, 2020; Lessing & Willis, 2019; Varese, 2010), враховуючи їхню здатність встановлювати протизаконне управління як усередині, так і за межами своєї організації (Barnes, 2017; Catino, 2019); Лесінг, 2020; Магалоні та ін., 2020) [4].

Документування протиправних дій осіб, що вчинили або готують злочин у сфері публічних закупівель, здійснюється з проведенням оперативно-розшукових заходів, із залученням до негласного співробітництва дотичних до процесу осіб. Аналітична розвідка в мережі Інтернет повинна стати однією із пріоритетних складових ефективної протидії злочинам у сфері державних закупівель.

Європейський Союз, зважаючи на потенційну фінансову шкоду, запроваджує та втілює різні ініціативи для запобігання шахрайству та корупції. Наприклад, навчання посадових осіб, використання електронних закупівель та застосування попередніх умов здійснення державних закупівель для покращення адміністративної спроможності. Зокрема, ЄС сприяє використанню так званого інструменту ARACHNE для надання допомоги органам державної влади в оцінці систем контролю та виявлення червоних прапорців у державних закупівлях [2]. Прозорість є основним для ОЕСР інструментом сприяння належному врядуванню в державному секторі. Як мінімум, адекватна та своєчасна інформація може бути надана про майбутні контракти, а також про контракти та стан поточних процесів закупівель.

Залучення зацікавлених сторін до політичних процесів також є важливою основою інструментів ОЕСР у сприянні доброчесності. Проект Рекомендації ОЕСР Ради громадської доброчесності заохочують прихильників захищати доброчесність і суспільні інтереси на всіх етапах процесу, в зокрема через надання всім зацікавленим сторонам – організаціям громадянського суспільства, підприємствам, ЗМІ, громадян у розробці та реалізації державної політики; включення громадянського

суспільства як «сторожові» організації, групи громадян і незалежні ЗМІ, щоб забезпечити ефективну підзвітність.

У деяких країнах громадські свідки зобов'язані брати участь у всіх стадіях публічних тендерів, як спосіб сприяти громадському контролю [5].

Для сприяння державно-приватному співробітництву в боротьбі з корупцією слід проводити різні види інформаційно-просвітницьких кампаній з підвищення обізнаності громадськості, такі як консультації та розслідування ЗМІ, навчальні програми, плани, семінари та тренінги в країнах-учасниках, в тому числі щодо прозорості процедур державних закупівель та їх результатів, а також кодекс етичної поведінки державних службовців, з метою сприяння підвищенню рівня обізнаності громадськості. державних службовців, з метою підвищення обізнаності громадськості про шкоду корупції та її небезпеку для національної економіки кожної країни. Мета – змінити ставлення громадськості, щоб довести тезу: «немає жодних підстав для того, щоб сприймати корупцію як нормальний спосіб ведення бізнесу і як неминуче зло».

Як свідчить дослідження, країни ЄС із всього комплексу заходів впливу на злочинність (організація, контроль, профілактика, протидія) зосередилися на методах профілактики корупції у сфері державних закупівель, формуванні у громадян соціальної культури.

Величезна антикорупційна машина з антикорупційних органів з різними статусами, функціями в Україні не є профілактикою корупції, адже є, в основному, суто репресивним механізмом. Репресивні заходи протидії корупційній злочинності є необхідними, але другорядними. Вища міра покарання за корупцію в сфері державних закупівель цілком виправдані у воєнний час, але не це є самоціллю держави. Однак, проблемою з наявністю корупції у сфері публічних закупівель під час воєнного стану є нестача часу для виховання доброчесного покоління громадян.

Список використаних джерел

1. EUROPEAN COMMISSION (n.d.). Public procurement strategy [WWW]. Available from: URL: <http://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/strategy/> [Accessed on 13/06/2013].

2. Mike Balthazar Beke. Political influence in public procurement: balancing between legality and illegality. *Tesis doctoral*. Madrid, 2018. URL: <https://jam.baselgovernance.org/api/assets/b9a47422-5265-49e8-a325-dfac216f452d>

3. Michele G. Giuranno, Maika M. Valencia-Silva, Josep M. Argiles-Bosch, Josep García-Blandón. The effects of mafia infiltration on public procurement performance. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0176268020300719>.

4. Mihály Fazekas, Salvatore Sberna, Alberto Vannucci. The extra-legal governance of corruption: Tracing the organization of corruption in public procurement. 2021. URL: <https://doi.org/10.1111/gove.12648>

5. Preventing Corruption in Public Procurement. *OECD*. 2016. URL: <https://www.oecd.org/gov/ethics/Corruption-Public-Procurement-Brochure.pdf>.

Р. Ю. Бутко,
начальник Департаменту
кримінального аналізу
(Національна поліція України)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Ми пройшли велику трансформацію за короткий проміжок часу. На жаль, поштовхом цього стало повномасштабне вторгнення ворога.

У 2016 році злочинність вже користувалась всіма перевагами сучасних технологій, а перед Національною поліцією постало завдання пошуку гідного системного рішення. І кримінальний аналіз став одним з таких.

Перший прецедент – це створення відділу, де було лише 5 аналітиків. Мови про створення повноцінного підрозділу не було.

У 2017 році кримінальний аналіз увійшов до складу кримінальної поліції, ми активніше почали впроваджувати новітні підходи в роботі та розкриття злочинів.

2019 рік став етапом переоцінки наявного досвіду та створення перших 5 територіальних підрозділів.

Пандемія – навчила всіх працювати дистанційно, не втрачаючи якості в роботі. Цей досвід нам став у нагоді під час повномасштабного вторгнення.

І вже у 2022 році команда кримінальних аналітиків збільшилася до 173.

Попит на продукти кримінального аналізу збільшився у декілька разів. Аналітики посіли важливе місце у структурі поліції.

Минулого року ми розпочали розбудову столичної служби кримінального аналізу, створивши в кожному районному управлінні поліції Києва сектор з трьох аналітиків.

Ми щодня почали отримувати шалену кількість інформації з «землі» та перекрили велику кількість робочих питань на місцевому рівні.

А на початку 2023 року, ми масштабували цей досвід на всю державу.

Наразі ми маємо підрозділи в кожному з 25 обласних управлінь поліції, а також у 32 на місцевому рівні (СКА ВКП РУП).

Кількість аналітиків-практиків перевищує 250, це без керівників, організаційних та ІТ спеціалістів, а загалом нас понад 400.

Розбудова служби протягом усього періоду супроводжувалася активною співпрацею з міжнародними партнерськими організаціями та адаптацією набутого досвіду. Ці складові лягли в основу реформування та реорганізації служби, розвитку її структури.

Пріоритети діяльності підрозділів кримінального аналізу визначені з урахуванням успішних зарубіжних моделей та вимогами сьогодення. Крім інформаційно-аналітичного супроводження розкриття злочинів загальнокримінальної спрямованості, ми зосереджені на проведенні аналітичних досліджень у сфері ліквідації економічного підґрунтя для злочинної діяльності, зборі доказової бази воєнних злочинів країни-агресора, а також проведенні відеоаналітичних досліджень.

За сприяння й координації Міністерства внутрішніх справ кримінальні аналітики Національної поліції розбудовують партнерство зі спорідненими службами системи МВС. Зокрема, йде активна співпраця з Центром стратегічного аналізу та прогнозування МВС України, а також Управлінням інформаційно-аналітичного забезпечення та кримінального аналізу Департаменту оперативно-розшукової діяльності Адміністрації Державної прикордонної служби України.

Зокрема, для ефективної взаємодії та стандартизованого підходу для виконання завдань, ми проводимо заходи уніфікації аналітичних продуктів, організуємо оперативний обмін інформацією.

Основною метою є розширення можливостей кожного аналітика та служби в цілому. За пріоритет також ставимо раціональний розподіл аналітичних ресурсів.

Ми налагодили взаємодію з міжнародними партнерами та разом з ними організували постійний навчальний процес.

Організовано навчальні заходи, стажування та курси. Аналітиками взято участь у значній кількості зустрічей на міжнародному рівні з представниками провідних правоохоронних організацій Європейського Союзу.

Водночас умови, у яких ми живемо, змусили нас створити підрозділ оперативного аналізу. Ідея була у тому, щоб один аналітик володів оперативною обстановкою у регіоні 24/7.

На нього також покладається функція комунікації з іншими службами та фіксація наслідків обстрілів. Під час реєстрації або виявленні злочину цей аналітик відразу виконує 5–7 за-здалегідь визначених аналітичних завдань та швидко передає інформацію для оперативних працівників для розкриття чи документування злочину.

Такий «проактивний» підхід до використання ситуаційно-го аналітика був високо оцінений і на регіональному рівні.

Окремо у структурі підрозділів кримінального аналізу була виділена лінія, відповідальна за стратегічний аналіз – СОСТА. Це стало можливим після переосмислення пріоритетів, а також оцінки важливості аналізу не лише для конкретного правоохоронного органу, а й для держави в цілому.

Кожен аналітик закріплений за певною лінією аналізу. Співробітники, що займаються тактичним аналізом, орієнтовані на дослідження можливих тенденцій розвитку злочинності як в середині країни, так і за її межами.

Одним із останніх нововведень стала також розбудова відділу, відповідального за відео- та фотоаналіз.

Причина цьому дуже проста: кількість відеоматеріалу на одного аналітика з початку війни зростає у геометричній прогресії. Ми аналізуємо сотні терабайтів відеоматеріалів по воєнним та інших злочинах. Впроваджуємо новітнє програмне забезпечення для аналізу з унікальними можливостями.

Робота відеоаналітика у таких умовах надзвичайно складна, оскільки він постійно має справу з пропагандистським матеріалом, фейками, інформаційно-психологічними операціями, а також з елементарно низькою якістю зображень.

Відеоаналіз в поєднанні з новими технологіями як супутникові знімки, а також спеціалізованого програмного забезпечення розширюються і можливості аналітичних підрозділів.

З самого початку повномасштабного вторгнення наш підрозділ був націлений на максимальне охоплення публікацій відеоматеріалів у відкритих джерелах, аналіз записів камер відеоспостереження.

Разом з технічними спеціалістами впроваджені рішення для покращення якості фотозображень.

Завдяки цьому вдається розслідувати як вбивства, так і мародерства.

Ще одним пріоритетом розбудови служби є успішна інтеграція українського кримінального аналізу у світовий аналітичний простір. З цією метою в Департаменті створено відділ міжнародного співробітництва з обміну аналітичною інформацією. Вимоги до таких аналітиків високі – крім професійних знань і навичок від них вимагається вільне володіння іноземною мовою, а також основами міжнародного права та економіки.

Ми створюємо своєрідний інститут офіцерів зв'язку у сфері розвідувальної аналітики, передусім з пошуку закордонних активів українського криміналітету та російського сліду у вітчизняній економіці.

Безперечно війна вплинула на функції та завдання нашого підрозділу. Кримінальний аналітик працює з матеріалами не лише звичного поліцейського формату, а й воєнних злочинів, пошуку активів ворога для відбудови України.

Кримінальний аналітик – це не просто офіцер, а особа, що робить ваші рішення обґрунтованими та ефективними.

Він здатний зіставити шматочки інформації, звернути увагу на деталі.

Під час війни він має діяти у незвичному полі.

Мотив злочину часто не містить логічного пояснення, жертви давно були змушені залишити країну, докази перебувають на окупованій території, а злочинці відчують безкарність.

Окрім цього, аналітик постійно має справу з великим обсягом повідомлень про злочини.

Від нього вимагається повна обізнаність у техніці, позивних, різновидах військової форми та інших деталях військових, причетних до злочину.

При розслідуванні воєнних злочинів аналітик забезпечує:

- Максимальне охоплення ЗМІ для збору інформації, а також інших джерел, які висвітлюють воєнні події, в тому числі і ворожі, матеріали з попередніх конфліктів, а також їх збереження.

- Документування відомостей і фактів, особливо в частині переміщення військових формувань та їх фіксації на певній території.

– Фокусування на певній ділянці бойових дій, особливо під час гарячих фаз через масштабність подій та швидку зміну оперативної обстановки.

– Обізнаність у використанні новітніх методів аналізу, в тому числі супутникових знімків.

За умови забезпечення вище переліченого, аналітик стає майже незамінним при розслідуваннях такого характеру.

У короткий час аналітики нашого підрозділу адаптувались до умов бойових дій та почали виконувати поставлені завдання під час блекаутів, повітряних тривог та обмежень комендантської години.

Перший приклад залучення аналітиків стосується воєнних злочинів, вчинених на території одного з населених пунктів Київської області.

Завдяки аналізу інформації про техніку, яку використовували росіяни, були виявлені матеріали, що підтверджують участь військового формування на території інших напрямів, починаючи з 2014 року.

Це дало підґрунтя для ідентифікації можливих військовослужбовців, що могли користуватись танками, а також їх командирів, які безпосередньо віддавали наказ.

У другому випадку першочергово було отримано інформацію про участь громадянина однієї з інших держав у військових формуваннях РФ, що діють на території України.

Завдяки самому простому OSINT-аналізу були отримані першочергові відомості для ідентифікації такої особи.

В подальшому були встановлені підрозділ, де він проходив службу, перевірено причетність до воєнних злочинів аналогічного спрямування, перевірено його співників.

Встановлення безвісті зниклих під час воєнних дій.

Це аналітичне дослідження одне з найскладніших для відпрацювання як класичними методами, так і за допомогою аналітики.

Дослідження такого змісту нагадують роботу з неструктурованим масивом інформації великого обсягу.

Повідомлення про зникнення рахуються тисячами і варіюються від повідомлень родичів, які втратили зв'язок з рідними, і до зникнення осіб в ході окупації певних територій.

Інколи злочинці намагаються скористатись воєнним часом для приховання та інсценування вбивств чи грабежів.

Таким чином, вони намагаються перекласти відповідальність на інших осіб, яких на їхню думку, практично не можливо відстежити.

Тому правоохоронці приділяють максимальну увагу кожній справі про зникнення і відразу приступають до комплексу розшукових та аналітичних заходів.

Така робота безпосередньо пов'язана з накопиченням та узагальненням величезного об'єму даних про зниклих осіб.

Кожна зникла людина відпрацьовується на предмет зв'язків та контактів через, які можна встановити її місце перебування. Проводиться відповідний моніторинг ЗМІ.

Кожний окремий випадок при цьому індивідуальний, але за кожним повідомленням стоїть доля людини.

У будь-якому разі аналітик ефективний під час роботи з даними, і ми підтримуємо якісну і доступну аналітику.

На сьогодні ми констатуємо, що за останні півтора роки прийняли участь в розкритті понад 16 000 злочинів, більшість з яких особливо тяжкі.

При використанні аналітичних інструментів ми приділяємо значну увагу дотриманню європейських стандартів захисту персональних даних GDPR. Наші аналітики, як ніхто інший, розуміють важливість євроінтеграції в поліції та загальному курсі держави.

Процес розвитку кримінального аналізу не зупинився, а навпаки отримав додатковий імпульс, що з одного боку поставив нас перед фактом відсутності часу на роздуми, а з іншого – вплинув на креативність при реалізації нових проєктів.

На сьогодні аналітична складова поліцейської діяльності забезпечується 262 кримінальними аналітиками. Це створює суттєве навантаження на кожного спеціаліста в цій галузі, але у свою чергу змушує нас брати на озброєння новітні технології на основі штучного інтелекту, хмарних обчислень та інших інновацій. А також особливу увагу звертати на розвиток людського потенціалу, підвищення ефективності роботи кримінальних аналітиків відповідно до завдань, окреслених у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки.

В. М. Висоцький,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

І. Б. Висоцька,
доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОЄКТ «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ» ЯК НОВИЙ ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сьогодні одним із важливих питань у сфері реформування Національної поліції є забезпечення взаємодії поліції та громади на засадах партнерства. У статті 11 закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що діяльність поліції здійснюється у тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [1].

Задля досягнення ефективної взаємодії з населенням і територіальними громадами у 2018 році керівництвом Національної поліції з-за підтримки Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ був ініційований проєкт «Поліцейський офіцер громади». Метою даного проєкту є забезпечити кожному територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Поліцейський офіцер громади повинен перебувати у громаді 98% свого часу, оскільки він не повинен залучатися до виконання завдань за межами громади. Усі свої зусилля поліцейський спрямовуватиме на забезпечення правопорядку на ввіреній йому території. Спілкуючись із громадою, поліцейський здійснюватиме превентивні (профілактичні) заходи у громаді та розслідуватиме дрібні злочини. Таким чином, він завжди буде доступний для населення, знатиме проблеми мешканців поліцейської дільниці та надаватиме їм якісні поліцейські послуги. Отже, основними цілями даного проєкту є:

інтеграція поліції у суспільство; побудова сталої співпраці з громадою для створення спільного безпечного середовища; вирішення в межах компетенції безпекових потреб громадян; ефективне та консолідоване вирішення локальних потреб громади; залучення до партнерства усіх зацікавлених сторін; впровадження спільних проєктів; оцінка роботи поліції на основі дослідження рівня задоволеності громадян; формування довіри громади до поліції; підзвітність громаді.

Задля досягнення означених цілей проєкту, територіальна громада повинна підписати Меморандум про співпрацю та партнерство з відповідним Головним управлінням Національної поліції, який сприятиме забезпечення посиленних заходів безпеки мешканців громади, сприятиме підвищення охорони прав і свобод людини та протидії злочинності на території громади. Відповідно до Меморандуму територіальна громада забезпечує поліцейського офіцера громади службовим приміщенням, яке оснащене офісними меблями та технікою, службовим житлом, службовим автомобілем та надає інші матеріально-технічні засоби.

Отже, поліцейський офіцер громади – це поліцейський, який проживає і працює на території громади, та надаватиме такі поліцейські послуги як забезпечення безпеки дорожнього руху, розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, здійснюватиме контроль за обігом зброї та превентивну роботу, яка буде спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень. Завдяки даному проєкту, спостерігається різке зниження рівня злочинності на території громади та різке зростання рівня довіри до поліцейських.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#top>

Т. А. Воліков,
докторант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Кримінальні правопорушення проти власності, що закріплені у розділі VI КК України є найбільш розповсюдженими (крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство) та підривають економічні основи держави, наносять значних збитків окремим її громадян. Внаслідок пандемії Covid-19 (2020–2021 рр.) та широкомасштабного вторгнення рф на територію України (2022–2023 рр.) значного розповсюдження набули різноманітні види шахрайств, привласнень і заволодінь майном шляхом зловживання службовим становищем та ін. Останнім часом кримінальні правопорушення проти власності набули рис транснаціонального характеру і перейшли у міждержавну площину, особливо в умовах військової агресії рф. Швидко й ефективно розслідування наведених протиправних дій із встановленням усіх обставин, що підлягають доказуванню, неможливе без застосування положень міжнародного співробітництва з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях. У свою чергу, така діяльність напряду залежить від ефективності взаємодії відповідних компетентних органів держав учасниць з реалізації положень міжнародного співробітництва при розслідуванні таких кримінальних правопорушень.

На думку С. О. Філіпова, протидія транснаціональним злочинним проявам має бути предметом спільних міждержавних зусиль, і на практиці дійсно досить активно запроваджуються механізми міжнародної й міжвідомчої взаємодії. Ці механізми, серед іншого, включають прикордонне співробітництво, узгодження політики щодо протидії організованій злочинності (гармонізація матеріальних і процесуальних норм), оперативне

співробітництво (обмін інформацією між представниками органів кримінального переслідування різних країн) [1, с. 92].

Під час здійснення кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти власності суб'єктами злочину, які перебувають на території декількох держав, виникає низка важливих завдань з їх розслідування, які можливо виконати та з'ясувати лише за сприяння компетентних органів держав-учасниць міжнародного співробітництва у сфері кримінальних правових відносин. Вказане співробітництво ґрунтується на міжнародних правових актах ратифікованих державами-учасницями. За відсутності таких договорів і угод, здійснюється на засадах взаємності, за якою одна держава, в межах необхідності отримання правової допомоги у кримінальному провадженні, звертаючись до іншої держави та направляючи відповідний запит про це, письмово гарантує запитуваній стороні, що якщо у неї у майбутньому виникне така ж потреба розглянути її запит з надання правової допомоги [2].

Відповідно до положень КПК України, вирішувати питання щодо здійснення міжнародної правової допомоги на засадах взаємності може лише Уповноважений (центральный) орган України. Окрім того, міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні визначена як проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (ст. 542 КПК). При цьому, основним міжнародним документом, який регулює порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадицію) є Європейська Конвенція про видачу правопорушників (1957 р.), Додатковий протокол (1975 р.) та Другий додатковий протокол (1978 р.), які ратифіковано Законом України від 16.01.1998 № 43/98-ВР [3]. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, міжнародні договори є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті

законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [4]. Здійснюючи кримінальне провадження завжди доцільно звертатися до сайту Верховної Ради України, Офісу Генерального прокурора та Міністерства юстиції України, з метою перевірки чинності тих чи інших Конвенцій, міжнародних договорів, угод та з'ясування їх змісту з питань надання правової допомоги.

Серед міжнародних організацій, що уповноважені проводити боротьбу зі злочинністю слід також відмітити Європейську поліцейську організацію (Європол) та Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол), до основних завдань останнього також відноситься боротьба з організованими злочинними угрупованнями, а також, кримінальними правопорушеннями у сфері економіки і координація здійснення міжнародного розшуку [5]. Між тим, вказані міжнародні поліцейські організації хоча і мають відповідне технічне оснащення та обладнання, але позбавлені права самостійно здійснювати розслідування кримінальних правопорушень проти власності. Відповідно до наданих функцій Інтерпол лише виробляє спільну поліцейську стратегію, тактику боротьби з організованою злочинністю та сприяє й координує проведення одночасних міжнародних поліцейських операцій у кількох країнах світу, а також має право приймати участь у їх проведенні та оголошувати в міжнародний розшук осіб, які вчинили кримінальні правопорушення [6, с. 196].

Ефективна протидія кримінальним правопорушенням проти власності, своєчасний захист українських громадян від злочинних посягань та відшкодування завданих збитків можливі лише за умов чіткої, налагодженої взаємодії уповноважених на те суб'єктів та ефективного здійснення міжнародного співробітництва уповноважених компетентних органів з цих питань.

Динамічні зміни у характері кримінальних правопорушень, насамперед проти власності, і умовах боротьби з ними наочно демонструють недостатність старих засобів і методів правової, організаційної, технічної і тактичної протидії злочинним проявам і необхідність їх істотного оновлення, вдосконалення та розвитку. Все це, на думку К. О. Чаплинського, потребує нових, нерідко нетрадиційних підходів до організації

і проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень [7, с. 3–4].

Список використаних джерел

1. Філіпов С. О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності : дис. ... докт. юрид. наук, спец. : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Національна Академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2019. 561 с.

2. Калюга Т. О. Розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг : дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність». Київ : МАУП, 2019. 264 с.

3. Про видачу правопорушників: Європейська конвенція. Париж, 13 грудня 1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033.

4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

5. Інтерпол: URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.

6. Оніщик Ю. В Міжнародне співробітництво у боротьбі з фінансовими правопорушеннями : навч. посібник. Київ : Алерта, 2016. 422 с.

7. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.

О. М. Галкіна,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення
правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ТА ХАБАРНИЦТВОМ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

За сучасних умов правоохоронним органам доводиться докладати чимало зусиль для того, щоб виявити та довести конкретні факти корупційних правопорушень, метою боротьби з якими, як із будь-якими іншими видами правопорушень, є їхнє виявлення, припинення та розкриття. З метою посилення боротьби з корупцією та сприяння попередженню виникнення випадків хабарництва серед високопосадовців, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану та розгулу злочинності, до ВР України було внесено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення боротьби з корупцією та хабарництвом» (реєстр. № 9305 від 16.05.2023) [1], яким пропонується, зокрема, внести зміни до Кримінального кодексу України, а саме виключити з Кримінального кодексу України статтю 370 (провокація підкупу) з метою надання можливості правоохоронним органам правомірно здійснювати провокацію підкупу в рамках спеціальних операцій, з метою викриття та подальшого притягнення до кримінальної відповідальності чиновників, які допускають у своїй діяльності прояви корупції, зокрема – у вигляді хабарництва.

Дискусії щодо контрольованої пропозиції хабара, а також спроби виключити з Кримінального кодексу України статтю 370, надавши співробітникам правоохоронних органів право під час проведення ОРД здійснювати провокацію підкупу, час від часу збуджують українське суспільство. Необхідність цього революційного кроку може бути пояснена тим, що Україна перебуває на такому етапі свого розвитку, коли для боротьби з корупцією потрібно вживати твердих і рішучих заходів,

не відкидаючи як таку можливість використання провокації та інших подібних прийомів, позаяк у боротьбі із витонченою злочинністю потрібні і хитрість, і обман. Однак серйозне спотворення поставленого завдання боротьби з цим явищем полягає у провокуванні, штучному та умисному створенні нових епізодів підкупу з метою їх подальшого викриття. Подібні дії не лише не знижують зростання корупційних правопорушень, але ще більше посилюють криміногенну обстановку в суспільстві. До того ж, дуже часто мають місце випадки використання нелегітимних, хоч і ефективних засобів та методів боротьби з правопорушеннями. Зазначені дії, безсумнівно, становлять значну суспільну небезпеку.

Отже, розуміючи мету внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України [2] та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], якими передбачається можливість проведення співробітниками правоохоронних органів операцій з провокації підкупу з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 368, 369 та 369-2 Кримінального кодексу України, ми не можемо підтримати пропозицію повного виключення з Кримінального кодексу України статті 370 (провокація підкупу). Провокація до вчинення кримінального правопорушення з боку працівників правоохоронних органів є прямим порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини), яка гарантує право на справедливий суд [4]. Закріплення в тексті КК України норми щодо провокації підкупу можна пояснити прагненням унеможливити штучне вчинення злочинів відповідної категорії, а також забезпечити передбачений КПК України порядок їх виявлення та розкриття.

Зазначимо, що боротьба з корупцією повинна бути спрямована на запобігання, виявлення вчинюваних і вчинених злочинів, а не на створення (породження) нових, на підштовхування морально нестійких суб'єктів до порушень Кримінального кодексу України. Також провокація підкупу може завдати серйозної шкоди конституційним правам і свободам людини та громадянина, використовуватись як потужний засіб неправомірного впливу на інших осіб, якщо буде взагалі відсутня відповідальність за це кримінальне правопорушення.

На нашу думку, виключення з Кримінального кодексу України статті 370 (провокація підкупу) з одночасним наданням співробітникам правоохоронних органів права під час проведення ОРД здійснювати провокацію підкупу виглядає так, начебто держава хоче використовувати провокацію, а тим самим застосовувати злочинні засоби, йти на грубе порушення загальних засад кримінального провадження. Виходить, що держава буцімто зацікавлена в позбавленні свого громадянина заслуженого покарання, звільненні від обов'язку дотримуватись своїх же законів. Це, своєю чергою, може призвести до хаосу в кримінально-правових відносинах. До того ж виникне загроза зловживання правоохоронцями наданим їм правом провокувати осіб на вчинення злочинів, а так само ймовірність систематичних звернень наших громадян до Європейського суду з прав людини. Існування ж самостійної кримінальної відповідальності за провокацію підкупу пояснюється, крім усього іншого, прагненням унеможливити штучне вчинення злочинів відповідної категорії, забезпечити передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України порядок їх виявлення і розкриття.

Наступною новелою цього законопроекту є доповнення Кримінального кодексу України новою статтею 369-1, якою пропонується встановити кримінальну відповідальність за приховування факту пропозиції, обіцянки, або одержання неправомірної вигоди.

Видається, що ця стаття матиме лише декларативний характер, оскільки, по суті, це відповідальність за недонесення як на самого себе, так і на своїх колег. Ця норма у нашому суспільстві не матиме міцних соціальних підстав і, тим більше, відповідного закріплення в Конституції України. Здебільшого, правоохоронні органи негативно відносяться до факту повідомлення про корупційні правопорушення в силу різних підстав. До того ж, щоб повідомити про факт пропозиції або обіцянки надання неправомірної вигоди, необхідно вірно його ідентифікувати. Ключовою проблемою повідомлення або неповідомлення про факт корупції, на нашу думку, є страх негативних наслідків у випадку виконання особою службових обов'язків, оскільки така пропозиція може надходити не тільки від сторонніх осіб, які звертаються до правоохоронних органів,

а також і від колег або керівників. Особи, які схиляють іншу особу до скоєння злочину, можуть мати певний вплив на службову діяльність працівника правоохоронних органів, тому, на нашу думку, кримінальна відповідальність за неповідомлення особою правоохоронних органів про факти пропозиції або обіцянки – це занадто радикальний крок. Замість цієї новели компромісним рішенням було б передбачити звільнення від такої відповідальності осіб правоохоронних органів, які добровільно заявляють про провокацію підкупу до повідомлення їм про підозру у вчиненні ними кримінального правопорушення.

Згідно з ч. 5 ст. 354 КК України «особа звільняється від відповідальності за надання неправомірної вигоди, якщо вона після цього добровільно повідомила правоохоронним органам про свої дії» [5]. Ця норма фактично звільняє від кримінального переслідування «провокатора», який може не бути службовою особою, але за власною ініціативою дає чиновнику хабар, щоб потім повідомити про це компетентні органи. Водночас ст. 370 КК України передбачено відповідальність тільки службових осіб за провокацію підкупу, а отже є необхідність кримінально-правового регулювання звільнення від такої відповідальності цих самих осіб. Отже, вважаємо за доцільне замість встановлення кримінальної відповідальності за приховування факту пропозиції, обіцянки, або одержання неправомірної вигоди, передбачити у статті 370 КК України пункт, відповідно до якого особа, яка добровільно заявила про провокацію підкупу до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо таке діяння вчинено вперше, особа активно сприяла його розкриттю та в її діях не міститься ознак складу іншого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення боротьби з корупцією та хабарництвом від 16.05.2023 № 9305. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41937> (дата звернення: 12.09.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI ; із останніми змінами, внесеними згідно

із Законом № 3341-IX від 23 серпня 2023 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Голос України*. 1992. 27 березня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : підпис. 04 листоп. 1950 р.; ратифікована 17 липня 1997 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III; із останніми змінами, внесеними згідно із Законом № 3233-IX від 11 серпня 2023 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Н. В. Глинська,
завідувачка відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної Академії правових наук України)

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Обрання цифровізації кримінального провадження (далі – ЦКП) одним з основних векторів трансформації кримінальних процесуальних правовідносин обумовлено чисельністю позитивних очікувань від цього процесу. Такі очікування чи бажані ефекти від процесу ЦКП є різноплановими чи багатовекторними, такими що є цінними як у контексті забезпечення гарантій справедливої процедури, зокрема, права доступу до правосуддя, прозорості, швидкості та оперативності, так і в контексті інтегрального публічного інтересу щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів кримінального провадження при вирішенні його завдань, зокрема, у спосіб надання органам досудового розслідування нових можливостей щодо розкриття злочину, встановлення особи, яка його вчинила, та її місця знаходження, прискорення провадження через застосування режиму відеоконференція, процесуальної економії тощо.

Поштовхом інтенсифікації ЦКП в Україні є обраний вектор євроінтеграції, що обумовлює необхідність адаптації національного кримінального процесуального законодавства до норм міжнародного права та права ЄС. Відповідно ж до низки програмних документів Ради ЄС саме всеохоплююча стратегія діджиталізації системи кримінального правосуддя поставлена на адженду трансформації правосуддя в державах ЄС.

Не можна переоцінити роль прогресивних інформаційних технологій та процедур для надання кращого («цифрового») доступу до правосуддя та підвищення ефективності здійснення захисту особами, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування. Доступ до Інтернету з високою пропускнуою

здатністю по суті стає основною умовою дистанційної присутності учасників процесу під час судових засідань, в певних випадках уможливлює дистанційний розпочаток кримінального переслідування, електронний зв'язок між сторонами значно прискорює процесуальну комунікацію та збільшує коефіцієнт дієвості правосуддя.

Разом із тим, беручи до уваги інтрузивний характер кримінального провадження стосовно прав та свобод людини, за провадження цифрових технологій у таку царину має бути контрольованим та виваженим з огляду на пов'язані із такою діджиталізацією потенційні чи імовірні ризики, приховані небезпеки для охоронюваних законом цінностей.

Адже кожне явище для цивілізованого суспільства як правило має дві сторони: сприятливу (позитивну) і проблематичну, ризикову (негативну). Це стосується й цифрових технологій, масштабне впровадження яких в загально соціальному форматі обіцяє якісний прогрес в усіх напрямках суспільного буття, звільнення людей від рутинних дій у будь-якій сфері діяльності. З іншого боку, супутня проблематика цифровізації у разі не контрольованості однойменного процесу здатна звести нанівець увесь очікуваний позитивний ефект.

Ризик як об'єктивна категорія супроводжує будь-яку діяльність, оскільки його існування зумовлюється імовірністю сутності реально існуючих в житті явищ, процесів, аспектів діяльності людей, дозволяє регулювати багатоваріантні матеріальні та ідеологічні відносини між індивідуумами, трудовими колективами, організаціями та іншими суб'єктами суспільного життя. Під ризиками ми розуміємо імовірну чи потенційну можливість небезпеки у вигляді отримання під час реалізації функцій, процесів та операцій, спрямованих на досягнення встановленої мети та виконання завдань, негативного ефекту з небажаним результатом.

У загальному соціальному зрізі цифровізація як суспільне явище викликає невпевненість і побоювання, які виправдані через його масштабність та вплив на приватне життя, професійну сферу, охорону здоров'я, освіту тощо.

За справедливою оцінкою фахівців, цифровий розвиток, який іноді створює враження великого соціального експерименту, часто сприймається як можливість. На макроекономічному

рівні цифрова трансформація обіцяє інновації та зростання; для всіх це створює новий доступ до величезної кількості інформації, забезпечує нові форми соціальної взаємодії та участі, полегшує доступ до освіти та підвищує індивідуальну продуктивність. З цим пов'язана надія на вирішення існуючої соціальної нерівності на індивідуальному та національному рівнях. З іншого боку, обговорюються численні проблеми та ризики цифрового перетворення. Вони варіюються від втрати робочих місць через автоматизацію, від невирішених етичних проблем (наприклад, відповідальність у разі автокатастрофи за участю самоврядного (безпілотного) автомобіля) до проблем кіберзлочинності та конфіденційності, до спірних питань, таких як проблеми прогресуючої когнітивної втрати функції, що називається «цифровою деменцією» або «цифровим недоумством» (тобто розлад уваги, зниження концентрації та погіршення пам'яті внаслідок надмірного використання електронних пристроїв) [1].

Основні ризики від цифровізації соціальних сфер вбачаються у небезпеках отримання недостовірної або неактуальної інформації через недосконалість цифрових технологій, втрати конфіденційності та знищення інформації через можливий злом цифрових систем, несанкціонований доступ до персональних даних. Адже цифрові технології починають дедалі більше виступати в якості об'єктів загроз кібератак, які породжують глобальну проблему інформаційної безпеки особистості, суспільства та держави. Згідно з щорічним опитуванням *Allianz Risk*, ризик, пов'язаний з інцидентами кіберзлочинності та цифрової безпеки, увійшов до трійки глобальних бізнес-ризиків у 2021 р. Кіберзлочинність наразі коштує світовій економіці у понад \$1 трлн – більше 1% світового ВВП [2].

Прогнозованим негативним ефектом діджиталізації через об'єктивну відсутність і у певних верств населення доступу до сучасних цифрових з'єднань та цифрового обладнання є також цифрова диференціація суспільства: формування класів цифрової еліти та цифрових «ізгоїв». Тож по суті мова йде про можливість настання протилежного очікуваному ефекту цифровізації у вигляді доступності соціальних послуг для всіх верст населення.

Окремі суспільні занепокоєння викликає масштабне впровадження технологій вельми перспективного штучного інтелекту (далі – ШІ). Останній має значні переваги, серед яких – кращі за людські можливості в різних сферах, швидкість отримання необхідної інформації, безперервність функціонування систем ШІ тощо. Разом із тим його цінність може звернутися в ще більшу небезпеку для людства. **Засновник новаторських високотехнологічних компаній Tesla та SpaceX Ілон Маск ще у 2018 році під час конференції South by Southwest в Остіні (Техас, США) жбурнув у маси пророчо-ексцентричну тезу про те, що штучний інтелект (AI) є небезпечнішим за ядерну зброю.** Він вважає штучний інтелект чи не найбільшою загрозою людству, оскільки надмірний і неконтрольований з боку уряду розвиток цієї сфери може загрожувати людям безробіттям, нестабільністю в соціальній сфері або почати поширювати фейкову інформацію і маніпулювати нею, а найгірше – може стати безсмертним диктатором, «від якого ніхто не зможе втекти» [3]. Досвід використання технологій ШІ підтвердив тезу про те, що ризики від безконтрольного чи неетичного застосування технологій штучного інтелекту становлять цілком реальні небезпеки для людства, зокрема, порушення приватності, введення в оману через розповсюдження Deepfakes («синтез слів «глибинне навчання» та «підробка» – методика синтезу зображення чи аудіо ряду мовлення людини, яка базується на штучному інтелекті; вона використовується для поєднання і накладення наявних зображень та відео на вихідні зображення або відеоролики») тощо.

Як зазначив з приводу програмний директор Української Гельсінської спілки з прав людини Максим Щербатюк, «на сьогоднішній день застосування програм штучного інтелекту не гарантує захисту прав людини. Якщо в країнах ЄС реалістично захистити персональні дані, бо є законодавча база та певний механізм: людині можна, щонайменше, отримати фінансову компенсацію за злив даних, то в Україні подібний механізм не працює. – Право на приватність – досить широке: це і захист персональних даних, і публічне стеження, і перегляд кореспонденції. В контексті війни воно може обмежуватися в сторону безпеки. І ми не проти того, щоб певні обмеження відбувались. Але вони мають бути обґрунтованими і пропорційними, –

пояснює Максим Щербатюк. – Нам важливо, щоб при використанні технологій, які використовують AI, як для прикладу Clearview AI, не була нанесена ще більша шкода, яка може нести велику небезпеку як для конкретної людини так і для суспільства в цілому. Ми не розуміємо до кінця механізм роботи технологій, які використовують AI, і тому не розуміємо, якою має бути наша реакція. Чи це безпечна машина, яка дуже корисна? Чи це, умовна ядерна енергія, яка може бути корисною, а може бути і небезпечною зброєю. Для того щоб не вбивати технологію, треба розуміти, що ми маємо робити, аби це не вийшло з-під контролю. І в залежності від рівня загрози регулювати застосування штучного інтелекту [4].

Тож питання дотримання прав людини під час використання штучного інтелекту як у воєнний, так і в мирний час залишається відкритим. Занепокоєність європейської спільноти швидким розвитком систем ШІ та їх «всепроникаючим» характером знайшла свою реакцію у вигляді Регламенту Європейського парламенту та Ради щодо встановлення гармонізованих правил стосовно штучного інтелекту (Акт про штучний інтелект), що наразі перебуває на етапі погодження. Акт про ШІ в ЄС класифікуватиме інструменти штучного інтелекту відповідно до їхнього рівня ризику: від мінімального до обмеженого, високого та забороненого. Ризики можуть включати в себе біометричне спостереження, поширення дезінформації або дискримінаційні висловлювання.

Системи штучного інтелекту з неприйнятним рівнем ризику для безпеки людей будуть суворо заборонені. Заборонять і системи, які застосовують підсвідомі або цілеспрямовані маніпулятивні методи, використовують вразливі місця людей або слугують для соціального оцінювання: зокрема, класифікації людей на основі їхньої поведінки, соціально-економічного статусу, особистих характеристик.

Наприклад, до категорії ШІ з високим рівнем ризику додали системи штучного інтелекту для впливу на виборців у політичних кампаніях і системи рекомендацій, які використовують платформи соціальних мереж з понад 45 мільйонами користувачів. Також у цій категорії опинилися ШІ-системи, які можуть зашкодити здоров'ю людей, безпеці, основним правам людини або навколишньому середовищу [5].

Особливі занепокоєння викликає залучення ШІ до царини судочинства. Зокрема, в п.40 прийнятого Європейською Комісією у грудні 2020 року програмного документу «Цифровізація правосуддя в Євросоюзі: інструментарій можливостей» (далі – Інструментарій) висловлені такі занепокоєння стосовно застосування штучного інтелекту в секторі правосуддя, як «ризик збереження та, можливо, посилення існуючої дискримінації, включаючи стереотипи, упередження чи структурну нерівність, а також дозволу спотвореного або непрозорого прийняття рішень, і, таким чином, може призвести до порушення основних прав, таких як людська гідність, право на свободу, недискримінацію, приватність і захист даних і право на справедливий суд [6] Це підтверджує необхідність вивчити та прийняти рішення щодо обов'язкових правових вимог, які мають бути встановлені для проектування, розробки, розгортання, використання та оцінки систем штучного інтелекту в секторі юстиції з метою для ефективного усунення потенційних ризиків для основних прав. Ці правила можуть включати, зокрема, заборону автоматизації, яка зробить процес ухвалення судових рішень непрозорим, відповідні рівні прозорості, зрозумілості, можливості перевірки, надійності, точності, безпеки, підзвітності, а також вимоги щодо запобігання дискримінаційним ефектам (п. 44 Інструментарію).

На об'єктивні ризики для прав людини, що супутні процесу діджиталізації правосуддя як у контексті впровадження технологій ШІ, так й на інших напрямках ЦКП звертається увага майже всіма сучасними дослідниками при проведенні відповідних наукових розвідок тих чи інших векторів ЦКП. У низці правових актів міжнародних організацій акцентується увагу на необхідність виваженого підходу до впровадження ЦТ у царину судочинства. Так, наприклад, у п. 5 Висновків Ради ЄС «Доступ до правосуддя: використання діджиталізаційних можливостей» (далі – Висновки ЄС) зазначено, що цифровий розвиток сектору юстиції має бути орієнтованим на людину та постійно керуватися та узгоджуватися з фундаментальними принципами судових систем, а саме незалежності та неупередженості судів/трибуналів, гарантія ефективного правового захисту та право на справедливий і публічний розгляд упродовж розумного строку. Тому навіть за умови всеосяжної

цифровізації правосуддя, запровадження електронного документообігу необхідно «зберегти традиційні нецифрові процеси там, де це можливо, фізичні служби підтримки разом із новими цифровими формами, щоб забезпечити громадянам, які ще не можуть повною мірою брати участь у технологічному розвитку, ефективний правовий захист і доступ до правосуддя. Водночас існує потреба надавати особам вичерпну інформацію простою та доступною мовою про те, як користуватися цифровими сервісами та як таким чином відстоювати свої права» (п. 20 Висновків) [7].

З огляду на те, що як доречно виснувала Європейська Комісія, «судова система є сектором, де, враховуючи характеристики типової діяльності, можна очікувати значних ризиків» (п. 43), вкрай обережно в цьому секторі слід підходити до використання усіх здобутків цифровізації, зокрема й штучного інтелекту (далі – ШІ), адже всі цифрові рішення в кримінальному провадженні мають бути зважені з огляду на їх потенційний вплив на права особи.

Інакше кажучи, формула ЦТКП має корелювати із забезпеченням прав та свобод особи в цій царині. Відповідно гарантованість прав та свобод особи під час кримінальної процедури є основним вектором прийняття цифрових рішень.

Тож коротко підсумуємо про те, що застосування цифрових технологій та оперування цифровою інформацією крім незаперечних переваг через низку об'єктивних та суб'єктивних чинників обґрунтовано пов'язується із певним елементом суспільної безпеки чи ризику. Царина КП відноситься до таких галузей, де ризики діджиталізації є глибшими через їх істотність для прав людини, що потребує більш виваженого підходу та підвищеного контролю за цим процесом. Якщо під змістом ризиків ЦКП розуміти імовірну можливість безпеки у вигляді отримання під час впровадження цифрових технологій чи під час використання цифрової інформації негативного ефекту з небажаним результатом у вигляді спричинення шкоди охоронюваним законам інтересам, то потенційно ризикованим видається реалізації процесу ЦКП майже за всіма раніше виділеними нами напрямками, як то *перехід до електронного документообігу в царині кримінального провадження*, запровадженні єдиної інтегрованої (розумної) електронної

системи органів кримінальної юстиції, поєднаної із загальнодержавними електронним реєстрами та базами даних (електронного кримінального провадження (ЕКП)), переведення процесуальної комунікації учасників кримінального провадження (створення єдиної цифрової платформи для комунікації) в електронну форму, розширення цифрового сегменту під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, використання (чи оперування) цифровою інформацією у доказуванні, розширення дистанційного правосуддя, використання технології штучного інтелекту в кримінальному провадженні [8].

Адже ЦКП супроводжує сукупність нових викликів, пов'язаних з нерівномірним розподілом цифрових благ, кібербезпекою, браком якісних цифрових технологій, низькою цифровою компетентністю, непрозорістю технологій штучного інтелекту тощо. Мабуть саме потенційні ризики, супутні ЦКП є стримувачами темпу цього процесу в порівнянні не лише з іншими соціальними сферами, а й з іншими юрисдикціями (зокрема, унормування електронних доказів в інших юрисдикціях)¹.

Втім відразу обмовимось про те, що метою виявлення вже вказаних та інших таких ризиків є не намір гальмування процесу ЦКП, який на наш погляд є неминучою реальністю, в якій буде розвиватися наше суспільство. Навпаки, ідентифікації можливих ризиків на кожному з виділених векторів ЦПК є необхідною умовою системного управління такими ризиками як на правотворчому, так й правозастосовному рівнях. Інакше кажучи, потрібно розуміти, з якими загрозами ми маємо справу, та відповідно до їх змісту та рівня обирати надійні засоби їх убезпечення. Тож сам факт імовірної небезпеки

¹ Як зазначають сучасні дослідники «.. на сучасному етапі існує багато державних секторів, які вже почали впроваджувати технології в гонитві за цифровою трансформацією. Однак системи правосуддя в багатьох країнах не встигають за змінами способів надання послуг або задоволення інтересів громадян. Порядок роботи в цьому секторі продовжується так, ніби технології ніколи не були винайдені і багато практиків досі відкидають ідею, що комп'ютер може виконувати частину їхньої роботи. У той час як їхні колеги в інших державних секторах, таких як фінанси чи охорона здоров'я, використовують технологічні інструменти для оптимізації своїх процесів, судді та працівники судових установ ще відстають у своїй місії служити громадянам. [9, С. 79].

не є червоним світлом для ЦКП, а вимагає системного підходу до управління такими небезпеками як під час стратегічної діяльності правозастосовника, так й під час тактичного правозастосування. В той час як системна невирішеність цих питань може призвести до неефективності та уповільнення темпів розвитку ЦКП, реалізації «реакційної», а не стратегічної кримінальної процесуальної політики.

Тому на доктринальному та правотворчому рівні постає завдання максимального «просування» у бік ЦКП – в допустимих межах з урахуванням ризиків, які супутні цьому процесу (керування ризиками). Інакше кажучи, сприйняття ризику як об'єктивного супутника процесу ЦПК переводить у площину керування ними. Це звертає нас до думки про доцільність екстраполювання на процес ЦКП популярної у світі концепції ризик-орієнтованого підходу (далі – РОП) як засобу зниження ризику виникнення кризових явищ і розроблення державних програм у галузі запобігання небажаним подіям і їх ліквідації.

Формулювання основних елементів РОП стосовно ЦКП стане предметом подальшої наукової розвідки.

Список використаних джерел

1. Тогобицька В. Д. Ризики для соціальної сфери під час цифрової трансформації// Державне управління: удосконалення та розвиток № 8, 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=918>

2. Маркевич К. Не позитивами єдиними. Які небезпеки криються за цифровізацією. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ne-pozytyvamy-iedynumy-yaki-nebezpeky-kryiutsia-za-tsyfrovizatsiieu>

3. Ілон Маск: штучний інтелект є «найбільшою загрозою» людству. URL: https://ipress.ua/news/ilon_mask_shtuchnyy_intelekt_ie_naybilshoyu_zagrozyu_lyudstvu_218751.html

4. Використання штучного інтелекту під час війни: чи нові технології можуть порушувати права людини? 04.04.2023 <https://www.helsinki.org.ua/articles/vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-pid-chas-viyny-chy-novi-tekhnologii-mozhut-porushuvaty-prava-liudyny/>

5. В ЄС планують заборонити використання ШІ для масового біометричного спостереження. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/31986/2023-05-18-v-ies-planuyut-zaboronyty-vykorystannya-shi-dlya-masovogo-biometrychnogo-sposterezhennya/>

6. Digitalisation of justice in the European Union: A toolbox of opportunities» European Commission. COM/2020/710 final. Brussels, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52020DC0710>

7. Access to justice: seizing the opportunities of digitalisation. Council Conclusions 11599/20. Council of the European Union. Brussels, 2020. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11599-2020-INIT/en/pdf>

8. Глинська Н. В., Клепка Д. І. Цифровізація кримінального провадження: окремі аспекти концептуалізації (частина 1). *Питання боротьби зі злочинністю*. редкол.: В. С. Батиргареєва (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2022. Вип. 43. С. 24–44. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/issue/view/15815>

9. Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Цифровізація судів: європейський досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Приватний сектор і громадянське суспільство*. Том 34 (73). № 1. 2023. С. 77–81. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/12.pdf

І. В. Гловюк,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ ЗА ЛЮБЛЯНО-ГААЗЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ ТА КПК УКРАЇНИ

Схвалена 26 травня 2023 року Конвенція про міжнародне співробітництво при розслідуванні та переслідуванні злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів (LJUBLJANA-THE HAGUE CONVENTION ON INTERNATIONAL COOPERATION IN THE INVESTIGATION AND PROSECUTION OF THE CRIME OF GENOCIDE, CRIMES AGAINST HUMANITY, WAR CRIMES AND OTHER INTERNATIONAL CRIMES) [1] (далі – Любляно-Гаазька конвенція, Конвенція), містить у ст. 41 доволі великий блок норм стосовно спільних слідчих груп. Так, слідча група створюється з конкретною метою та на обмежений період, який може бути продовжений за взаємною згодою Держав-учасниць. Спільна слідча група створюється, зокрема, у випадках, коли: (а) розслідування Державою-учасницею злочинів, до яких вона застосовує цю Конвенцію, вимагає проведення складних і відповідальних розслідувань, що мають зв'язок з іншими Державами-учасницями; (б) декілька Держав-учасниць проводять розслідування злочинів, до яких вони застосовують цю Конвенцію, коли обставини справи вимагають скоординованих, узгоджених дій у відповідних Державах-учасницях. Склад групи визначається в угоді, ініціатором створення може бути будь-яка зацікавлена Держава-учасниця. Група створюється в одній з держав-учасниць, в якій передбачається проведення розслідування.

Якщо порівняти цю регламентацію з КПК України, то можливо вказати на такі важливі аспекти. Формулювання ч. 1 ст. 571 КПК України – «Для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси

цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи» – слід тлумачити у такому сенсі, що хоча воєнні злочини вчиняються на території України, заважаючи на те, що вони порушують норми міжнародного гуманітарного права, визнані у світі, та норми міжнародного кримінального права, у тому числі ті, які імплементовані в Римський Статут, ратифікований багатьма державами світу, то реально злочини, вчинені на території України, зачіпають не тільки інтереси України [2, р. 584–585]. Це матиме значення для створення таких груп у разі ратифікації Конвенції.

На відміну від Конвенції, у КПК України прямо не передбачено потребу укладення саме угоди, хоча така вимога є у Другому додатковому протоколі до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (далі – Протокол), який є чинним для України, і на практиці угоди укладаються. Додатково відмітимо, що положення ст. 41 Конвенції практично тотожні положенням ст. 20 Протоколу.

Розподіл обов'язків між членами слідчої групи у КПК України прописано дуже лаконічно, а саме що члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів.

Частина ж 5 ст. 41 Конвенції передбачає такі правила функціонування групи: (а) Керівник або керівники групи є представниками компетентних органів, які беруть участь у кримінальному розслідуванні від Держави-учасниці, на території якої діє група; (b) керівник або керівники групи діють у межах своєї компетенції згідно з відповідним національним законодавством; (c) група здійснює свою діяльність відповідно до внутрішнього законодавства Держави-учасниці, в якій діє група; (d) члени (члени спільної слідчої групи з Держави-учасниці, в якій діє група) та відряджені члени (члени з держав-учасниць, інших, ніж Держава-учасниця, в якій діє група) групи виконують свої завдання під керівництвом осіб, зазначених у підпункті (а), з урахуванням умов, встановлених їхніми власними органами влади в угоді про створення групи; (e) Держава-учасниця, в якій діє група, вживає необхідних організаційних заходів для здійснення нею своєї діяльності.

Якщо порівнювати КПК України з Конвенцією та Протоколом, то у міжнародних договорах прописано чіткіше: керівник або керівники групи є представниками від Держави-учасниці, на території якої діє група, хоча і норма КПК України не перешкоджає застосувати такий механізм. Утім, неясно, від чого залежатиме рішення стосовно керівника при альтернативній диспозиції, як неясно, загалом, як вирішується питання про кількість керівників за Конвенцією та Протоколом.

КПК України доволі негнучко, хоча цілком обґрунтовано з позицій правил територіальності, прописує, що процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться. Розмежування ж компетенції між членами та відрядженим членами слідчої групи здійснюється, згідно ч. 7–9 ст. 41 Конвенції, за такими правилами:

1) відряджені члени спільної слідчої групи мають право бути присутніми при проведенні слідчих заходів у Державі-учасниці, в якій діє група;

2) керівник групи може, з особливих причин, відповідно до внутрішнього законодавства Держави-учасниці, в якій діє група, прийняти інше рішення;

3) відрядженим членам спільної слідчої групи керівник групи може, відповідно до внутрішнього законодавства Держави-учасниці, в якій діє група, доручити проведення певних слідчих дій, якщо це схвалено компетентними органами Держави-учасниці, в якій діє група, та Держави-учасниці, яка відрядила групу;

4) якщо спільній слідчій групі необхідно вжити слідчих заходів в одній з Держав-учасниць, які створили групу, члени групи, відряджені до неї цією Державою-учасницею, можуть звернутися до своїх власних компетентних органів з проханням вжити таких заходів. Ці заходи розглядаються в цій Державі-учасниці на умовах, які застосовувалися б, якби вони були запитані в рамках внутрішнього розслідування.

За КПК України, як видно, варіанту доручення відрядженому члену, як прописано у Конвенції та Протоколі, немає.

Питання складу спільної слідчої групи взагалі у КПК України не регламентовано, а тому поки незрозумілим є можливість впровадження норми ч. 14 Конвенції: у тій мірі,

в якій це дозволяє внутрішнє законодавство заінтересованих Держав-учасниць або положення будь-якого правового документа, що застосовується у відносинах між ними, можуть бути досягнуті домовленості про участь у діяльності групи інших осіб, крім представників компетентних органів Держав-учасниць, які створили спільну слідчу групу. Права, надані членам або відрядженим членам групи, не поширюються на цих осіб, якщо тільки в угоді прямо не передбачено інше (хоча ці ж норми містить ч. 12 ст. 20 Протоколу).

Формулювання ч. 3 ст. 571 КПК України, що «члени спільної слідчої групи ... обмінюються отриманою інформацією» загалом не встановлює правил подальшого використання такої інформації членами групи. Конвенція та Протокол деталізують це питання, зокрема, Конвенція передбачає: інформація, законно отримана членом або відрядженим членом у складі спільної слідчої групи, яка іншим чином не є доступною для компетентних органів заінтересованих Держав-учасниць, може бути використана: (а) для цілей, для яких була створена група; (b) для виявлення, розслідування та кримінального переслідування інших злочинів, за умови попередньої згоди компетентного органу Держави-учасниці, де інформація стала доступною, в якій може бути відмовлено лише у випадках, коли таке використання може поставити під загрозу кримінальне розслідування в цій Державі-учасниці або щодо якої ця Держава-учасниця може відмовити у взаємній правовій допомозі; (с) для запобігання безпосередній і серйозній загрозі громадській безпеці; (d) для інших цілей тією мірою, якою це погоджено між Державами-учасницями, що створили групу. Натепер у кримінальному процесі України ці положення Протоколу можуть застосовуватися, зважаючи на те, що Протокол ратифікований та набрав чинності для України.

Відмітимо, що є пропозиції доповнити КПК України окремою главою щодо спільних слідчих груп з більш детальними нормами щодо їх організації та функціонування [3, с. 46], є законопроектні пропозиції, яким надавалася оцінка [2, р. 585–587], є доречні зауваження що ст. 571 КПК України [4]. Утім, Конвенція, у разі, якщо вона буде ратифікована, ставить нові виклики стосовно регламентації діяльності спільних слідчих груп. Зокрема, це стосується: можливості керівника групи

з особливих причин прийняти рішення щодо неприсутності відрядженого члена групи при проведенні слідчих заходів у Державі-учасниці, в якій діє група; доручення проведення певних слідчих дій відрядженим членам спільної слідчої групи керівником групи; участі у діяльності групи інших осіб, крім представників компетентних органів Держав-учасниць, які створили спільну слідчу групу.

Отже, аналіз Конвенції та КПК України показує, що їх положення не зкорельовані, хоча більша частина норм Конвенції вже міститься у Протоколі, який ратифіковано України та є для України обов'язковим з 01.01.2012, тобто ще до моменту прийняття КПК 2012 року. Звісно, невідомо, чи буде ратифіковано Конвенцію і якщо так, то коли вона набере чинності для України. Утім, зважаючи на те, що норми, які торкаються спільних слідчих груп у тій частині, яка містить посилення на національне законодавство, відсутні у Протоколі, важливо, щоб на момент ратифікації та набуття чинності Конвенцією, відповідні доповнення вже були внесені до КПК України, щоб положення Конвенції застосовуватися належним чином.

Список використаних джерел

1. Ljubljana – the hague convention on international cooperation in the investigation and prosecution of the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes and other international crimes. URL: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/The-Ljubljana-The-Hague-MLA-Convention-English-v5.pdf>

2. Hloviuk I., Zavtur V. Кримінальне провадження в Україні в режимі воєнного стану. The Challenges and Opportunities in Law. Ukrainian Case under the Conditions of War. Monograph, edited by Tomas Davulis, Ligita Gasparėnienė. Kraków, 2023. P. 517–633. <https://doi.org/10.12797/9788381388887.06>

3. Конограй Н. Правове регулювання створення та діяльності спільних слідчих груп у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 40–48. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/3-2015/konogray.pdf>

4. Лапкін А. В. Проблеми створення спільних слідчих груп в межах міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми приватного та публічного права* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 310–313.

Н. М. Градецька,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
та правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут
Національної гвардії України)

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ

У зв'язку з військовою агресією РФ на території України міжнародні організації фіксують велику кількість порушень міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права. Звіти міжнародної правозахисної організації Human Rights Watch включають свідчення тортур, насильства, грабежів, обстрілів цивільних об'єктів та маршрутів евакуації мирних жителів, незаконне переміщення та депортацію дітей, використання заборонених боєприпасів та інших воєнних злочинів [1].

Воєнні злочини – це серйозні порушення принципів міжнародного гуманітарного права, які встановлюють обмеження щодо способів ведення війни та містяться у Гаазьких конвенціях, Женевських конвенціях та додаткових протоколах, а також у Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

На даний час фахівцями не вироблено загальноприйнятого поняття «воєнний злочин». Лише в Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. зазначено, що серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами [2, абз. 2 п. 4 гл. 8 розд. 1].

Воєнні злочини не були самостійним об'єктом кримінологічних досліджень і на необхідному теоретичному рівні не було розроблено кримінологічну модель протидії цим діянням.

Отже, проблематика протидії воєнним злочинами є відносно новою, а перед кримінологічною наукою стоїть завдання щодо вироблення ефективних заходів протидії воєнним злочинам.

Протидія міжнародним, і зокрема, воєнним злочинам має здійснюватися комплексно, тобто являти собою систему заходів, пріоритетними з яких мають стати заходи запобіжного, профілактичного характеру.

Зважаючи на те, що воєнні злочини – це діяння, скоєні лише під час чи у зв'язку з збройним конфліктом, то позитивним результатом від загально-соціальних заходів слід вважати попередження самих конфліктів шляхом пошуку ненасильницького вирішення протиріч між конфліктуючими сторонами та стабілізацію відносин. Серед таких заходів можна виділити наступні: політичні, ідеологічні, соціально-економічні, морально-психологічні, правові.

Як свідчить історичний досвід, чинниками збройних конфліктів часто є протиріччя політичного характеру, коли зіткнення відбуваються через боротьбу за владу. Метою політичних заходів має стати політична стабільність – це стан співвідношення соціальних груп і політичних сил, який забезпечує сталий розвиток суспільства, що може бути досягнуто шляхом консенсусу і компромісів, рівноваги і співробітництва між різними інтересами соціальних груп і політичних сил. Для забезпечення політичної стабільності також доцільно створити механізми контролю та прозорості політичного процесу. Заходи політичного характеру охоплюють підтримку демократичних інститутів; визнання, забезпечення прав меншин (наприклад, національних чи релігійних); підтримку багатопартійності; проведення чесних, прозорих виборів до органів влади; усунення від влади її скомпрометованих представників; активізацію діалогу між партіями з протилежними політичними поглядами. Політичні заходи мають призвести до відновлення довіри в суспільстві до чинного політичного режиму.

Серед загально-соціальних заходів в попередженні збройних конфліктів важливу роль відіграють ідеологічні заходи, що покликані формувати у членів суспільства морально-етичну свідомість на базі загальнолюдських цінностей, налагодження міжконфесійного, міжнаціонального та загальнополітичного діалогу, створення в суспільстві атмосфери толерантності, терпимості та спільного безконфліктного співіснування різноманітних етнічних, расових та релігійних груп.

Сенс економічних заходів полягає у ліквідації економічних детермінант збройних конфліктів, таких як: економічна нерівність, несправедливий розподіл ресурсів, протиріччя між потребами членів суспільства, бідність, соціальне розшарування.

Реалізація гарантій рівного доступу до правосуддя всіх верств суспільства, неухильне дотримання принципу законності – це очікувані результати від заходів правового характеру. Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу проблематиці права на доступ до правосуддя: у результаті правотворчої діяльності таких міжнародних організацій як Генеральна Асамблея ООН, Європейський суд з прав людини, Комітет Міністрів Ради Європи було розроблено більшість міжнародних стандартів права на доступ до правосуддя.

Однак, першорядна роль серед загально-соціальних заходів п в попередженні збройних конфліктів, а отже і воєнних злочинів, належить превентивній дипломатії. Превентивна дипломатія – дії спрямовані на недопущення перетворення існуючих суперечок у конфлікт та на локалізацію масштабів конфліктів в разі їх виникнення, на зниження рівня напруженості до невоєнного протистояння, повернення до політичного, переговорного процесу. Превентивна дипломатія – вид миротворчої діяльності, який пов'язується з такими діями, як заохочення до миру і його підтримання, вимагає реалізації заходів, спрямованих на встановлення взаємної довіри. Превентивна дипломатія реалізується в наступних діях: збір інформації про потенційний конфлікт в економічній, соціальній та політичній сферах, висловлення стурбованості міжнародного співтовариства, сприяння атмосфері довіри та пошуку компромісу між сторонами конфлікту, скорочення актів насильства, примирення, посередництва та арбітраж, створення демілітаризованих зон, які допомагають зменшенню напруженості. Крім того, превентивна дипломатія використовує такі заходи, як моніторинг прав людини, усунення корінних причин конфліктів, поліпшення управління, досягнення більш високого рівня соціального та економічного добробуту. В сучасних реаліях виникає багато перешкод в результативній діяльності превентивної дипломатії, таких як: відсутність координації, велике коло суб'єктів, недосконалість системи фінансування, нехтуваннями особливостями конкретних

регіонів, які потребують скорішого вирішення конфліктних питань [3, с. 163–167].

Таким чином, попереджувальний потенціал загально-соціальних заходів в протидії воєнним злочинам спрямований на зниження інтенсивності протистояння конфліктуючих сторін та нейтралізацію детермінантів збройного конфлікту. Реалізація загально-соціальних заходів призводить до усунення детермінантів збройних конфліктів, зокрема: зменшує соціальні суперечності, криміногенне протистояння різних верств населення, рівень безробіття, підвищує стандарт життя людей, створює необхідні умови для легалізованого одержання достатніх прибутків громадянами, сприяє побудові міцного фундаменту щодо нормального функціонування всіх соціальних сфер, виховання та контролю над дітьми і молоддю, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження моральних цінностей в ньому, додержання демократичних засад тощо.

Воєнні злочини, спричинені збройними конфліктами, викликають занепокоєння міжнародної спільноти. Це підтверджується тим, що провідні держави світу прагнуть створити міжнародно-правові механізми, які б дозволили їм ефективно протидіяти воєнним злочинам. Проте, ця проблематика залишається малодослідженою. Для України питання протидії воєнним злочинам є особливо актуальним.

Список використаних джерел

1. Звіт «Human Rights Watch». URL: <https://www.holosameryky.com/a/zvit-prava-liudyny-human-rights-watch/6915258.html> (дата звернення: 23.08.2023).
2. Наказ Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» та затверджена ним Інструкція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#top> (дата звернення: 20.09.2022).
3. Перевалова Л. І. Превентивна дипломатія ООН як інструмент попередження конфліктних ситуацій. *Право та інноваційне суспільство*. 2023. № 2 (17). С. 163–167.

К. А. Гурковська,
старший викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

М. Р. Ткачук,
курсантка 3-го курсу факультету №3 ІПФПНП
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дитина є об'єктом посилення уваги з боку сім'ї, суспільства, держави. Через фізичну та психічну незрілість людина потребує особливого захисту та догляду до досягнення повноліття, а також потребують відповідний правовий захист від перших днів народження. Неповнолітня особа повинна належним чином бути підготовленою до самостійного життя в соціумі і а також виростати в душі гуманістичних ідеалів, і особливо в душі миру, гідності, толерантності, свободи, рівності та солідарності. Однак ні сім'я, ні друзі, ні суспільство не завжди, як ми бачимо, можуть створити належні умови для розвитку та виховання неповнолітнього члена суспільства. Результатом є збільшення кількості дітей, поведінка яких перевищує морально-правові норми і які підлягають нагляду з боку правоохоронних органів [1, с. 8].

Так серед пріоритетних завдань підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України є запобігання та попередження вчинення дітьми правопорушень.

Насамперед, із початком бойових дій в Україні відбулося істотне зростання дитячої та підліткової злочинності. Це зв'язано з цілою низкою чинників. Збільшення злочинів серед неповнолітніх пояснюється переважно умовами, викликаними під час війни. Передусім, це труднощі у забезпеченні продовольством, загальне погіршення криміногенної обстановки, поява великої кількості безпритульних та бездоглядних дітей. Дані процеси посилювалися проведенням масової

евакуації населення в глиб країни і звільненням з місць укладання кримінального елемента, який ще більше посилював дисбаланс сил, що складається, в правовому полі, підштовхуючи дітей і підлітків до скоєння протиправних діянь.

Саме під час воєнного стану проблема дитячої безпритульності та бездоглядності, злочинності серед неповнолітніх постає перед державою особливо гостро. Така значна кількість безпритульних дітей пояснювалося тим, що з початком військових дій багато дітей залишилися без батьків.

Діяльність превентивних органів Національної поліції спрямована на захист прав дітей. Зважаючи на досвід зарубіжних держав, законні і підзаконні нормативно-правові акти, ювенальна превенція вживає заходів для безпеки і миру дітей. Характерною особливістю реалізації підрозділами ювенальної превенції своїх функцій є віковий ценз суб'єктів: малолітні та неповнолітні, тобто особи віком до 18 років. Це вимагає від інспекторів ювенальної превенції застосування специфічних форм взаємодії з такими особами з урахуванням їх емоційної, фізіологічної та соціальної незрілості, використання різноманітних психологічних методик [2, с. 30].

Профілактична діяльність становить сукупність правових норм, що забезпечують реалізацію національної політики держави у галузі запобігання злочинності серед неповнолітніх, яка залишається в межах національної політики захисту дитинства та попередження злочинів.

Профілактика правопорушень серед неповнолітніх як вид профілактичної соціальної діяльності може бути проаналізована з різних точок зору.

Профілактична діяльність – це всебічна, постійна професійна діяльність, що впливає з правових норм, що характеризується внутрішньою структурою офіційних та неформальних відносин, цілями та функціональним змістом.

Метою такої професійної діяльності є мінімізація впливу факторів, що визначають злочин та його прояви, шляхом обмеження, нейтралізації, зменшення ризику або усунення їх наслідків [3, с. 160].

Таким чином, під час воєнного стану органами Національної поліції проводиться цілеспрямована та активна робота щодо боротьби з правопорушеннями серед неповнолітніх,

дитячою бездоглядністю та безпритульністю. У взаємодії з державними органами, громадськими організаціями, господарськими та іншими підприємствами було вжито комплекс заходів щодо виявлення, затримання, влаштування безпритульних та бездоглядних дітей. Велика увага приділяється забезпеченню дітей від кримінально-злочинного контингенту та створення необхідних умов для нормального життя та навчання.

Завдяки проведеній роботі значна частина молодих громадян були відірвані від злочинного середовища, що дозволяє вирішити одне з основних завдань, що стоять в умовах війни, – зруйнувати живильне підґрунтя злочинності серед неповнолітніх, не дати йому розростись і тим самим перетворитися на серйозну загрозу безпеці країни.

Список використаних джерел

1. Мороз О. Б., Ковальчук О. В., Хатнюк Ю. А. Довідник ювенального поліцейського. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 413 с.
2. Швець Д. В. Підвищення якості підготовки працівників підрозділів ювенальної превенції як необхідна передумова захисту прав і свобод дітей. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 29–31.
3. Олевич С. В., Ляхович Г. І. Система профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Економічна наука сьогодення*. Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту ЗУНУ. С. 159–161.

В. О. Гусєва,
професор кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки факультету № 1,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ІЗ МАСОВИМИ ЖЕРТВАМИ

Через повномасштабне вторгнення на територію України, органи правопорядку вимушені працювати у надскладних умовах. Правозастосовна діяльність наразі відбувається за кризових обставин: дефіциту кадрового потенціалу; за наявності реальних загроз життю, здоров'ю та безпеки співробітників, зумовлених бойовими діями; дефіциту техніко-криміналістичного забезпечення, який не може у повному обсязі задовольнити потреби працівників правоохоронних органів, виходячи з масштабів і складності виконуваних завдань та ін.

Ускладнилася в умовах військової агресії і взаємодія органів досудового розслідування та дізнання з експертними установами, які не тільки евакуювали співробітників, але й високовартісне обладнання з приміщень, розташованих у зоні активних бойових дій до інших регіонів. Водночас складнощі, що виникають у практичній діяльності, пов'язані також із специфікою експертних завдань у вирішенні яких виникає потреба під час розслідування кримінальних правопорушень. Особливу увагу у цьому аспекті становлять кримінальні правопорушення, через вчинення яких відбулася масова загибель людей.

Надзвичайного загострення в умовах збройного протистояння крайні-агресору набула проблематика ідентифікації загиблих із використанням технологій криміналістичного ДНК-аналізу. Шляхом призначення і подальшого проведення судової молекулярно-генетичної експертизи стає можливою перш за все ідентифікація особи жертви, виявлених людських решток тощо. Можливість вирішення окреслених ідентифікаційних завдань значною мірою зумовлена належною організацією процедур одержання посмертних і еталонних

зразків, про ведення ДНК-аналізу та порівняння отриманих результатів. У цьому аспекті перспективним є впровадження міжнародного досвіду, сформованого в аспекті вирішення проблемних питань ДНК-ідентифікації жертв війни, зокрема відображений у відповідних керівних документах і рекомендаціях Інтерполу, Міністерства юстиції США, Міжнародного товариства судової генетики (ISFG) і наукових колективів, які узагальнювали й аналізували таку практику.

Основними організаційними засадами ДНК-ідентифікації загиблих унаслідок надзвичайних подій (катастроф) із масовими людськими жертвами убачаються: законність – неухильне дотримання вимог чинного законодавства щодо одержання біологічних зразків, поводження з ними, меж допустимого молекулярно-генетичного дослідження, захисту генетичної інформації від розголошення, зберігання біологічного матеріалу та генетичної інформації; стратегічне планування – визначення єдиної стратегії процесу і процедур ДНК-ідентифікації; централізація та координація – визначення єдиного центру управління процесом ДНК-ідентифікації, керівників (координаторів) робочих груп за окремими напрямками, забезпечення постійного зв'язку між ними та узгодження зусиль; матеріально-технічне забезпечення – достатній рівень фінансування, залучення адекватної кількості лабораторій судової генетики та використання сумісного обладнання; кадрове забезпечення – залучення до роботи достатньої кількості кваліфікованого персоналу (фахівців у галузі судової біології та інших осіб, навчених користуватися відповідними засобами та методами); забезпечення якості – суворе дотримання методичних вимог і стандартів на всіх етапах ДНК-ідентифікації [1, с. 34].

Провідну роль у формуванні доказового потенціалу відіграють висновки експертів, складені за результатами проведення експертиз вибухових пристроїв, вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу). Важливим у забезпеченні виконання ідентифікаційних, діагностичних, ситуаційних і реконструкційних завдань відіграють дії щодо підготовки об'єктів потенційних судових експертиз, що розпочинається ще на етапі проведення огляду місця події масової загибелі людей. При цьому, окрім об'єктів, зібраних з місця події, включаючи ті,

що вилучені з трупів жертв, обов'язково направляються і копії протоколів огляду місця події та трупів, додатки до них, складені спеціалістами у галузі вибухотехніки, у випадку проведення та складення – протоколи оглядів об'єктів з додатками.

Ретельно слід підходити до вилучення та пакування предметів і речовин, виявлених на місці події. Упакування має забезпечувати збереження ознак вибуху на об'єкті й бути засобом індивідуалізації поміщених до нього предметів. Об'єкти мають бути перекладені папером, ватою, поролоном або іншим матеріалом для фіксації їхнього положення всередині пакувальної ємності. Скажімо, скляна тара захищає об'єкти від дії вологи, оскільки вибухові речовини добре розчиняються у воді й легко можуть бути вимиті з об'єктів дощем або снігом, що ускладнить з'ясування складу продуктів вибуху та виду застосованого заряду вибухової речовини [2, с. 213].

Разом із тим, особливу увагу слід приділяти забезпеченню заходів безпеки під час проведення слідчих (розшукових) дій, що пов'язані з реалізацією комплексу дій, спрямованих на виявлення, вилучення, пакування, транспортування, зберігання, детального огляду об'єктів, щодо яких існують підстави вважати, що вони є приналежними до категорії вибухонебезпечних або зберегли на собі сліди вибухових речовин тощо.

Актуалізоване завдання щодо ідентифікації осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, особливо від учинення яких настала смерть потерпілих. Наразі непоодинокими є випадки, коли громадяни України, будучи завербованими, стають навідниками російських ракет. Саме у зв'язку з цим, набуває актуальності завдання щодо виявлення таких осіб та подальшої їх процесуальної ідентифікації. Результативним у цьому є ідентифікація за ознаками зовнішності, що відбувається шляхом проведення судових портретних експертиз і експертиз за матеріалами відеозапису.

Досить часто виникає потреба в ідентифікації особи за матеріалами відеозапису, яка зафільмована у натовпі. У цьому аспекті важливо наголосити на необхідності впровадження апробованого зарубіжного досвіду та шляхів його «націоналізації» у судово-експертній практиці України, а також на використанні сучасних програмно-технічних технологій. Адже проблему ідентифікації людей як окремих осіб (виокремлюючи

їх із груп або навіть рухомого натовпу) у світі успішно розв'язують шляхом використання сучасного програмного забезпечення, яке поки що в Україні недоступне [3, с. 112].

У випадку необхідності дослідження матеріалів відео- або звукозапису, з метою підтвердження фіксації мови або дій особи на таких матеріалах, також призначають експертизи відео-, звукозапису. Перед призначенням експертизи відеозапису варто оцінити обсяги зібраного матеріалу щодо відповідності їх обсягу критеріям достатності та істотності, що можливе під час огляду (визначити назву файлу, носій, на якому його зафіксовано, та ін.). За наявності великої кількості об'єктів і записів, зафіксованих на них, для забезпечення реального строку проведення експертизи необхідно визначати лише ті записи, які стосуються суті справи, а для скорочення та забезпечення реального строку проведення експертизи – з тривалих записів виокремлювати для дослідження певні фрагменти [4, с. 63]. Разом із тим, у слідчо-судовій практиці мають місце й протилежні ситуації, адже відповідно до висновків експертів через невеликий обсяг якісного мовленнєвого матеріалу встановити чи брали участь конкретні громадяни у досліджуваних розмовах неможливо [5].

Отже, завдання, що виникають перед слідчими органів судового розслідування стали більш складними, а це вимагає від них підвищення рівня професійної компетентності. Водночас ця проблематика вимагає і зосередження зусиль у цьому аспекті науковців і дослідників, зокрема щодо формування науково-практичних рекомендацій для правоохоронних органів і експертних установ, розроблення й упровадження сучасного програмного судово-експертного забезпечення тощо.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р. Л., Гусева В. О. Організаційні засади ДНК-ідентифікації загиблих унаслідок надзвичайних подій із масовими жертвами. *Криміналістичний вісник*. 2023. №1 (39). С. 29–38. <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-29>
2. Савчук М. В. Організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв : 12.00.09. Львів. 2019. 257 с.
3. Гусева В. О. Проблеми ідентифікації особи за ознаками зовнішності під час розслідування кримінальних правопорушень. *Теорія та практика*

судової експертизи і криміналістики. 2021. № 2 (24). С. 109–122. <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021.07>.

4. Брендель О. І. Судова експертиза відео-, звукозапису: особливості призначення та проведення у кримінальних провадженнях за фактами вчинення корупційних злочинів. *Особливості підготовки матеріалів для призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях за корупційними злочинами* : матер. міжвідом. наук.-практ. семінару (м. Харків, 12 липня 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, НАБУ. 2019. С. 59–69.

5. Вирок Чечельницького районного суду Вінницької області від 19 вересня 2013 р., судова справа № 1/3381/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. сайт*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33613275> (дата звернення: 06.08.2023).

Ю. В. Гуцуляк,
т.в.о. декана факультету № 3 ІПФПНП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ДІЗНАВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві існує низка, на наш погляд, проблемних чи неузгоджених нормативних моментів щодо регламентації процесуального статусу підрозділів дізнання. Невизначеність діяльності процесуальних суб'єктів негативно впливає на виконання завдань кримінального провадження, а також на забезпечення процесуальних прав учасників розслідування.

У відповідності до п. 4-1 ч.1 ст. 3 КПК України, дізнавачем є службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених КПК України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [1]. Але зі змісту такої норми не видається можливим чітко визначити перелік службових осіб, які можуть надувати процесуальний статус дізнавача. Зокрема, Закон не містить визначення хто саме є уповноваженою особою іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. Частково відповідь на це запитання можна знайти у п. 1 Розділу 5 Положенні про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405, в якому вказується, що про уповноваження працівника поліції іншого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків Головою Національної поліції України, начальниками ГУНП, начальниками відповідних територіальних підрозділів поліції, або особами,

які виконують їх обов'язки, видається наказ. Засвідчена в установленому порядку копія наказу про уповноваження працівника поліції здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків надсилається до органу прокуратури відповідного рівня для внесення адміністраторами ЄРДР відповідних відомостей про реєстратора до довідника організаційної структури ЄРДР і надання працівнику поліції, уповноваженому здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, доступу до ЄРДР [2].

Аналізуючи судову практику та документи Верховного Суду, також частково можемо бачити позицію, згідно якої повноваження дізнавачів у кримінальному провадженні визначається постановою про доручення на проведення дізнання у кримінальному провадженні [3].

Аліна Гаркуша та Євгенія Петриченко зазначають, що ознаками поняття «дізнавач», яке викладене у п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК України, є: по-перше, така особа є службовою особою визначених у КПК правоохоронних органів та підрозділів України; по-друге, компетенція дізнавача встановлена у КПК України; по-третє, дізнавач уповноважений на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків [4].

Основними моментами зі сказаного, можна виділити наступне:

- дізнавач це процесуальна особа, якою може бути службова особа органу, який визначений п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК України;
- процесуальна діяльність дізнавача полягає у розслідуванні;
- процесуальна діяльність дізнавача обмежується кримінальним провадженням на стадії досудового розслідування;
- процесуальний статус дізнавача визначається законом, та змістом інституту досудового розслідування.

Оскільки одним із основних складових функції розслідування є незалежність (самостійність) суб'єкта розслідування, а закон прямо не розділяє процесуальної самостійності слідчого і процесуальної самостійності дізнавача, то можемо зробити висновок, що процесуальна незалежність дізнавача як суб'єкта розслідування, співрозмірно до повноважень у кримінальному провадженні відповідає змісту процесуальної самостійності

слідчого під час розслідування. Процесуальний статус слідчого визначений Нормами кримінального процесуального права та змістовно містить сукупність таких елементів: функції (основні напрями кримінальної процесуальної діяльності); завдання; повноваження (права та обов'язки); процесуальна самостійність; гарантії законності та обґрунтованості діяльності; процесуально-правова відповідальність» [5, с. 156].

Слідчий як суб'єкт кримінального провадження належить групи суб'єктів провадження, що виконують функцію обвинувачення та входить до складу органів досудового розслідування. На нього покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування справ про кримінальні правопорушення. Слід відмітити, що його діяльність носить публічно-правовий характер, через те, що він наділений державними повноваженнями [6, с. 104–107].

На нашу думку, під процесуальною самостійністю дізнавача слід розуміти загальні положення проведення дізнання, що є засобом реалізації принципу всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, яке полягає у повноваженнях дізнавача самостійно на підставі свого внутрішнього переконання та керуючись законом, визначати напрямки проведення дізнання, приймати відповідні процесуальні рішення та вчиняти процесуальні дії, пов'язані із розслідуванням кримінального правопорушення, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди прокурора, керівника органу дізнання чи дозволу слідчого судді, визначати порядок та послідовність проведення таких процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення.

Отже, досліджуючи поняття процесуальної самостійності дізнавача, яка хоч й в обмеженому вигляді, але все ж таки існує в чинному КПК, можна стверджувати, що кримінальне процесуальне законодавство визначає дізнавача як процесуально самостійного суб'єкта кримінального провадження (ч. 4 ст. 40-1 КПК). Він є процесуально самостійною фігурою, наділеною певними повноваженнями для прийняття процесуальних рішень в кримінальному провадженні, визначення напрямку дізнання, обрання процесуальних засобів для забезпечення повноти проведення дізнання.

Однак проводячи аналіз норм кримінального процесуального законодавства, мусимо констатувати факт, що повноваження слідчого та дізнавача на стадії досудового розслідування не однозначно відображені, що утруднює правозастосовну практику. Не чітка регламентація процесуальне становище дізнавача, значно звужує його повноваження і обмежує його самостійність у прийнятті процесуальних рішень, що на практиці часто призводить до затягування досудового слідства та його неефективності.

Оскільки беззаперечним є той факт, що процесуальна самостійність є неодмінною умовою ефективного, всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних проступків, то й закон повинен максимально повно та чітко визначити межі такої процесуальної незалежності, перестороги від зовнішнього впливу на дізнавача та гарантії забезпечення дотримання статусу кво у процесуальній самостійності дізнавача.

Вважаємо, що для вирішення цього питання необхідно внесення відповідних змін до КПК України, в яких чітко передбачити в одній нормі всі повноваження дізнавача під час розслідування кримінальних проступків, які він уповноважений приймати самостійно.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 травня 2020 року № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>
3. Постанова Верховного Суду № 969/99/21 від 03.05.2022 р. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104191851&red=10000336f8056f5c15bed68ef41ae6ce41810f&d=5>
4. Гаркуша А., Петриченко Є. Регламентація повноважень щодо здійснення дізнання у кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 256–262 https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/06/21_1_ua_n/45.pdf
5. Lysetskyi, O. O. (2018). *Slidchy yak subyekt kryminalnoho provadzhennya* [Investigator as a subject of criminal proceedings] : dis. Cand. jurid. science: special. 12.00.09. Kyiv [In Ukrainian].

6. Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні. *Правова політика в Україні* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 24 жовтня 2014 року в 2 т. К. : Національна академія прокуратури України. 2014. Т. 2. С. 104–107.

7. Рогатинська, Н.; Гніздюх, Н. Процесуальна самостійність слідчого в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*, [S. l.], п. 4, р. 88–91, mar. 2022. ISSN 2664-5718. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1302>

О. А. Гуцуляк,
ад'юнкт кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ

В сучасному світі поняття такого явища як безпека набуває нових ознак та нового розуміння, як на побутовому повсякденному рівні так і на рівні розуміння та визначення національної безпеки. Як окремі особи, так і об'єднання груп людей не мають відчуття безпеки, потребують захисту і вимагають його від держави. Для забезпечення ж безпеки зі сторони держави, для розуміння як забезпечувати безпеку ефективно слід розуміти, що саме слід забезпечувати. Тому, на наш погляд, визначення поняття безпеки, як природнього прагнення людини, повинно стати основою для вирішення питання забезпечення безпеки.

Уявлення про безпеку прослідковуються у найдавніших відомих нам джерелах, і пов'язані вони із способом існування людини, його життям та загрозами, які могли на нього очікувати. Так, Т. Пасічник досліджуючи філософські, політико-правові вчення античних мислителів зробив висновок, що: «під безпекою мислителі античного світу та нового часу вважали забезпечення безпечних умов життя, розвитку і життєдіяльності людини» [1, с. 2].

В свою чергу Г. Ситник, вивчаючи вчення античних мислителів, визначає безпеку як: «забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи, власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави» [2, с. 46].

Дещо по іншому сформував свій висновок О. Сидорчук, стверджуючи, що: «підходи до розуміння безпеки людини і суспільства в античному світі ґрунтувалися на принципах державної влади і права, що забезпечувало стабільне існування соціуму у певних рамках та було покликано гарантувати його безпечний устрій і сталий розвиток» [3, с. 15].

Марченко О. виходячи з категорії буття, робить висновок, що безпеку необхідно розглядати не тільки через інтереси,

потреби та цінності, а й виходити на більш глибокий рівень її осмислення – захисту та забезпечення індивідуального, суспільного, національного буття та буття людства загалом [4, с. 338].

Як бачимо зміст такого явища як безпека залежало від цивілізованості соціуму, розвитку держави та місця людини в цій системі. З розвитком держави та правових вчень, змінювались і підходи до змісту основоположних чи природніх прав людини.

У процесі формування сучасної термінологічної системи категорії «безпека», дослідники застосовують різноманітні аспекти обґрунтування її у соціальних, гуманітарних, військових та інших науках. Водночас концептуальні підходи до категорії «безпека» розкривають її складний зміст, здебільшого пов'язаний із правами людини, суспільством, державою та управлінням [5, с. 31].

Аналізуючи визначення поняття безпека, котрі подаються у різноманітних словниках та довідниках, ми прийшли висновку, що поняття явища безпека наділяється наступними елементами:

- відсутність загрози з будь чийого боку окремому об'єкту (особі, устрою, матеріальному елементу тощо);
- відсутність ймовірності втрати змісту такого об'єкта, тобто його знищення або втрати ключових, визначальних ознак;
- у випадку існування ймовірної або реальної фізичної загрози об'єкта, забезпечення дієвої охорони його, тобто усунення або мінімалізація ймовірності втрати об'єктом своїх ключових ознак.

Такі ключові ознаки притаманні більшості, якщо не всім, об'єктам. Що стосується людини, то слід зауважити, що потреба бути у безпеці – є природньою потребою, а з огляду на природне право на життя – правом кожного.

На підтвердження нашого висновку, можна навести результат дослідження М. Шутого, який розглядає безпеку через призму відсутності ризиків для життя і здоров'я, коли працюють всі громадські організації, безперешкодно працюють

державні установи, а громадяни можуть безперешкодно користуватися своїми правами та дотримуватися обов'язків,

які покладаються на них [6 , с.174-175]. Він виділяє безпеку для людини не лише через призму права на життя, але й через дотримання та реалізацію інших прав – політичних, культурних, економічних тощо. Тобто всіх, які неподільно пов'язані з існуванням людини та її взаєминах з державою.

Основними ж передумовами (детермінантами) у визначенні безпеки виступають фактори та чинники, які здатні порушити її розуміння – загрози та ризики.

На думку Л. Ф. Корженьовського загроза – це потенційна причина небажаного стану [7, с. 56] , тоді як ризик – це функція загрози та ймовірності її виникнення [7, с. 58].

У міжнародних правових документах поняття безпеки визначається «як стан, в якому небезпека і умови, які ведуть до фізичного, психологічного або матеріального збитку, контролюються для того, щоб зберегти здоров'я і добробут індивідів і суспільства. Безпека є результатом комплексного процесу, коли людина взаємодіє з навколишнім середовищем, включаючи фізичні, соціальні, культурні, технологічні, політичні, економічні і організаційні середовища. Безпека, проте, не визначається, як повна відсутність небезпеки. Об'єкт цієї Декларації не ліквідація всіх ризиків, але скоріше їх контроль для того, щоб захистити здоров'я і благополуччя індивідів і суспільства» (ст. 2 Монреальської декларації «Право людини на безпеку» (Монреаль, Канада, 15 травня 2002 р.)). Безпека є основним правом, яке визначається в даному документі.

Отже, слід сказати, що таке явище як безпека, невід'ємно пов'язане із розумінням інституту особи, громадянина, його місцем в соціумі та правовідносинами, які в нього виникають. Такий підхід, на наш погляд, є єдино правильним, оскільки ставить в центр увагу – людину, що абсолютно відображає демократичні людиноцентрські принципи побудови суспільства.

Керуючись наведеним вище, можемо прийти до висновку, що безпека в широкому розумінні – це збалансований стан об'єкта який характеризується

відсутністю загрози щодо втрати його змісту або його частини, та забезпеченням усунення або мінімізація ймовірності втрати об'єктом своїх ключових ознак від відомих факторів, котрі загрожують його існуванню, розвитку, а також виявлення нових і їх усунення з метою збереженості об'єкта.

Список використаних джерел

1. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління Національною безпекою. *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2001. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7
2. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук. Кондор. 2007. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8690>
3. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення [текст] : монографія / О. Г. Сидорчук // Львів : ЛРІДУ НАДУ. 2018. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/monografii/sidorchuk/sydorchuk_mon.pdf
4. Марченко О. В. Підходи до визначення сутності кадрової безпеки та її ключових ознак / О. В. Марченко. *Бізнес Інформ*. 2019. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-337-344>
5. Горбатюк С. Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Методологія, теорія та історія державного управління. Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/54/files/b7db0973-cf43-4ebc-bf58-05d250f71603.pdf>
6. Шутий М. В. Аспекти визначення поняття «безпека» та його значення для забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. С. 173–178.
7. Korzeniowski L. F, *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków, 2008, s. 58.

І. Демченко,
ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК УМОВА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ (ПАНДЕМІЇ)

Умови епідемії (пандемії) визначають необхідність застосування комплексу заходів та засобів мінімізації можливості інфікування під час проведення слідчих (розшукових) дій. При цьому засоби індивідуального захисту варто оцінювати як найбільш доступні з одного боку, проте з найнижчим рівнем забезпечення безпеки. До засобів індивідуального захисту можуть бути віднесені костюми, маски, рукавички, окуляри, щитки, дезінфікуючі розчини на основі спирту і т. ін.

На урядовому сайті Республіки Польща надаються рекомендації щодо використання в умовах епідемії (пандемії) для прикриття носу і роту тільки маскою [1].

Водночас вагомим значення набувають як якість захисного обладнання, так і правильність його використання. Так, професор Джонатан Віллі президент RCUK (Research Councils UK) наголошує на необхідності рекомендувати засоби індивідуального захисту рівня 3 для убезпечення медичних працівників» [2].

Потребує уваги, що респіратори N95 тривалий час визначались найкращими одноразовими індивідуальними засобами, які можуть фільтрувати не менше 95 відсотків частинок у повітрі, включаючи вірус, що викликає COVID-19 [3].

Водночас можемо констатувати, що жоден захист не дає абсолютної гарантії захисту від інфікування, що підтверджується й результатами інших досліджень. Так, Пітер Крук наголошує, що незважаючи на носіння респіраторів N 95, принаймні один із дев'яти медичних працівників, заразився атиповою пневмонією[4].

Не меншого значення в забезпечення захисту набувають й такі засоби як костюм, запровадження якого відбулося під час епідемії чуми, що обумовило закріплення його асоціативної назви. Протичумний костюм призначений для захисту

медичного персоналу, які постійно контактують з хворими. Він забезпечує захист шкірного покриву, органів дихання та слизових оболонок очей [5]. Водночас й протичумні костюми, у залежності від призначення у відповідних умовах, розподіляються на 4 типи. Тривалість роботи в такому костюмі становить 3 години, а в жарку пору 2 години. Це обумовлює необхідність врахування зазначених умов, які накладають свої обмеження в їх використанні в розглядуваних умовах. Розповсюдження епідемії (пандемії), зокрема й COVID-19 обумовлюють перегляд ставлення до процедур діяльності не тільки медичних працівників, а й уповноважених осіб з організації й проведення слідчих (розшукових) дій.

Проведеним анкетуванням уповноважених осіб з'ясовано, що засоби індивідуального захисту ними застосовуються у 97% випадках. Водночас можемо наголосити на тому, що не всі уповноважені особи дотримуються протиепідемічних заходів й використовують засоби індивідуального захисту.

Водночас прийняте ВООЗ рішення не визначає припинення поширення зазначеного й інших інфекційних захворювань. Так, COVID-19 нікуди не зник, а люди продовжують хворіти й помирати [6]. При цьому нікуди не зникли й збудники інших інфекційних захворювань, що викликають інфікування з одного боку та необхідність проведення розслідування – з іншого.

Варто відзначити, що умови пандемії, епідемій вимагають від уповноважених осіб готовності до сприйняття всіх осіб як: небезпечних носіїв захворювання; потенційних суб'єктів інфікування. На підставі цього має формуватися ставлення до ризиків й культура поведінки суб'єктів розслідування, що обумовлюватиме можливості реалізації покладених на них функцій.

Таким чином умови епідемії (пандемії) з одного боку визначають необхідність дотримання заходів захисту й використання засобів індивідуальних засобів як найбільш доступних. З іншого – переоцінки ставлення з позиції необхідності сприйняття осіб, об'єктів, з якими доводиться контактувати під час проведення слідчих (розшукових) дій як потенційно небезпечних. Це зменшить ризик інфікування та розповсюдження соціально-небезпечних інфекцій.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт уряду республіки Польща. URL: <https://www.gov.pl/web/coronavirus-ua/further-steps> (дата звернення: 26.01. 2022 р.)
2. Jonathan WyllieRCUK Statement on PHE PPE Guidance. URL: <https://www.resus.org.uk/about-us/news-and-events/rcuk-statement-phe-ppe-guidance>
3. Aaron Steckelberg, Bonnie Berkowitz Why most of us should be wearing N95 masks. URL: <https://www.washingtonpost.com/health/2022/01/20/n95-mask-effectiveness/>
4. Peter Crook Cardiopulmonary resuscitation in the COVID-19 era – Will the risk-benefit shift in resource-poor settings? URL: [https://www.resuscitationjournal.com/article/S0300-9572\(20\)30153-2/fulltext](https://www.resuscitationjournal.com/article/S0300-9572(20)30153-2/fulltext)
5. Протичумний костюм: одягання, знімання, дезінфекція. *Медицина справа*. 2022. URL: <https://www.medsprava1.com.ua/news/6030-zapasi-yakih-preparatv-sld-zrobiti-u-raz-radatsynogo-urajennya-vooz>
6. Укрінформ В Україні подовжили карантин через COVID-19. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3700567-v-ukraini-prodovzili-karantin-cerez-covid19-do-lipna.html>

О. Л. Дульський,
докторант відділу докторантури та ад'юнктури,
доктор філософії в галузі права,
Заслужений юрист України
(Національна академія внутрішніх справ)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року Український народ ефективно протидіє збройній агресії російської федерації. Незважаючи на такий складний час та умови, уповноважені органи держави продовжують працювати і виконувати свої функції. Серед них доцільно відзначити правоохоронні органи, які проводять комплекс дій із протидії злочинності. Свої завдання вони виконують навіть на деокупованих територіях держави, що є складнішим процесом, ніж за звичайних умов. Реалізація ними визначених законодавством функцій спрямована на забезпечення виконання завдань кримінального провадження, успішність здійснення яких залежить від процесу доказування, який розпочинається з важливого елементу – збирання доказів.

Збирання доказів, як кримінальний процесуальний аспект, завжди супроводжується використанням криміналістичних засобів, методів та способів (криміналістичне забезпечення), тобто охоплює і криміналістичний аспект. Поєднання цих двох аспектів забезпечує не лише отримання очікуваного результату слідчим, що виступає ключовою фігурою в цьому процесі, але і дотримання ним прав та свобод людини, окремі з яких останнім часом називають стандартами. Тому, принциповим є визначення поняття стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим в умовах воєнного стану.

Спершу звернемо увагу на термін «стандарт». Відповідно до Академічного тлумачного словника української мови у контексті дослідження «стандарт – це ... єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь...» [1].

Проаналізувавши праці вчених з кримінального процесуального та криміналістичного спрямування з часів

незалежності України виявилось, що вони застосовують у своїй роботі такі поняття як «міжнародний стандарт» і «європейський стандарт», пов'язуючи їх з основним предметом дослідження. Такі поняття вони вживають тоді, коли говорять про норми та принципи правових актів, які закріплюють права і свободи людини.

У ч. 2 ст. 567 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року наявна єдина у цьому правовому акті згадка про термін «стандарт», а саме: «допит шляхом відео- або телефонної конференції виконується у порядку, передбаченому процесуальним законом запитуючої сторони у тій мірі, в якій такий порядок не суперечить ... загальновизнаним стандартам забезпечення прав людини і основоположних свобод» [2].

Безумовно, законодавець під поняттям «загальновизнані стандарти забезпечення прав людини і основоположних свобод» мав на увазі як європейські, так і міжнародні стандарти забезпечення прав людини і основоположних свобод. Такі стандарти мають відмінності, на критеріях яких слушно зауважив Д. В. Сімонович, а саме: 1) дія міжнародних стандартів з прав людини поширюється на всю світову спільноту, тому їх автоматично вважають загальновизнаними, а дія європейських стандартів – лише на держави – учасниці Ради Європи, й загальновизнаними їх вважають з моменту ратифікації; 2) міжнародні стандарти з прав людини приймаються Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, а європейські стандарти з прав людини – Радою Європи; 3) міжнародні стандарти є результатом пошуку якісно нових правових, організаційних і політичних засобів забезпечення основних прав та свобод людини світовою спільнотою, а європейські стандарти закріплюють і розвивають міжнародні стандарти з прав людини [3, с. 408–409].

Також звертаємо увагу і на твердження В. В. Гвоздюка, що «оскільки Європейський суд з прав людини уповноважений тлумачити норми Європейської конвенції з прав людини, протоколи до неї, а відповідні рішення є прецедентами для нашої держави, то ті позиції Європейського суду з прав людини, які він висвітлює у своїх рішеннях, за змістом також можна вважати європейськими стандартами» [4, с. 196–197].

Крім цього, існує і інша сторона законодавчого закріплення дефініції «стандарт». У п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року закріплено, що це «нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» [5]. В законі йдеться про те, що розроблений та прийнятий стандарт з якоїсь із сфер суспільного життя не є нормативно-правовим, тобто загальнообов'язковим для всіх чи окремої категорії людей. Такого характеру він набуде лише після його передбачення у правовому акті (ст. 23 Закон України «Про стандартизацію»).

У контексті досліджуваної тематики наразі відомий тільки один такий міжнародний стандарт – ISO 21043, що складається з двох частин, який уже затверджений Державним підприємством «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДСТУ ISO 21043). У ньому, зокрема, передбачено єдиний підхід до виявлення, вилучення, фіксування слідової інформації, узгодження методів, методик, технологій тощо під час роботи з криміналістично значущою інформацією.

Що ж до понять «криміналістичне забезпечення», «збирання доказів» та «воєнний стан», то: 1. Ю. М. Чорноус влучно зазначає, що криміналістичне забезпечення складається з техніко-, тактико-, та методико-криміналістичного забезпечення. Його можна розглядати як у науковому (створення наукового підґрунтя застосовуваних прийомів, засобів та методів), так і практичному (формування практичних рекомендацій щодо застосування прийомів, засобів та методів) змісті [6, с. 71]; 2. О. В. Капліна засвідчує, що збирання доказів є складною комплексною діяльністю суб'єктів доказування з їх виявлення, витребовування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку [7, с. 223]; 3. Дефініцію поняття «воєнний стан» передбачено у ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року.

Введення в Україні воєнного стану частково змінює порядок збирання доказів у кримінальному провадженні,

що зумовлено як реальними обставинами, так і правовим регулюванням. Так, розділ 9-1 КПК України закріплює норми, що визначають особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану. При цьому, слідчий під час збирання доказів, навіть за умов воєнного стану, зобов'язаний у своїй діяльності дотримуватися міжнародно-правових актів, які включають: 1) норми та принципи міжнародних універсальних стандартів (приміром Міжнародний пакт про громадські та політичні права від 16 грудня 1966 р.); 2) норми та принципи міжнародних регіональних стандартів, тобто європейських стандартів (наприклад, Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р.), або міждержавних стандартів (для прикладу: «Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах» від 17 грудня 1997 р.).

Тому, в представленому випадку поняття «стандарт» доцільно застосовувати як в значенні: «загальновизнані стандарти забезпечення прав людини і основоположних свобод», що передбачене у ст. 567 КПК України, так і в значенні, що міститься у п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію».

Таким чином, у практичному аспекті стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим в умовах воєнного стану полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо застосування прийомів, засобів та методів виявлення, витребування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку криміналістично значущої інформації, зважаючи на: 1) норми та принципи правових актів України, а також принципи окремих національних та міжнародних судових інституцій, юрисдикція яких визнана Україною; 2) нормативні документи, засновані на консенсусі, прийняті визнаним органом, який встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності із збирання доказів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості, – за особливого правового режиму, який вводиться в Україні відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Інститут мовознавства. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. С. 644. URL: <http://sum.in.ua/s/standart>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Сімонович Д. В. Розмежування міжнародних та європейських стандартів з прав людини у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ. 2010. № 4. С. 400–410.
4. Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... доктора філософії : 081 Право. Київ. 2021. 294 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/19896/5/dysert_hvozdiuk.pdf.
5. Про стандартизацію : Закон України від 5 черв. 2014 р. № 1315-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.
6. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
7. Капліна О. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 2013 р.)*. ОДУВС, Одеса, 2013. С. 223–229.

С. С. Єсімов,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Залучення громадських формувань з охорони громадського порядку для спільної діяльності з Національною поліцією в умовах воєнного стану стає необхідністю. Наявність правових колізій та недосконалість правового регулювання не дозволяють повною мірою розкрити весь потенціал спільної діяльності громадських об'єднань, що беруть участь в охороні громадського порядку, та органів виконавчої влади, відповідно, необхідний механізм комплексного вирішення цих проблем.

Можна виділити два способи вдосконалення взаємодії органів виконавчої влади із громадськими об'єднаннями у сфері охорони громадського порядку. Відповідно до першого шляху необхідно проведення порівняльного аналізу законодавства, виділення правових норм, що не відповідають один одному, формування одноманітного законодавства про участь суспільства в охороні громадського порядку, з подальшою розробкою на рівні уповноваженого органу виконавчої влади відповідних актів про порядок взаємодії.

Недоліком такого способу є те, що незважаючи на систематизацію законодавства, воно не тягне внаслідок застосування підвищення ефективності функціонування громадських формувань правоохоронної спрямованості.

Наприклад, аналіз положень закону «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» призводить до висновку, що роль громадських формувань з охорони громадського порядку законодавцем визначено не до кінця [1].

Звідси широкі та розпливчасті формулювання, що визначають основні напрями діяльності. Тому навіть у разі усунення всіх проблем нормативного характеру ефективність їх діяльності підвищиться несуттєво, тому що необхідно сформувати розуміння того, для чого громадські об'єднання, які беруть участь в охороні громадського порядку, формуються, якими засобами вони можуть оперувати для реалізації покладених функцій, визначити порядок взаємодії з органами виконавчої влади.

Простої систематизації законодавства недостатньо, необхідне комплексне реформування системи залучення громадських об'єднань до охорони громадського порядку. Це другий шлях удосконалення системи взаємодії є найбільш виправданим.

Цей шлях передбачає систематизацію і зміну законодавства, та певні організаційні зміни. В його основі лежить зміна організаційно-правової форми громадських формувань з охорони громадського порядку на державно-громадські об'єднання. Організаційно-правова форма державно-громадського об'єднання не передбачена законом «Про громадські об'єднання» [2].

Законодавство не розкриває цього поняття. Можна припустити, що законодавець може врегулювати процес залучення держави у формування громадських об'єднань докладніше, оскільки у зазначеному законі міститься п заборона участі держави у створенні громадських об'єднань.

У ряді випадків у процесі діяльності у держави виникає потреба створювати установи, які за своїм функціоналом схожі на громадські об'єднання, або здійснювати керівництво соціально корисними громадськими рухами, які без державної підтримки не мають шансів на реалізацію.

Враховуючи, що тематика правового статусу державно-громадських та громадсько-державних об'єднань дотепер не була належним чином досліджена у теорії права, що є темою для окремих досліджень, ми розглядатимемо питання статусу державно-громадських об'єднань лише в тому обсязі, в якому це необхідно для розкриття запропонованих змін у системі взаємодії органів виконавчої влади та громадських формувань з охорони громадського порядку.

Причиною, яка викликала необхідність зміни організаційно-правової форми, є правова колізія. На етапі створення громадських об'єднань, які беруть участь в охороні громадського порядку, має місце порушення положень закону «Про громадські об'єднання», що стосуються неприпустимості втручання органів державної влади у діяльність громадського об'єднання.

Необхідність певного контролю над усіма суб'єктами, які беруть участь в охороні громадського порядку, була обумовлена бажанням законодавця, а потім органів виконавчої влади мати можливість здійснювати управління всіма структурами, які залучаються для охорони громадського порядку. Якщо у разі державних органів такі механізми існують завдяки наявності вертикальної системи управління, то щодо громадських об'єднань правоохоронної спрямованості така вертикаль неможлива через те, що вони не належать до системи органів виконавчої влади.

Зміна організаційно-правової форми громадських об'єднань правоохоронної спрямованості, громадських формувань цивільного захисту, а також громадських формувань з охорони державного кордону, шляхом перетворення на державно-громадські об'єднання дозволило б уникнути зазначеної колізії, та інших порушень законодавства про громадські об'єднання.

Пріоритет необхідно віддати державно-громадським об'єднанням, а не громадсько-державним, оскільки встановлено наявність функціонуючої системи взаємодії органів виконавчої влади та громадських формувань з охорони громадського порядку. Завдання полягає в тому, щоб не втратити взаємодію внаслідок змін правового регулювання, легалізувавши можливості управління з боку органів виконавчої влади за збереження певної міри самостійності та незалежності від держави. Саме державно-громадське об'єднання є найбільш оптимальним засобом подолання наявних правових колізій.

Нині поняття державно-громадських об'єднань не закріплено у законі та розкриття не набуло. Такі об'єднання є однією з форм безпосередньої участі громадян в управлінні справами держави, що представляють самостійний вид організацій,

які діють у посередницькій державно-суспільній сфері життєдіяльності.

Державно-громадські об'єднання можуть реалізовувати окремі завдання органів структури державної влади, що стосуються зокрема прав, свобод і законних інтересів громадян.

Доцільно визначити державно-громадські об'єднання як добровільно формовані під контролем та управлінням органів виконавчої влади неприбуткові об'єднання, які можуть створюватися з ініціативи виконавчої влади, та з ініціативи громадян для досягнення за участю органів виконавчої влади соціально-корисних цілей.

Державно-громадські об'єднання щодо Конституції України можна вважати як форму реалізації права громадян на участь в управлінні справами держави [3]. Державно-громадських об'єднань немає участі в системі виконавчої влади, вони сприяють їй, але не входять до структури. Незважаючи на наявність певного делегування владних повноважень та функцій, вони не мають чітко сформованого штату з поділом обов'язків, оскільки законодавчо закріплено лише обов'язкову наявність керівника.

Існує думка, згідно з якою державно-громадські об'єднання не слід розглядати взагалі як громадські об'єднання, оскільки щодо Конституції держава не може брати участь у створенні громадських об'єднань. На нашу думку, ця позиція радикальна, оскільки наявність конкретної організаційно-правової форми нормативно встановить, чим ми керуватимемося далі. Потрібно визначити статус державно-громадського об'єднання та передбачити механізм взаємодії з органами виконавчої влади. У теорії адміністративного права питання статусу державно-громадських об'єднань розроблено недостатньо.

Під правовим статусом зазвичай розуміють встановлене нормами права становище суб'єктів, сукупність прав і обов'язків. Однак у наукових дослідженнях визначення поняття правового статусу диференціюються залежно від суб'єктів, які володіють ним. Це важливо, оскільки статус державно-громадського об'єднання залежить також від суб'єкта. Оскільки необхідно провести розподіл між державно-громадськими об'єднаннями та іншими громадськими об'єднаннями, розглядатимемо правовий статус із ширших позицій. У цьому випадку

розглядатимемо правовий статус державно-громадських об'єднань як врегульоване правовими нормами становище громадського об'єднання, що має комплекс прав і обов'язків, та здатне нести юридичну відповідальність. Одним із суттєвих елементів правового статусу є правові гарантії, які включають в структуру правового статусу, вважаючи правові гарантії обов'язковим елементом. Під правовими гарантіями статусу державно-громадських об'єднань розуміється комплекс норм права, завдяки яким державно-громадські об'єднання можуть провадити діяльність.

До таких гарантії статусу державно-громадських об'єднань відносимо законодавчо встановлений порядок створення та здійснення діяльності державно-громадських об'єднань. Органи державної влади забезпечують можливість реєстрації державно-громадських об'єднань.

У ряді випадків державно-громадське об'єднання може претендувати на отримання встановлених законом пільг. Основу правового статусу державно-громадських об'єднань становлять права та обов'язки. Керуючись тим, що категорія громадських об'єднань, що розглядається, поєднує державні та громадські засади, вони повинні функціонувати сукупно.

Список використаних джерел

1. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 20.06.2000 р. № 1835-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1835-14>
2. Про громадські об'єднання : Закон України від 20.03.2012 р. № 4582-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4572-17>
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%D1%80#Text>

І. В. Здреник,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні в Україні діє воєнний стан через російську агресію, тому питання взаємодії Національної поліції України з іншими органами безпеки є важливою та актуальною темою. В умовах воєнної агресії РФ на території України, що створює реальні та потенційні загрози національному суверенітету, територіальній цілісності, демократичному конституційному порядку та іншим важливим національним інтересам української держави, проблемне питання взаємодії різних суб'єктів сектору безпеки та оборони набуває найактуальнішого характеру. Сектор безпеки та оборони складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: сил безпеки, сил оборони, оборонно-промислового комплексу, громадян та громадських об'єднань, що активно сприяють національній безпеці. Серед цих суб'єктів належне місце відводиться Національній поліції України, що обумовлено її завданнями та функціями [1]. Однак ефективне виконання цих завдань та функцій органами та підрозділами поліції в умовах існуючих реальних та потенційних небезпек, особливо під час воєнного стану, може бути досягнуто лише за умови повної координації в часі, просторі та методиках дій з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони, відповідно до наданих їм повноважень згідно із законодавством [2, с. 134].

Так, пропонується визначити вагомість обговорюваної тематики. По-перше, забезпечення національної безпеки та відвернення потенційних загроз в умовах воєнного конфлікту має рішучий вплив на долю та майбутність держави. Взаємодія Національної поліції є необхідною для відповідного реагування на виклики, які супроводжуються воєнним станом, та забезпечення національної стійкості.

По-друге, питання взаємодії поліції в умовах воєнного стану стають визначальними для підтримання правопорядку та громадської безпеки. Забезпечення гарантованого захисту прав і свобод громадян у складних умовах конфлікту є критично важливим для збереження суспільного спокою та довіри.

По-третє, взаємодія поліції з іншими силовими та цивільними структурами відіграє вирішальну роль у досягненні зусиль для ефективності та успішності дій. Спільна стратегія, координація та обмін інформацією між різними органами є критичними для досягнення поставлених завдань.

По-четверте, аналіз досвіду та практик інших країн може допомогти визначити найкращі підходи та стратегії взаємодії поліції в умовах воєнного стану. Це дозволить уникнути можливих помилок та ефективно адаптувати найкращі практики для використання в українських реаліях.

Важливою формою взаємодії Національної поліції з іншими безпековими та оборонними органами України є її входування до складу Міністерства внутрішніх справ України, адже МВС як центральний орган виконавчої влади забезпечує координацію у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, захисту державного кордону, цивільного захисту та міграції [3]. Безперечно, така форма відомчої взаємодії сприяє оперативному, швидкому та комплексному узгодженню дій всіх органів, які входять до складу МВС [4, с. 44].

Наступне пропонується розглянути проблемні питання взаємодії Національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану з іншими органами безпеки.

Першим таким питанням можна визначити недостатню координацій дій, яка обумовлена тим, що наявність багатьох різних органів та структур, що здійснює функції безпеки може викликати проблеми у координації їх дій. Відсутність єдиної стратегії та механізмів взаємодії може призвести до дублювання зусиль, конфліктів компетенцій та невідповідності цілям.

Наступним проблемним питанням є недостатній обмін інформацією. Ефективна взаємодія вимагає швидкого та надійного обміну інформацією між органами. Відсутність

забезпечення доступу до актуальних даних та аналізу інформації обмежує можливості спільної реакції на загрози.

Третім питанням є розподіл повноважень та компетенцій. Наявність кількох органів з відповідальністю за безпеку може призвести до розмиття повноважень та конфліктів у компетенціях. Необхідно чітко визначити ролі та завдання кожного органу в умовах воєнного стану, щоб уникнути перекриття та забезпечити взаємодію на основі правових норм.

Обмеження прав та свобод громадян є проблемним питанням обговорюваної теми. У контексті воєнного стану, де акцент робиться на забезпечення національної безпеки, виникають конфлікти між обмеженням прав та свобод громадян та необхідністю вжити жорстких заходів для забезпечення безпеки. Важливо забезпечити баланс між цими аспектами, дотримуючись принципів правової держави [2, с. 137].

Останнім проблемним питанням можна визначити забезпечення прозорості та відповідальності. Правові гарантії щодо прозорості дій органів безпеки та їх відповідальності перед громадянами та законом є ключовим аспектом. Важливо визначити механізми контролю та звітності, щоб запобігти можливим зловживанням владою.

Для вирішення визначених проблемних питань необхідно прийняти цілеспрямований та комплексний підхід, що включає забезпечення ефективної координації, обміну інформацією та ресурсами, а також адаптацію до нових умов та розвиток спільних стратегій для досягнення спільних цілей національної безпеки.

Спершу пропонується створення єдиної координаційної платформи. Розроблення централізованої координаційної структури, де представники різних органів безпеки спільно приймають рішення, обмінюються інформацією та розробляють спільні стратегії. Це дозволить уникнути дублювання дій та непорозумінь у плані виконання завдань.

По-друге, створення механізмів для швидкого та надійного обміну інформацією між різними органами. Це може бути здійснено через спеціальні комунікаційні платформи та регулярні наради для обговорення ситуації та планування спільних дій. Впровадження спеціальної системи комунікації, яка дозволить швидко та ефективно обмінюватися інформацією

та отримувати зворотний зв'язок в реальному часі під час виконання спільних завдань.

Пропонується організація спільних тренувань, симуляцій та командно-штабних, тактико-спеціальних навчань для представників різних органів безпеки, занять із захисту, охорони, оборони, припинення злочинних дій та кібератак проти систем та об'єктів критичної інфраструктури. Це допоможе вивчити методики роботи один одного, зрозуміти особливості та здатності кожного органу, а також розвивати спільні комунікаційні навички.

Наступне, це регулярний аналіз результатів спільних дій, їх ефективності та результативності. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та недоліки, а також внесення коректив для подальшого покращення взаємодії. Крім цього, велике значення має налагодження організаційних та процедурних питань взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з Національною поліцією України, Державною міграційною службою України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, у процесі формування та реалізації державної політики у відповідних сферах [4].

Також необхідним є забезпечення органів безпеки відповідними фінансовими, технічними та людськими ресурсами для виконання спільних завдань. Це передбачає виділення необхідних коштів та забезпечення належного підготовленого персоналу.

Таким чином, ефективне вирішення проблем взаємодії Національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану з іншими органами безпеки вимагатиме планового, структурованого та системного підходу, спрямованого на досягнення спільних цілей забезпечення національної безпеки та захисту прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 року / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.08.2023).
2. Нікітін А. А. Деякі питання взаємодії Національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правничий часопис. *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2022. № 1–2. С. 133–139. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/26.pdf> (дата звернення: 25.08.2023).
3. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова КМУ від 28.10.2015 № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2023).
4. Бразалук М. Ю. Взаємодія національної поліції з іншими органами у сфері безпеки та оборони в умовах воєнного стану. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р. С. 43–45. Електронний ресурс. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59320/1/Бразалук%20М.Ю..PDF> (дата звернення: 26.08.2023).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.08.2023).

К. Є. Ковальов,
старший науковий співробітник
(Український науково-дослідний Інститут
спеціальної техніки та судових експертиз СБ України)

**КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
ЯК ШЛЯХ ДО РОЗРОБКИ ВИВІРЕНОГО МЕХАНІЗМУ
ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ,
ВИННИХ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС АГРЕСІЇ
СТОСОВНО УКРАЇНИ**

З початку повномасштабного вторгнення рф в Україну ми отримували й отримуємо повідомлення про величезну кількість звірств, що вчиняють російські війська. Це й масові вбивства мирного населення, зґвалтування, катування цивільних осіб, викрадення активістів, волонтерів та представників місцевої влади і органів місцевого самоврядування, й авіаудари по цивільній інфраструктурі міст та селищ, немотивоване цільове знищення житла і майна громадян, які не беруть участі в бойових діях, примусове вивезення нашого населення, в тому числі, малолітніх дітей, на територію рф, застосування забороненої зброї тощо.

Усі ці дії, а також низка інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, дійсно належать до категорії воєнних злочинів, за які в будь-якому випадку, повинні відповідати всі ті, хто їх вчинив. Разом із тим обговорення протягом останніх місяців повномасштабної війни в Україні питання щодо злочинів, які вчиняє рф на території нашої держави, наглядно показало, що переважна більшість представників нашої влади, політиків і навіть частина так званих «військових експертів» явно не розуміють, що таке воєнні злочини й часто плутають їх, називаючи військовими.

У той же час, незважаючи на деяку лінгвістичну співзвучність цих двох слів, у юридичній площині вони насправді мають зовсім інші значення. Так, саме поняття «воєнний злочин» є поняттям суто сфери міжнародного гуманітарного права, а тому воно має більш глобальний та всеохоплюючий масштаб, тобто не стосується конкретної країни чи навіть групи

країн, а торкається інтересів всього світу. Воєнним злочином за нормами міжнародного права є дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих «звичаїв та правил війни», а ще точніше – так званих «законів війни».

Так, першим Міжнародним нормативно-правовим актом у цій сфері виступала перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях» 1864 року [1], яка й дала поштовх для регламентації правил ведення бойових дій і, відповідно, до закріплення таких понять як «закони війни» та «воєнні злочини». Друга світова війна внесла свої корективи в систему міжнародного права; стало зрозуміло, що потрібно не тільки встановити перелік заборонених дій, які підпадають під поняття «воєнний злочин», але й закріпити конкретні механізми притягнення винних за їх вчинення до міжнародно-кримінальної відповідальності.

Як результат, у 1945 році Статут Нюрнберзького трибуналу визначив воєнні злочини як «порушення законів і звичаїв війни», включив до них такі діяння: вбивство цивільних осіб, жорстоке поводження з ними або їхнє переміщення, що здійснювалося на окупованих територіях; вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими; вбивство заручників; розграбування суспільної чи приватної власності; руйнування, що не спричинені військовою необхідністю тощо [2, с. 619–620].

У свою чергу, Женевські конвенції 1949 року розширили цей перелік воєнних злочинів, серед яких, окрім уже згаданих, з'явилися й інші, наприклад: катування і нелюдське поводження, зокрема біологічні експерименти, умисне заподіяння тяжких страждань чи серйозного каліцтва; незаконне, невмотивоване й широкомасштабне руйнування та привласнення майна, не спричинене військовою необхідністю; примус цивільної особи чи військовополоненого служити в збройних силах ворожої держави; незаконна депортація, переміщення цивільної особи; незаконний арешт цивільної особи; взяття заручників [3].

Додатковий протокол № 1, 1977 року до Женевських конвенцій ще більше розширив перелік серйозних порушень, додавши до нього, наприклад, такі діяння:

1) вчинення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення чи цивільні об'єкти, коли відомо, що такий

напад стане причиною великої кількості смертей, поранень серед цивільних осіб;

2) вчинення нападу на установи або споруди, що містять небезпечні сили, коли відомо, що такий напад стане причиною надмірних смертей, поранень серед цивільного населення або завдасть шкоди цивільним об'єктам;

3) переміщення державою окупантом частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію або навпаки – депортація чи переміщення всього чи частини населення окупованої території в межах цієї території чи за її межі;

4) вчинення нападу на ясно розпізнавані історичні пам'ятки, твори мистецтва або місця відправлення культу, які є культурною або духовною спадщиною народів, внаслідок чого вони зазнають великих руйнувань [4].

Фактично це і є той приблизний перелік протиправних діянь, які вчинялися й вчиняються зараз державою-агресором на території України, тому й сумнівів про наявність достатніх підстав як для реєстрації їх в ЄРДР, так і до кримінального переслідування винних фізичних осіб – окупантів бути не може, потрібно лише зібрати якнайшвидше в установленому законом порядку докази їх вини й надати їх, у першу чергу, українському суду, що буде непросто, з урахуванням ситуації, яка склалася протягом останніх років в органах правопорядку та прокуратури.

На сьогодні найактуальнішим міжнародним правовим актом у питаннях визначення «воєнних злочинів» виступає саме Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), підписаний у 1998-му [5], набрав законну силу в 2002 році після того, як понад 60 країн світу його ратифікували. Римський статут не тільки зміг консолідувати в собі всі складі «воєнних злочинів», розкиданих до цього по багатьох міжнародних джерелах міжнародного гуманітарного права, але й надати більш-менш чітке тлумачення кожному з них.

На жаль, наша країна до цього часу не ратифікувала цей статут, бо повинна була привести наше внутрішнє законодавство (зокрема Кримінальний кодекс) у відповідність до його норм. На це й був спрямований Закон № 2689 від 27.12.2019 р., прийнятий 20.05.2021 року, однак станом на сьогодні так і не був підписаний Президентом України, а отже, не набув

чинності. Тобто, Україна підписала Римський статут ще 20 січня 2000 року, однак ще не ратифікувала його.

У відповідності до Римського статуту одним із ключових моментів, який відрізняє «воєнні злочини» від інших кримінально-караних діянь, є те, що обов'язковою умовою під час їх вчинення є факт наявності збройного конфлікту. Тобто, відповідно до норм Римського статуту, «воєнні злочини» можуть вчинятися як під час міжнародного збройного конфлікту, тобто між двома і більше країнами, так і під час збройного конфлікту, який проходить всередині однієї держави, але без зовнішнього іноземного втручання.

Відповідно до Конвенції про незастосовність строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 року [6], до воєнних злочинів строк давності не застосовується. Друге: чотири Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додатковий протокол I до них від 8 червня 1977 року зобов'язують держави криміналізувати серйозні порушення міжнародного гуманітарного права в національному законодавстві, що Україна й зробила, нехай і частково, насамперед шляхом внесення до Кримінального кодексу України ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» [7].

Крім того, держави не тільки повинні переслідувати в судовому порядку осіб, обвинувачуваних у вчиненні серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, а й передавати таких осіб державі, готовій здійснити таке переслідування. Іншими словами, на воєнні злочини, відповідно до Женевських конвенцій, поширюється принцип універсальної юрисдикції, тобто будь-яка держава може притягнути особу, винну в скоєнні воєнних злочинів, до кримінальної відповідальності, незважаючи на місце скоєння самого злочину та громадянство суб'єкта злочину чи його жертви [8].

Отже проблема воєнних злочинів в Україні є надзвичайно актуальною та важливою для міжнародного співтовариства. Законодавче визначення, кваліфікація та переслідування військових злочинів вимагають уваги та дії як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це важливо не тільки для забезпечення справедливості, але і для відновлення миру та стабільності в Україні та в усьому світі.

Україна має зробити все можливе для усунення недоліків у законодавстві та забезпечити ефективне розслідування воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Карпенко М. І., Чередник В. М. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів. Київ, 2011. С. 141–149.
2. Юридична енциклопедія. У 6 томах. Т. 2. Київ : Українська енциклопедія, 1999 року, С. 619–620.
3. Женевські конвенції, 1949 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 26.09.2023).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 26.09.2023).
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення 26.09.2023).
6. Конвенція про незастосовність строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності, 1968 року. URL: http://leksika.com.ua/14250108/legal/konventsiya_pro_nezastosuvannya_stroku_davnosti_do_voyennih_zlochiniv_i_zlochiniv_proti_lyudstva_1968 (дата звернення: 26.09.2023).
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.09.2023).
8. Юридичний вісник України. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/16_3.pdf (дата звернення: 26.09.2023).

В. В. Козій,
докторант кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПОКЛАДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ НА ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРИПТОВАЛЮТ ПРИ ОБРАННІ ЙОМУ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

Із поширеністю криптовалют у світі останні використовуються не тільки в законних цілях як засіб торгівлі на онлайн-біржах, платіжний засіб, засіб заощадження чи інструмент оплати робіт або послуг, але і в незаконних – зокрема для придбання в мережі Даркнет зброї, наркотичних засобів та психотропних речовин, а також для фінансування тероризму. Криптовалюту використовують окремі держави для обходу санкцій.

Наприклад у травні 2023 року ресурс Bloomberg повідомив, що Міністерство юстиції США почало розслідування щодо криптобіржі Binance через підозри, що майданчик дозволяв росіянам обходити санкції [1].

За повідомленням агентства Reuters Криптогігант Binance з 2018 року обробив іранських транзакцій на суму 8 млрд доларів, попри санкції США, спрямовані на те, щоб відрізати Іран від світової фінансової системи [2].

Окремі країни мають кібервійська, підрозділи яких у тому числі займаються зломом криптовалютних бірж та гаманців і як наслідок – незаконним заволодінням криптовалютою. Так, за повідомленням ресурсу Forklog за зломом криптовалютної біржі CoinEx можуть стояти хакери з підтримуваного КНДР угруповання Lazarus Group. 12 вересня 2023 року платформа підтвердила несанкціонований відтік активів із гарячих гаманців, на який раніше вказали дослідники PeckShield. Команда призупинила депозити і виведення коштів, почала розслідування і пообіцяла постраждалим 100% компенсацію. У SlowMist проаналізували пов'язані зі зломом CoinEx адреси і з'ясували, що передбачуваний збиток становить ~\$ 55,5 млн.

Під час дослідження вони звернули увагу, що деякі хакерські гаманці позначені як причетні до недавніх атак на провайдера криптовалютних платежів Alpharo (втрати до \$60 млн) і беттінгову платформу Stake (~\$41 млн). Наприклад, на адресу в Polygon надійшли кошти від зломів і CoinEx, і Stake. Ethereum-гаманець, маркований як такий, що належить хакеру з Alpharo, був задіяний у свопах активів, вкрадених у провайдера платежів і платформи ставок. З огляду на те, що ФБР раніше пов'язало атаку на Stake з Lazarus Group, цілком імовірно, що за всіма трьома інцидентами стоять північнокорейські хакери, зробили висновок експерти [3].

Так само поширеними є випадки, коли службові особи криптовалютних бірж або онлайн обмінників та інших сервісів, пов'язаних з торгівлею, обміном та зберіганням криптовалют внаслідок недбалого ставлення до своїх обов'язків або внаслідок умисних дій спричиняють матеріальну шкоду власникам криптовалют.

Так, засновник криптобіржі FTX Сем Бенкман-Фрід довго вважався вундеркіндом криптосвіту. Він створив гіганта, який конкурував з лідером ринку Binance. Проте в листопаді 2022 року четверта найбільша криптобіржа світу, яка на початку року оцінювалася 32 млрд доларів, почала процес банкрутства, а статки найбагатшого бізнесмена у віці до 30 років упали із 17 млрд до 100 тис. доларів [4].

У березні 2023 року в Чорногорії був заарештований південнокорейський підприємець До Квон, який перебував у бігах. Його звинувачують у масштабному шахрайстві, яке спричинило обвал криптовалют TerraUSD та Luna у травні 2022 року. Інвестори втратили на цьому щонайменше 42 млрд доларів. Крім того, почалася паніка, яка призвела до різкого падіння інших криптовалют, включаючи біткойн [5].

В Україні криптовалюту законодавцем віднесено до віртуальних активів. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 Закону України «Про віртуальні активи» віртуальний актив є нематеріальним благом, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [6].

Зважаючи на поширеність злочинів у сфері криптовалют у процесі їх розслідування виникає багато питань практичного та організаційного та методологічного характеру, на які

чинні КПК та КК України відповідей не надають. Слова «криптовалюта» та «віртуальні активи» зустрічається у них лише по одному разу: у ч. 10 ст. 170 КПК України, де йдеться про можливість накладення на арешту на віртуальні активи, та у примітці 3 до ст. 368-5 КК України, у якій вказано, що під активами слід розуміти в тому числі криптовалюти. Таким чином, законодавцем не тільки не встановлено безпосередньої кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння віртуальними активами (криптовалютою) але й кримінальний процесуальний закон не пристосовано до розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним заволодінням криптовалютою.

Разом з тим, під час розслідування злочинів у сфері криптовалют важливим є як встановлення та затримання підозрюваних, так і обрання щодо них запобіжних заходів, і у випадку обрання запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою, покладення певних процесуальних обов'язків.

Відповідно до положень ч. 5 ст. 194 КПК України якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий суддя, суд застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором. До таких обов'язків законодавцем віднесено наступні обов'язки: 1) перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; 2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом; 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; 9) носити електронний засіб контролю.

Проте перелік таких обов'язків не враховує особливості та обставини вчинення злочинів у сфері криптовалют, оскільки у випадках неналежного розпорядження криптовалютою уповноваженими особами криптобірж чи інших суб'єктів, які надають послуги у сфері криптовалют, на підозрюваного також доцільно накладати заборону займатися певною діяльністю. Це може бути заборона на доступ до криптовалютних активів та покладення обов'язку не здійснювати будь-які транзакції з переказу криптовалют (віртуальних активів).

Судова практика доходить до необхідності таких рішень. Наприклад, колишньому власнику збанкрутілої біржі FTX заборонили доступ до активів FTX та здійснення будь-яких транзакцій з ними [7].

Більше того, за даними Міністерства юстиції США, засновник нещодавно збанкрутілої криптобіржі FTX Сем Бенкман-Фрід намагався тиснути на свідків у його справі. Тепер прокурори просять суд заборонити йому користуватися програмами для обміну повідомленнями та взагалі спілкуватися з колишніми співробітниками [8].

Отже положення ч. 5 ст. 194 КПК України доцільно змінити, розширивши коло процесуальних обов'язків, які можуть бути покладені на підозрюваного у випадку обрання щодо нього запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням пів вартою. У кримінальних провадженнях пов'язаних із вчиненням злочинів у сфері криптовалют до таких обов'язків слід віднести заборону доступу до криптовалютних активів та здійснення з ними будь-яких транзакцій.

Список використаних джерел

1. Binance Faces US Probe of Possible Russian Sanctions Violations. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-05-05/binance-faces-us-probe-of-possible-russian-sanctions-violations?srnd=premium&leadSource=uverify%20wall>.

2. Crypto exchange Binance helped Iranian firms trade \$8 billion despite sanctions. URL: <https://www.reuters.com/business/finance/exclusive-crypto-exchange-binance-helped-iranian-firms-trade-8-billion-despite-2022-11-04>.

3. Експерти запідозрили у зламі CoinEx на \$55 млн хакерів із Lazarus. URL: <https://forklog.com.ua/news/eksperty-zapidozryly-u-zlami-coinex-na-55-mln-hakeriv-iz-lazarus>.

4. Крах FTX: як Сем Бенкман-Фрід завалив криптогіганта вартістю 30 мільярдів доларів/ URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/10/694790>.

5. Інвестори втратили понад 40 млрд доларів: заарештовано одного з найбільш розшукуваних у світі шахраїв. URL: <https://fakty.ua/417337-investory-poteryali-bolee-40-mlrd-dollarov-arestovan-odin-iz-samyh-razyskivaemyh-v-mire-moshennikov>.

6. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. офіц. текст. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

7. Сем Бенкман-Фрід не визнає себе винним у шахрайстві. Перед судом екскерівник FTX постане у жовтні 2023 року. URL: [https://itc.ua/ua/novini/benkman-frid-ne-vyznae-sebe-vynnym](https://itc.ua/ua/novini/benkman-frid-ne-vyznae-sebe-vinnym).

8. Криптошахрай Сем Бенкман-Фрід намагався тиснути на свідків. Прокурори просять заборонити йому користуватися месенджерами. URL: <https://mc.today/uk/kriptoshahraj-sem-benkman-frid-namagavsya-tisnuti-na-svidkiv-prokurori-prosyat-zaboroniti-jomu-koristuvatisya-mesendzherami>.

В. М. Коротаєв,
директор, кандидат юридичних наук,
доцент, Заслужений юрист України
(Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)

Р. С. Кірін,
головний судовий експерт,
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України)

КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РАКЕТ Х-31-П(ПМ): ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

За час від 24 лютого 2022 р. агресор використав проти України вже більше 6,5 тисячі ракет [1].

Прокуратура, Служба безпеки України та Національна поліція щоденно відкривають кримінальні провадження та розпочинають досудові розслідування за фактом ракетних обстрілів окупантами українських міст (ч. 2 ст. 113 «Диверсія», ст. 258 «Терористичний акт», ч. 1 ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального кодексу України, далі – КК). Проводяться невідкладні слідчі дії для фіксування і збору доказів факту агресії РФ.

Як зазначають фахівці Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки узагальнення досвіду збройних конфліктів, які сталися у світі останніми роками, переконливо свідчить про те, що найбільших втрат парк літальних апаратів < ... > зазнав через застосування керованих ракет класів повітря – повітря та земля – повітря, тобто ракет, оснащених головками самонаведення (далі – ГСН). Це обумовлено тим, що для сучасних ракет цих класів характерні висока швидкість, дальність польоту, маневреність, точність наведення та складність їх виявлення [2, с. 10].

У Додатку 12 «Картка щодо особливостей злочину умисного вбивства» стандартів розслідування воєнних злочинів до їх типових проявів віднесено й той факт, що виконавець умисно позбавив життя одну або декількох осіб, які перебувають

під захистом міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), або віддав наказ про вчинення таких дій. Вбивство може бути вчинене у спосіб, серед іншого, невибіркового обстрілу, коли застосовані засоби ведення війни (бронетехніка, артилерія, ракети тощо) з високою ймовірністю призводять до ураження захищених МГП об'єктів [3, с. 93].

Тож, в цілях тлумачення того чи іншого порушення МГП, як воєнного злочину, в якості необов'язкового для України акту можна використовувати Римський Статут МКС. Крім того, можливим є посилання на звичаєві норми МГП, що обов'язкові для України, при кваліфікації за ст. 438 КК України для тлумачення відповідних договірних норм МГП.

Відповідно до Інструкції про порядок виконання норм МГП у Збройних Силах України, МГП передбачає індивідуальну відповідальність фізичних осіб і зобов'язує держави, які беруть участь у збройному конфлікті, вживати заходів щодо припинення будь-яких порушень його вимог. Як серйозні порушення, направлені проти майна, кваліфікуються не виправдані військовою необхідністю дії, у тому числі, великомасштабне руйнування майна [4].

Також слід враховувати, що для суддів кримінальної юрисдикції під час розгляду кримінальних проваджень важливим є встановлення контекстуального елементу воєнного злочину, тобто встановлення того, що злочин вчинено в умовах міжнародного збройного конфлікту, а суб'єкт злочину усвідомлює, що він діє в цих умовах. Для доведення цього елементу можуть використовуватися й висновки експертів, з яких би слідувало про зв'язок діяння, вчиненого особою, з міжнародним збройним конфліктом. Секретар Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Н. Антонюк навела як приклад вирок Деснянського районного суду Чернігівської області від 08.08.2022 р. у справі № 750/2891/22. Цим вирокком було засуджено російського військового, який танком розстрілював житлові будинки в Чернігові (його дії кваліфіковані за ст. 438 КК України). У вирокку суд послався на висновок експерта, який проводив вибухотехнічну експертизу. Експерт звернув увагу на те, з якого типу зброї було зроблено постріл, аналізував категорію боєприпасів, пов'язав обстановку, яка залишилася після вибуху, з оглядом місця події.

У цьому випадку було чітко зрозуміло, що постріл здійснила особа, яку було ідентифіковано як військовослужбовця РФ. Тобто експерт установив зв'язок між діянням, яке вчинила особа, та збройною агресією РФ [5].

Таким чином, проведення дослідження особливостей судових експертиз при кваліфікації воєнних злочинів, пов'язаних із використанням ракети Х-31-П(ПМ), зовнішній вигляд якої зображено на рис. 1, є своєчасним.

Рис. 1. Зовнішній вигляд керованої ракети Х-31ПМ

Ідентифікація даного варіанту базової протирадіолокаційної тактичної керованої ракети класу «повітря–поверхня» середньої дальності Х-31П та її модернізованої версії Х-31ПМ проводилася, серед іншого, й на матеріалах збитого над Дніпропетровщиною екземпляру, зовнішній вигляд уламків якого зображено на рис. 2.

Рис. 2. Зовнішній вигляд уламків керованої ракети Х-31ПМ

Фахівцями Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України у співпраці зі спеціалістами Державного підприємства «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля» розроблений посібник [6], зміст якого спрямований на виконання основних завдань та формування відповідей на найважливіші питання під час розслідування кримінальних справ, пов'язаних із застосуванням ракетної зброї РФ в агресії проти України. Одними з об'єктів ідентифікації були окремі прилади та конструктивні елементи ракети Х-31ПМ, зображені на рис. 3 та 4 (у дужках – маркування).

*Рис. 3. Балон надування
(06.0458.0090.00; 06.0458.0100.00;
МР-1ГАЦ-1-24274; вага 5,935;
об'єм 6,969; робочий тиск
350 атм; граничний тиск –
525 атм)*

*Рис. 4. Імовірно, редуктор
(06.0458.0300.00).*

Список використаних джерел

1. Зеленський сказав, скільки ракет РФ вже випустила по Україні від початку вторгнення (20.08.2023). URL: https://gazeta.ua/articles/nr/_zelenskij-skazav-skilki-raket-rf-vzhe-vipustila-po-ukrayini-vid-pochatku-vtorgnennya/1154856 (дата звернення: 21.08.2023).
2. Башинський В. Г., Гарбуз М. І., Пінчук А. М., Богучарський В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку станцій попередження про ракетну атаку. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. 2020. Вип. № 3. С. 10–19. DOI: <https://doi.org/10.37701/dndivsovt.3.2020.02>

3. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина : методичні рекомендації. Автори : Пашковський М. І., Крапивін Є. О., Яворська В. В., Постолюк М. М., Коваль Д. О., Павлюк А. В., Белоусов Ю. Л., Атаманчук С. М., Лисенко Д. Л., Лещенко А. Л., Петренко С. І. К., 2023. 112 с.

4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

5. Судді ВС висвітлили питання щодо оцінки та відшкодування шкоди, заподіяної веденням агресивної війни РФ проти України (23.08.2022). URL: <https://court.gov.ua/press/news/1310504/>

6. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посіб. Дніпропетровський НДЕКЦ МВС ; ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля» ; за заг. ред. С. Г. Кримчука ; уклад.: В. М. Коротаєв, Р. С. Кірін, М. М. Кушнір, А. С. Клочков, О. В. Овчаров, О. С. Жуган. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2022. 161 с.

Є. В. Котух,
професор кафедри кримінальних розслідувань,
доктор наук з державного управління,
кандидат технічних наук, доцент
(Державний податковий університет)

О. А. Калганова,
доцент кафедри кримінальних розслідувань,
кандидат юридичних наук, доцент
(Державний податковий університет)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНОНІМНОСТІ В ПРОЦЕСІ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

Перехід українського суспільства у інформаційну епоху обумовив як зміну існуючих механізмів захисту національних інтересів та реалізації політики державної безпеки, так і запровадження нових механізмів, зокрема – підходів, форм, інструментів обробки великих масивів інформації як у цивільній, так і у військовій сферах. Особливим інструментом роботи з інформації, який проявив себе у військовій розвідці, а згодом набув поширення у цивільній сфері, є діяльність по отриманню розвідувальної інформації з відкритих, що набуває дедалі більшого значення, в тому числі – у процесі тотальної комп'ютеризації бізнесу, промисловості, державного управління, транспарентності всіх сфер життя у глобальній інформаційній мережі Інтернет [1, с. 202–203].

OSINT (*Open Source INTelligence*, англ. – «розвідка з відкритих джерел») – комплекс заходів, інструментів і методів для отримання та аналізу інформації з загальнодоступних джерел щодо певних осіб або організацій, неформальних груп, а також фактів, подій чи процесів. OSINT як відокремлена практика зародилася в США у 40-х роках минулого століття разом із заснуванням Служби моніторингу закордонних трансляцій. Її співробітники записували та аналізували мовлення закордонних радіостанцій, а отримані дані передавали у вигляді звітів військовим та розвідувальним органам. Фахівці ЦРУ та Пентагону в роки «холодної війни» отримували 70–90 % даних з відкритих джерел і лише 10–30 % – з агентурних. До появи

Інтернету OSINT здебільшого базувалась на дослідженні друкованих ЗМІ, теле- і радіопередач, різноманітних документів та звітів, наукових статей, винаходів, фотоматеріалів тощо [2].

Сьогодні розвідка на основі відкритих джерел успішно використовується не тільки органами безпеки та оборони провідних країн світу, а й комерційними компаніями. Виділяють низку відкритих джерел OSINT:

1) засоби масової інформації: всесвітнє телебачення, газети й журнали в друкованому, і не тільки, вигляді, радіо. Такий вміст ідентифікує себе як журналістика. Новинні засоби масової інформації (ЗМІ) включають у себе сайти, «агрегатори» новин, містять також зміст, вироблений державою, за умови його умисно влаштованого просування ЗМІ;

2) мережа Інтернет: найбільш широка й легкодоступна категорія, що включає соціальні мережі Twitter, Facebook, Instagram та ін., YouTube, блоги користувачів, що містять відеоматеріали й інші медіа матеріали;

3) публічні урядові (державні) дані: представлені онлайн чи в друкованому вигляді матеріали прес-конференцій, бюджетні й урядові звіти, промови;

4) академічні публікації: наукові журнали, дисертації, наукові роботи, тези, матеріали симпозіумів і професійних асоціацій;

5) дані комерційного характеру: бази даних, різноманітні комерційні медіа файли, фінансові оцінки і т.п.;

6) «сіра» література: огляди ринків, дискусійні й робочі документи, науково-технічні звіти, звіти про відрядження, неофіційні урядові матеріали, препринти й інше;

Однак використання OSINT пов'язане з певними проблемами, однією з яких є проблема анонімності користувача, що здійснює заходи OSINT. У багатьох випадках користувачі залишають особисту інформацію про себе в Інтернеті, що може бути використано для їх ідентифікації та відстеження. Це може призвести до порушення конфіденційності та безпеки користувачів, а також до їх переслідування та маніпуляцій.

Розглянемо основні вектори атак на анонімність користувача під час заходів OSINT, які можна розділити на дві основні категорії:

1. Атаки, що ґрунтуються на помилках користувача (атаки, що використовують помилки, які користувачі

роблять, коли вони залишають особисту інформацію про себе в Інтернеті):

- найпоширенішим вектором атаки є присутність особистої інформації в Інтернеті, що буде використано для ідентифікації та відстеження користувача;
- використання одних і тих самих імен користувачів і паролів на різних веб-сайтах;
- клікання на підозрілі посилання, що можуть містити шкідливе програмне забезпечення, яке може відстежувати користувача в Інтернеті;
- розкриття особистої інформації в соціальних мережах, наприклад ім'я, дата народження, місце проживання та контактна інформація, що буде використано для ідентифікації та відстеження користувача;
- розміщення інформації в коментарях, що може бути деанонімізована за допомогою семантичного аналізу;
- використання слабких паролів;
- використання незахищеного Wi-Fi, що може бути використаний для перехоплення даних користувача, включаючи його особисту інформацію;
- використання пристроїв ненадійного, неавтентичного походження, яке може містити програмне забезпечення, що виконує функції збору інформації про користувача.

2. Атаки, що ґрунтуються на технологіях:

- використання інструментів для відстеження користувача по артефактах програмно-апаратних засобів організації доступу до мереж;
- аналіз веб-ресурсів, профілювання використання;
- використання соціальної інженерії.

Фактично всі програмні та програмно-апаратні артефакти можуть компрометувати користувача в мережах передачі даних. Загальні вектори атак в цьому випадку базуються на ідентифікації: IP адреси, DNS запитів, будь-яких телекомунікаційних пристроїв з протоколами RFID/Wi-Fi/Lora/Bluetooth та інші радіоінтерфейси., включаючи зловмисні точки доступу до Wi-Fi, IMEI, IMSI наряду з Ethernet/Bluetooth MAC адресами, USB HID пристрої з можливістю логування інформації щодо приладу-хоста, CPU, сервіси телеметрії операційних систем та додатків, метадані, в тому числі геолокація [3].

Разом з тим, користь зібраної інформації за допомогою OSINT значно перевищує негативні сторони цього методу. Загальною практикою забезпечення анонімності є використання віртуальних машин з підготовленим системним програмним забезпеченням на базі ОС Linux. Це дозволяє встановити та використовувати засоби для подальшої анонімізації сесій в Інтернеті та сприяти роботі фахівця з розвідки по відкритих джерелах.

Список використаних джерел

1. Яровой Т. С. OSINT як перспективний інструмент контролю за лобістською діяльністю в контексті державної безпеки. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 4(6). 2019. С. 201–208.
2. Pastor-Galindo, J., Nespoli, P., Mármol, F. G., & Pérez, G. M. (2020). The not yet exploited goldmine of OSINT: Opportunities, open challenges and future trends. *IEEE Access*, 8, 10282–10304.
3. Hwang, Y. W., Lee, I. Y., Kim, H., Lee, H., & Kim, D. (2022). Current status and security trend of osint. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2022.

В. Н. Кубальський,
старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою,
кандидат юридичних наук, доцент
(Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України)

ПОНЯТТЯ «ПІДРИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ» У ДОКТРИНІ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Проблема визначення змісту поняття «підривна діяльність» набула актуальності в контексті збройної агресії РФ проти України. Законодавство України не містить визначення поняття «підривна діяльність», яке використовується у диспозиції ч. 1 ст. 111 «Державна зрада» КК України.

Як відомо, одна із форм державної зради полягає у наданні громадянином України допомоги іноземній державі, іноземній організації чи їхнім представникам у проведенні підривної діяльності проти України. Вважаємо цілком обґрунтованою думку Н. С. Кончук, яка зазначає, що «надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України можна назвати загальним способом державної зради, різновидами якої є перехід на бік ворога та шпигунство» [1, с. 92].

Є. Д. Скулиш та О. Ю. Звонарьов запропонували визначення підривної діяльності за ст. 111 КК України: це розвідувально-підривна діяльність іноземних держав та організацій, спрямована на протиправне посягання на конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, а також втручання у внутрішні справи України з метою реалізації власних геополітичних або інших намірів та планів [2, с. 140].

За визначенням О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари, підривною діяльністю є «різновид боротьби, здійснюваної проти України державами, їх спеціальними службами, партіями, закордонними антиукраїнськими організаціями, окремими ворожими елементами, що знаходяться на території України, з метою підриву чи ослаблення конституційного ладу України, нанесення шкоди суверенітету, територіальній цілісності

і недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» [3, с. 119]. Наведене визначення видається більш змістовним.

Верховний Суд у постанові від 6 грудня 2021 р. констатував, що термін «підривна діяльність» давно застосовується в міжнародному праві та його визначення розкривається в доктрині. Зокрема, термін «підривна діяльність» вживається в Декларації Генеральної Асамблеї ООН про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав від 09 грудня 1981 р. № 36/103, Декларації Генеральної Асамблеї ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, обмеження їх незалежності й суверенітету від 21 грудня 1965 р. № 2131 (XX) та інших. У контексті положень ст. 111 КК України підривною діяльністю є дії іноземних держав, іноземних організацій або їх представників, спрямовані на підрив основ національної безпеки України та завдання істотної шкоди суверенітетові, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [4].

Науковці ототожнюють підривну діяльність зі спричиненням шкоди різноманітного характеру інтересам держави, її національній безпеці [5, с. 97].

М. І Мельник та М. І. Хавронюк під підривною визнають будь-яку діяльність, пов'язану: зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним шляхом (це можуть бути дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, посягання на життя державного діяча тощо); з втручанням у зовнішню політику України (наприклад, несанкціоноване відповідними органами державної влади України розірвання дипломатичних чи консульських стосунків з іншою державою, зрив важливих міждержавних переговорів або глобальних міждержавних форумів); з втручанням у внутрішню політику (організація міжконфесійних, міжетнічних та інших конфліктів, розпалювання сепаратистських настроїв серед населення окремих регіонів, фінансування, оснащення чи інше забезпечення незаконних збройних формувань на території України, організація інформаційної експансії з боку інших держав); зі спробою зміни території України (шляхом, наприклад,

організації не передбачених Конституцією України референдумів з територіальних питань); зі спробою знизити обороноздатність України (організація і вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають велике оборонне значення, прийняття рішень про згортання наукових досліджень у галузі військової науки і техніки, свідоме гальмування приведення мобілізаційних планів у відповідність до сучасних умов, винахід спеціальних вірусів чи внесення їх у комп'ютерні системи з метою утруднення їхньої роботи або знищення накопиченої на магнітних носіях важливої для виконання завдань оборони інформації тощо); зі створенням умов для діяльності на території України іноземних розвідок (вербування агентури серед жителів України, підбір кандидатів для вербування та завчасний підкуп службових осіб, зокрема тих, що допущені до інформації «особливої важливості», надання допомоги у придбанні документів прикриття для іноземних розвідників, влаштування їх на посади, пов'язані з можливістю доступу до конфіденційної інформації); з ужиттям заходів щодо посилення економічної залежності України від інших держав (ініціювання розірвання торговельних зв'язків України з іншими державами, підписання від імені України явно економічно не вигідних для неї зовнішньоекономічних контрактів, вчинення диверсій у формі дій, спрямованих на зруйнування об'єктів, які мають велике народногосподарське значення) тощо [6, с. 336–337].

Отже, об'єктивна сторона державної зради в наведеній формі характеризується широким спектром суспільно небезпечних діянь, які заподіюють істотну шкоду інтересам України, її національній та державній безпеці. Аналіз судової практики України свідчить про утвердження такого підходу у розумінні змісту підривної діяльності.

Так, у вироку Галицького районного суду міста Львова від 1 листопада 2022 р. зазначалось про те, що вчинення будь-яких діянь, передбачених ч. 1 ст. 111 КК України, заподіює шкоду національній безпеці України, і розцінюються як підривна діяльність проти неї. Згідно з законодавством України загрози національній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. Таким чином, види підривної

діяльності проти України можуть бути різноманітними. Різний вигляд може мати і допомога у проведенні такої діяльності. Вона може надаватися шляхом організації чи виконання конкретного злочину, схилення до державної зради інших осіб, усунення перешкод для вчинення певних діянь тощо.

За невстановлених у ході досудового слідства обставин, особа 4, будучи громадянкою України, обіймаючи посаду заступника начальника управління торгівлі та побутових послуг – начальника відділу торгівлі Міністерства економічного розвитку і торгівлі АР Крим, нехтуючи вимогами Конституції і законів України, умисно, достовірно знаючи про те, що територія міста Сімферополь та Автономна Республіка Крим є невід'ємною частиною України, перебуваючи у м. Сімферополі на території Автономної Республіки Крим, 29.08.2014 перейшла на посаду заступника начальника управління торгівлі і споживчого ринку – завідувача відділом регулювання діяльності у сфері торгівлі і побутових послуг незаконно створеного органу «Міністерство промислової політики Республіки Крим». Особа 4, перебуваючи на зазначеній посаді, забезпечувала виконання покладених на відділ регулювання діяльності у сфері торгівлі і побутових послуг завдань іноземної держави – рф по реалізації її державної політики у сфері торгівлі і удосконалення споживчого ринку, чим умисно надавала іноземній державі та її представникам допомогу в проведенні підривної діяльності проти України [7].

В іншій справі Верховний Суд нагадав, які дії охоплює підривна діяльність на прикладі вироку екс-судді апеляційного суду Криму, яка, працюючи суддею та маючи достатній рівень освіти, спеціальних знань і життєвого досвіду для усвідомлення фактів активної підривної діяльності рф проти України, з власної ініціативи добровільно вирішила надати допомогу рф у проведенні підривної діяльності на шкоду суверенітету та територіальній цілісності України, тобто вчинити державну зраду. З указаною метою суддя особисто взяла участь в утворенні та функціонуванні на території АР Крим системи незаконних органів окупаційної судової влади рф. Окрім того, суд зазначив, що підсудна, маючи громадянські права, може не підтримувати політичного режиму країни, у якій проживає, працевлаштуватися на території іншої країни тощо, але вона

при цьому не має права шкодити суверенітетові та територіальній цілісності України чи надавати іноземній державі будь-яку допомогу в проведенні підривної діяльності проти України на шкоду таким цінностям, тим більше будучи суддею [8].

Враховуючи наведене, цілком обґрунтованою видається пропозиція вченого-правознавця С. К. Сергієвського кваліфікувати діяльність учасників незаконних воєнізованих формувань та представників адміністративних структур на території ОРДЛО як державну зраду у формі надання допомоги іноземній державі у проведенні підривної діяльності проти України [9, с. 118].

Таким чином, проведений аналіз судової практики в частині застосування кримінально-правових норм про таку форму державної зради, як надання громадянином України допомоги іноземній державі, іноземній організації чи їхнім представникам у проведенні підривної діяльності проти України в умовах збройної агресії РФ проти України, свідчить про належне розуміння змісту підривної діяльності, яка охоплює будь-які суспільно небезпечні діяння, що заподіюють істотну шкоду національній, державній безпеці або окремим її складовим, а також національним інтересам України.

Список використаних джерел

1. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 218 с.
2. Скулиш Є. Д. Злочини проти основ національної безпеки України: навч. посіб. / Є. Д. Скулиш, О. Ю. Звонарьов. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. 220 с.
3. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія. Київ : Вид-во НА СБ України, 2004. 168 с.
4. Постанова Верховного Суду від 6 грудня 2021 р. у справі № 756/4855/17 (провадження № 51-7121км18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101873632> (дата звернення: 28.09.2023).
5. Загиней З. А. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 86–101.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

7. Вирок Галицького районного суду міста Львова від 1 листопада 2022 р. у справі № 461/2772/22 (провадження № 1-кп/461/441/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107092078> (дата звернення: 28.09.2023).

8. Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 р. у справі № 759/5737/17 (провадження № 51-2899км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225763> (дата звернення: 28.09.2023).

9. Сергієвський С. К. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) за спец. : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 Право). Харків, 2021. 205 с.

С. С. Кудінов,
головний науковий співробітник,
доктор юридичних наук, професор
(Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»)

Р. М. Шехавцов,
декан факультету № 1,
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій до кримінально процесуальної діяльності без сумнівів підвищило ефективність останньої за рахунок, в першу чергу, застосування негласних актів розслідування, використання спеціальної техніки тощо, що суттєво знижує як імовірність так і потенціал застосування протидії досудовому розслідуванню злочинів.

Разом з тим його запровадження обумовило і цілу низку проблем нормативно-правового, а як наслідок і правозастосовного характеру. Зокрема, наявність в оперативно-розшуковій діяльності різних підходів щодо визначення оперативно-розшукового заходу, їх системи, дискусії щодо необхідності унормування у «відкритих» нормативних актах окремих аспектів їх проведення та використання результатів, певним чином сьогодні відобразилися і на роботі правоохоронних органів України щодо використання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Одним з елементів підвищення ефективності будь-якої діяльності є її відповідне забезпечення. Зокрема, науці та практиці відомі нормативне забезпечення, інформаційне забезпечення, кадрове, матеріально-технічне, програмне, тощо.

Велике значення забезпечувальні дії мають у кримінальному процесі, де мова йде про допустимість та законність збирання доказів, використання відповідних засобів тощо.

Інститут заходів забезпечення кримінального провадження з моменту його запровадження у 2012 році став предметом активного обговорення в юридичній спільноті. В першу чергу увагу через відсутність дефініції таких заходів привернуло питання їх поняття та змісту.

В рамках предметних досліджень різних аспектів реалізації заходів забезпечення у кримінальному провадженні вони визначалися як передбачені кримінальним процесуальним законом:

- заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають та не дають можливості реалізувати завдання кримінального судочинства [1, с. 135];

- дії або засоби для створення надійних умов для здійснення кримінального провадження, що застосовуються з метою досягнення здатності кримінального провадження активно діяти [2, с. 185].

Як видно з наведених визначень заходи забезпечення кримінального провадження в переважній своїй більшості спрямовані на створення оптимальних умов для реалізації завдань кримінального провадження. В структурі завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України, одне з ключових місць займає завдання із забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Досягається це завдання шляхом проведення процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру. Аналіз функціонального призначення заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених Розділом II КПК України, свідчить, що вони призначені чинити прямий, відкритий вплив з різним ступенем примусу на поведінку підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) та інших учасників кримінального провадження. Через це вони можуть розглядатися як такі що мають потенціал забезпечити проведення слідчих (розшукових), але не негласних слідчих (розшукових) дій.

Визначення негласних слідчих (розшукових) дій різновидом слідчих (розшукових) дій дає підстави стверджувати, що їм притаманні риси (характеристики) останніх – мають

пізнавальну спрямованість (спрямовані на одержання або перевірку доказів), здійснюються уповноваженими суб'єктами, визначені і регламентовані КПК України (здійснюються у визначеному порядку з дотримання процесуальної форми). Водночас їх відмінність – таємниця проведення. Останнє очевидно виключає можливість стверджувати, що застосування, наприклад, таких заходів забезпечення кримінального провадження як запобіжні заходи в період проведення негласної слідчої (розшукової) дії впливає на поведінку особи, щодо якої вона здійснюється, так, що це спонукає її не чинити перешкод одержанню доказів. Може навіть бути зворотній ефект від запобіжних заходів – максимальне припинення активності особи, знищення засобів вчинення злочину та предмету, що негативним чином впливатиме на можливість одержати інформацію, яка має доказове значення, проведенням певної негласної слідчої (розшукової) дії.

Чи є негласні слідчі (розшукові) дії тою категорією процесуальних дій, які не потребують здійснення заходів, спрямованих на забезпечення їх проведення? Ні. Аналіз процесуальної форми окремо кожної з негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених у главі 21 КПК України, свідчить, що вони не є цілком самодостатніми в плані забезпечення таємності факту, методів, сил, засобів, їх проведення, збереження в таємниці від суб'єкта, щодо якого проводилася негласна слідча (розшукова) дія, факту її проведення, що є умовами ефективності їх проведення.

Вирішення завдань із забезпечення ефективності проведення, таємності факту, зокрема, збереження в таємниці від суб'єкта, щодо якого проводилася негласна слідча (розшукова) дія, факту її проведення, методів, сил та засобів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відбувається шляхом застосування спеціальних кримінально-процесуальних інструментів – кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У порівнянні із заходами забезпечення кримінального провадження вони не носять примусовий характер і є таємними. При чому, такі заходи можуть реалізовуватися не тільки перед, на початку, під час, але й після проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії. Можливість їх застосування вже після проведення негласної слідчої (розшукової) дії може виступати умовою згоди

особи на участь у ній. Як приклад можна навести проведення допиту як свідків осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, що передбачено у ч. 2 ст. 256 КПК України. Комбінація таких процесуальних та інших дій з негласними слідчими (розшуковими) діями обумовлена потребами забезпечити максимальну ефективність останніх.

Під кримінально-процесуальними заходами забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій пропонується розуміти передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні й інші дії уповноважених суб'єктів та осіб, залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які створюють умови ефективності їх проведення, отримання та збереження їх результатів для використання у кримінальному провадженні.

Основними характерними рисами кримінально-процесуальних заходів забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій є:

- визначення їх у кримінальному процесуальному законодавстві;

- об'єктивна (потенційна) спроможність сприяти проведенню негласної слідчої (розшукової) дії (досягненню її мети, одержанню результатів, які мають значення для кримінального провадження, забезпечення таємності факту, методів, сил та засобів її проведення, безпеки осіб, які беруть участь або залучаються до її проведення);

- суб'єктами їх застосування, як правило, є компетентні державні органи та посадові особи, які здійснюють негласну слідчу (розшукову) дію або залучаються до їх проведення.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити наступні кримінально-процесуальні заходи забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

- заходи щодо збереження: державної таємниці під час складання, оформлення, обігу, розгляду, збереження процесуальних документів та інших матеріальних носіїв інформації, які містять відомості щодо факту та інших обставин проведення негласної слідчої (розшукової) дії; результатів негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 246, ст.ст. 252–255 КПК України, Розділ V Інструкції про організацію

проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП, МВС, СБ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5);

- заходи конспірації під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 246, ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 272, ч. 3 ст. 273 КПК України, п. 1.13, 3.12, 4.10 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП, МВС, СБ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5);

- використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України);

- залучення інших осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі спеціалістів (ч. 6 ст. 246 КПК України, п. 4.13 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП, МВС, СБ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5);

- заходи забезпечення безпеки учасників негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 225, 232, ч. 2 ст. 256 КПК України, Розділи II–IV Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 №3782-XII);

- виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України);

- проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, який буде проводитися в середині цього публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи (п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України).

Список використаних джерел

1. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №1. С. 133–142.

2. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183–189.

Я. О. Лантінов,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 6,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРУ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ДІЯНЬ, ЗА ЯКІ ВСТАНОВЛЕНО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ст. 201-2 КК УКРАЇНИ

Кримінальний кодекс України (далі – КК) був доповнений статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». Це відбулося 03.04.2022 р. у результаті набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» 2155-IX прийнятого 24.03.2022 р. [1].

Ініціатори законопроекту обґрунтували необхідність прийняття цього нормативно правового акта сукупністю двох обставин:

а) тим, що раніше було спрощено процедуру визнання соціально значущих товарів гуманітарною допомогою;

б) тим, що начебто виявляються чисельні випадки використання товарів гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку [2].

Також у розділі 3 Пояснювальної записки – «Основні положення проекту акта» – автори вказали: «Проектом акта пропонується встановити кримінальну відповідальність за використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням під час дії воєнного стану, зокрема використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку та/або отримання інших благ незаконні дії з гуманітарною допомогою...» [2].

Слід відмітити, що у вказаній пояснювальній записці не йдеться про результати наукового дослідження з проведення криміналізаційної перевірки чи пеналізаційного розрахунку.

Також автори законопроекту не наводять статистичних чи будь-яких інших даних які б свідчили про «чисельні випадки використання товарів гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку».

Крім того, попри те, що у пояснювальній записці йшлося про встановлення кримінальної відповідальності лише під час дії воєнного стану, в чинній редакції ст. 201-2 КК відповідальність не обумовлена цим часом, а вказівка на «час надзвичайного або воєнного стану» використана у якості особливо кваліфікуючої:

Стаття 201-2. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

1. Продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, – ...

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі, – ...

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, або під час надзвичайного або воєнного стану, – ...» [3].

Автори законопроекту та пояснювальної записки залишили зовсім без відповіді та навіть натяку на відповідь питання – чому цю заборонну кримінально правову норму виразили через статтю, яка розміщена у Розділі VII Особливої частини «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності»? Адже операторами гуманітарної допомоги можуть виступати не лише суб'єкти господарської діяльності, але і органи державної влади, органи військової влади, спеціалізовані благодійні організації, релігійні організації, політичні партії, інші громадські організації та фізичні особи (громадяни України, апатриди, іноземці).

Отже, можливо припустити, що попри фактичне введення кримінальної відповідальності за «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» остається

невирішеним питання про обґрунтування цього. Також необхідним є здійснення наукової криміналізаційної перевірки, що має стати завданням дослідників у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України № 2155-IX від 24.03.2022 р. Голос України від 02.04.2022. № 74.

2. Іонушас С. К. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» // Іонушас С. К., Бакумов О. С., Захарченко В. В., Горбенко Р. О., Мамка Г. М., Михайлюк Г. О., Бородін В. В., Медяник В. А., Неклюдов В. В. // Офіційний веб-портал парламенту України / Законопроекти. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245208>

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

В. Лященко,
аспірант кафедри кримінального права і кримінології
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальне право України передбачає наявність у своєму арсеналі різноманітних засобів впливу на осіб, які вчиняють чи вчинили кримінальні правопорушення. Звісно, здебільшого йдеться про заходи карального характеру, адже марно в окремих країнах (Польща, Франція, Німеччина тощо) навіть назва галузі містить цей термін – карне право. Однак у окремих випадках виникають ситуації, коли держава зацікавлена у певній позитивній поведінці своїх громадян і формулюючи кримінально-правові положення, стимулює саме таку поведінку. У результаті з'являються так звані заохочувальні інститути кримінального права, які акумулюють у собі відповідні положення. Значення заохочувальних інститутів кримінального права переоцінити важко. І хоча громадська думка, сформована під впливом крилатого вислову персонажу В. Висоцького «Вор должен сидеть в тюрьме», вимагає від законодавця і правозастосовувача суворих заходів кримінально-правового впливу до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, багатоманітність практичних ситуацій, велика кількість так званих «випадкових злочинців» і доведена ефективність милосердя та прощення, засвідчують наявність підстав для існування заохочувальних інститутів. Все це повною мірою стосується й корупційних кримінальних правопорушень, суворість реакції на які, на думку законодавця, є вимогою часу.

Поняття корупційних кримінальних правопорушень визначено у примітці до ст. 45 КК України – статті, яка передбачає перший, так званий загальний вид звільнення від кримінальної відповідальності – у зв'язку з дійовим каяттям. Вказівка у статтях 45, 46, 47 та 48 КК України на неможливість їх застосування у разі вчинення корупційного кримінального

правопорушення, ставить під сумнів використання положень цього інституту для диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення взагалі. Не має вплив факт того, що кримінальне правопорушення є корупційним лише на звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Це й не дивно, адже саме цей вид звільнення від кримінальної відповідальності не є заходом заохочення, а об'єктивним фактором, який пов'язаний із неефективністю запізнілої реакції держави на правопорушення.

І всіх інших випадках – особа, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, не підлягає звільненню від кримінальної відповідальності. Не зважаючи на те, що це законодавче рішення стало, так би мовити, реакцією на очікування суспільства у частині безкомпромісності протидії корупції, у професійному середовищі ситуація зазнає досить обґрунтованої критики. Так, цілком логічно ставиться питання про те, чи не порушується в даному випадку принцип рівності осіб перед законом. Беручи до уваги комплекс цінностей, що охороняються законом про кримінальну відповідальність, можна прийти до ірраціонального висновку про примат ідеї протидії корупції над іншими цінностями, правами, благами. Як бачимо, від кримінальної відповідальності за підставами, вказаними у чинному КК, можуть бути звільнені особи, які вчинили злочин, об'єктом якого є будь-які відносини, що поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність. В тому числі особи, які вчинили злочини проти основ національної безпеки, життя та здоров'я особи, що слід нагадати, проголошується в Україні найвищою соціальною цінністю та ін. Виходячи з цього, цінність життя, здоров'я, відносин власності відходить на другий план. При спричиненні шкоди їм, за наявності передбачених законом підстав, особа може отримати прощення, держава за наявності підстав може звільнити себе від обов'язку притягнути до відповідальності винну особу. При вчиненні ж корупційного злочину, особа не може на це розраховувати. Постає питання чим ця особа відрізняється від інших [1, С. 116–119].

Обґрунтованою видається позиція й тих вчених, які стверджують, що поява у статтях 45–48 КК застереження «крім

корупційних злочинів» ігнорує поділ кримінального права України на Загальну та Особливу частини (а такий поділ справедливо вважається значним досягненням законодавчої техніки), ламає згаданий вище усталений підхід до класифікації звільнення від кримінальної відповідальності, є типовим прикладом фрагментарних і загально несистемних змін КК та, якщо хочете, проявом недовіри держави в особі законодавця до суддівського корпусу, не спроможного (треба так розуміти) кваліфіковано та виважено застосовувати норми КК про загальні види звільнення від кримінальної відповідальності щодо корупціонерів. Не викликає сумнівів, що зміни, внесені до статей 45–48 КК на підставі Закону від 14.10.14 року, носячи чітко виражений кон'юнктурний і казуїстичний характер, не мають нічого спільного з ідеєю системності кримінального права [2, с. 216–217].

Крім того, не враховує законодавець й того, що якщо ці кримінальні правопорушення настільки небезпечні, що за їх учинення нераціонально звільняти від кримінальної відповідальності, то, можливо, є потреба переглянути розмір санкцій за їх учинення? Використаний законодавцем підхід загально ламає систему, за якої лише найбільші, «вузлові» ознаки враховуються для загальних правових наслідків, як-от: форма вини чи ступінь тяжкості [3, с. 19].

Враховуючи наведене, вважаємо за доцільне кримінально-правові наслідки вчинення певних видів кримінальних правопорушень передбачати все ж таки у Особливій частині КК України, а не надавати їм загального характеру у Загальній частині кримінального закону.

Щодо інституту звільнення від покарання, його відбування або пом'якшення покарання, окремі положення якого також належать до заохочувальних положень КК, то вчинення корупційного кримінального правопорушення унеможливорює його застосування щодо звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної безпеки (ч. 4 ст. 74 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК); звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ч. 1 ст. 79 КК). У цій частині доктрина кримінального права навіть не дискутує про наявність підстав

для таких обмежень. Найбільших дискусій у розглядуваному контексті викликає законодавче формулювання ч.2 ст. 75 КК України і обумовлене ним практичне застосування положення цього інституту до осіб, які визнані винними у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень. Корінь дискусії полягає у тому, як співвідносяться норми, викладені у ч. 1 ст. 75 КК та ч. 2 цієї ж статті.

Якщо пристати на позицію тих вчених, які вважають, що вони співвідносяться як загальна та спеціальна (В. М. Бурдін та О. П. Горох), то зрозумілий висновок про те, що звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин, вчинений після 25 січня 2015 року, в тому числі, у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, є незаконним (неправильність застосування закону України про кримінальну відповідальність) [4, с. 65].

Якщо ж, навпаки, розглядати види звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачені у цих частинах ст. 75 КК як самостійні, із самостійними підставами та умовами, то висновок буде діаметрально протилежний (Д. Г. Михайленко, О. О. Житний) [5, с. 113].

У ситуації, що склалася із звільненням від відбування покарання з випробуванням за корупційне кримінальне правопорушення, виходом може стати лише уточнення позиції законодавця з приводу можливості такого звільнення на підставі угоди – внесення відповідних змін у ч. 2 ст. 75 КК України. До тих пір, використовуючи принцип тлумачення всіх сумнівів на користь обвинуваченого, суди звільнятимуть корупціонерів від покарання з випробуванням на підставі угоди.

Впливу на диференціацію кримінальної відповідальності та зміни її умов завдають корупційні кримінальні правопорушення у випадках умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ч. 3 ст. 81 КК України); заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким (ч. 4 ст. 82 КК України); звільнення від відбування покарання на підставі амністії (ч. 4 ст. 86 КК) та помилування (ч. 3 ст. 87 КК). Факт вчинення корупційного кримінального правопорушення при цьому не впливає на застосування цих норм щодо відповідних осіб в цілому, змінюючи при його цьому умови такого

застосування, погіршуючи їх для осіб, засуджених саме за цей вид посягань. У спеціальній літературі цей крок також не знаходить одностайної підтримки і тягне критичні висловлювання. Так, зокрема, зазначається, що доцільність та необхідність умовно-дострокового звільнення обґрунтовується саме тим, що цілі покарання досягнуті і засуджений не потребує подальшого відбування покарання. Відбувши встановлену законом частину строку покарання, коли засуджений сумлінною поведінкою та ставленням до праці доводить своє виправлення, коли є велика доля вірогідності, що він більше не буде вчиняти злочини, актуальним постає питання про умовно дострокове звільнення від відбування покарання такого засудженого. Тому, вважаємо, що застосування будь-яких обмежень умовно-дострокового звільнення від відбування покарання негативно вплине на правовий статус засудженого, його прагнення до виправлення та ресоціалізації [6, с. 84–85].

Ще одним заохочувальним інститутом кримінального права є формулювання норм про добровільну відмову від доведення кримінального правопорушення до кінця. Якщо поглянути на ст. 17 КК України, то може скластися враження, що застосування цього інституту до корупційних кримінальних правопорушень не обмежено. Однак, зміна об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, які становлять собою активний та пасивний корупційний підкуп, введення до їх складів таких ознак як пропозиція-прийняття пропозиції, обіцянка-прийняття обіцянки та прохання, перетворює відповідні склади із формальних на усичені, момент закінчення яких перенесено на більш ранні етапи кримінально-протиправної поведінки, а це, своєю чергою, істотно обмежує можливість застосування інституту добровільної відмови.

Список використаних джерел

1. Шинкарьов Ю. В. Щодо окремих питань звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили корупційні злочини. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Право*. 2016. Вип. 25. С.115–121.
2. Дудоров О. О. Ризак Я. В. Деякі міркування про законодавчі новели щодо звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Кримінальне право: традиції та новації* : матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя

України, академіка В. В. Сташиса, 9-10 липня 2015 р. Полтава, Харків, 2015. С. 214–224.

3. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у правовому інституті звільнення від кримінальної відповідальності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). Ч. 3 № 2. С. 16–21.

4. Горох О. П. Чи є законним звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин? *Судова апеляція*. 2018. № 2(51). С. 55–66.

5. Житний О. О. Клочко А. М. Деякі проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка засуджується за корупційний злочин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Право*. 2017. Вип. 24. С. 111–114.

6. Казначеева Д.В. Особливості застосування умовно-дострокового звільнення за корупційні злочини. *Актуальні проблеми кримінального права і кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції*. Харків, 2017. С. 84–85.

О. Ю. Маринич,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

ВИДИ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Засоби забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні поділяються на такі види: доктринальний, нормативний та правозастосовний. Кожен з цих засобів є важливим для ефективного гарантування прав і законних інтересів людини на досудовій стадії кримінальному провадженні.

2. Доктринальний засіб забезпечення прав і законних інтересів людини на досудовому етапі кримінального провадження визначається змістом та результатами наукових досліджень, що спрямовані на удосконалення гарантування прав та законних інтересів у досудовому кримінальному провадженні. Вчені-процесуалісти на підставі вивчення наукових ідей, теоретичних розробок та доктринальних пропозицій, формулюють власні наукові результати щодо оптимізації гарантування прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Досліджуючи питання забезпечення прав і законних інтересів людини на досудовій стадії кримінального процесу науковці мають враховувати необхідність забезпечення публічного (державного) інтересу у кримінальному провадженні, наявність якого обумовлюється правовою природою кримінального правопорушення. Протидія кримінальним правопорушенням в інтересах держави та всього суспільства вимагає від дослідників пошуку балансу між ефективним забезпеченням публічного (державного) інтересу та найкращим забезпеченням прав і законних інтересів людини на досудовому етапі кримінального провадження.

Пошук такого балансу між забезпеченням публічного (державного) інтересу та гарантуванням прав і законних

інтересів людини на досудовій стадії кримінального провадження є нелегким завданням з огляду на відсутність на досудовому етапі постійно діючого представника суду (судді, слідчого судді), який би в кожному випадку обмеження прав і свобод людини здійснював судовий контроль. За сучасною доктринальною моделлю досудового кримінального провадження слідчий суддя реалізує свої повноваження епізодично, контролюючи дотримання лише окремих прав і свобод людини під час проведення деяких слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів.

Крім того, наразі окремим проблемним питанням є недостатня наукова розробленість у теорії кримінального процесу категорії «законний інтерес» людини у досудовому кримінальному провадженні, відмінність такого інтересу від прав і свобод людини на досудовому етапі кримінального процесу.

3. Нормативний засіб забезпечення прав і законних інтересів людини на досудовій стадії кримінального провадження виявляється у змісті правового регулювання процесуального порядку реалізації прав та законних інтересів учасників досудового кримінального провадження. Положення кримінального процесуального закону унормовують процедурні гарантії прав та і законних інтересів людини на досудовому етапі кримінального провадження.

Разом з тим, зміст процесуальних норм в частині правової регламентації забезпечення окремих прав людини у досудовому кримінальному провадженні є недосконалим. Законодавче регулювання процесуальних гарантій прав людини на досудовій стадії кримінального провадження потребує нормативних змін та доповнень. Наразі є необхідність в удосконаленні приписів процесуального закону щодо забезпечення на етапі досудового кримінального провадження таких прав людини як право на захист, право на свободу, право на мовчання (свобода від самовикриття), право на приватність (приватне життя), право на розумний строк кримінального провадження тощо. Унормування процесуального забезпечення вказаних має відбуватися з урахуванням вимог європейських та міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини у кримінальному процесі.

Також слід відмітити, що законодавчою прогалиною є відсутність якісних процесуальних норм щодо забезпечення законних інтересів людини на досудовій стадії кримінального провадження. Кримінальний процесуальний закон не містить належних процесуальних гарантій реалізації законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

4. Правозастосовний засіб забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні проявляється у прийнятті правозастосовних рішень, спрямованих на гарантування прав та законних інтересів людини на досудовому етапі кримінального провадження.

Прийняття стороною обвинувачення та судом правозастосовних рішень у досудовому кримінальному провадженні не завжди ефективно забезпечує права і законні інтереси людини. Це пов'язано з такими факторами як: 1) процесуальна «незацікавленість» сторони обвинувачення належним чином гарантувати права і законні інтереси людини на досудовому етапі кримінального провадження; 2) «застарілі» уявлення слідчих суддів про права і законні інтереси людини, буквально тлумачення слідчими суддями норм кримінального процесуального закону; 3) складна, заформалізована процедура судового контролю за дотриманням прав і законних інтересів людини на досудовій стадії кримінального процесу.

О. К. Марін,
завідувач науково-дослідної лабораторії,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ ПРЕДСТАВНИКАМИ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

Факт того, що представники держави-агресора здійснюють в Україні діяння, які полягають по своїй суті у викраденні дітей – громадян України, вже ні в кого не викликає сумнівів. Цей факт підтверджується й на офіційному державному рівні, іноземними спеціалістами та міжнародними організаціями. Так, за даними урядового онлайн джерела «Діти війни», у період з 24.02.2022 по 27.09.2023 депортовані та/або примусово переміщені 19546 дітей [1]. Організація з безпеки і співробітництва у Європі також робить висновок про злочинний характер відповідної поведінки щодо українських дітей [2], а Парламентська асамблея Ради Європи 27 квітня 2023 року приймає резолюцію, якою факти депортації російською владою дітей з України та їхня насильницька русифікація визнається елементами злочину геноциду [3].

Загальновизнана суспільна небезпечність відповідної поведінки повинна знайти своє відображення у належній їй кримінальній протиправності. Іншими словами – викраденню дітей представниками держави-агресора потрібно надати адекватну кримінально-правову оцінку. З цього приводу у кримінально-правовій літературі висловлюються позиції, які можуть наштовхнути на думку про потребу передбачення у КК України такої форми поведінки як самостійного кримінального правопорушення. Так, І. Шкурат зазначає, що проводячи аналіз кримінального законодавства України та діяльності Офісу генерального прокурора України, можна дійти висновку, що у вітчизняному законодавстві відсутня норма права, яка б чітко й недвозначно регулювала кримінальну відповідальність осіб, які вчиняли примусову (а також обманним шляхом, шляхом зловживання довірою) депортацію, переміщення цивільного населення, дітей – громадян України [4, с. 604–605].

Інший автор також відмічає той факт, що на сьогодні окремої статті Кримінальний кодекс України, яка б містила опис складу депортації або примусового переміщення населення, немає [5, с. 55–57]. Однак, констатація факту відсутності у текст кримінального закону спеціальної норми, яка б передбачала відповідальність за ту чи іншу форму суспільно небезпечної поведінки, не означає потреби у її прийнятті. Навіть самі автори, які відзначали відсутність відповідної норми, вказували на те, що наразі кримінально правова оцінка такої поведінки відбувається за ч.1 ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни». Крім того, є роботи, в яких відзначається можливість кримінально-правової оцінки такої поведінки як злочину геноциду за ч. 1 ст. 442 КК України у форму «насильницької передачі дітей з однієї групи у іншу». Так, Б. Островська зазначає, що саме «насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу», що є ознакою та окремою формою злочину геноциду і покарання за нього від 09.12.48 р., що разом із насильницькою їх асиміляцією можна класифікувати як намір знищення української ідентичності у майбутніх покоління за допомогою різних інструментів державної політики планомірної русифікації українських дітей [6, с. 63–65].

Крім цих норм, які складають прояв міжнародної кримінально-правової компоненти оцінки поведінки представників держави-агресора, що полягає у викраденні дітей, така може отримати свою оцінку і за іншими нормами кримінального права. Найбільш універсальною нормою, яка передбачає відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення будь-якої людини, у тому числі й дитини, за будь-яких умов, які не виключають кримінальну протиправність діяння, є норма, визначена у ст. 146 КК України «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини». Якщо дитина є малолітньою, вчинене підлягає кваліфікації за ч.2 цієї статті.

Крім того, у розділі III Особливої частини КК України, як видається, випадково, опинилася норма, яка передбачає міжнародний злочин – насильницьке зникнення – ст. 146-1 КК України. Поведінка представника держави-агресора, яка полягає у викраденні дитини і, за ознаками складу, передбаченого ст. 146-1 КК, з подальшою відмовою визнати факт

такого викрадення або приховування даних про долю такої дитини чи місця її перебування, може бути кваліфікована саме за цією статтею.

Злочином міжнародного характеру, посягання, передбачене ст. 149 КК України «Торгівля людьми», також у фокусі уваги при кримінально-правовій оцінці викрадення дітей представниками держави агресора. Така кримінально-правова кваліфікація набуває актуальності у зв'язку із обумовленням і у положеннях міжнародного права і у національному кримінальному законодавстві того, що відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання її згоди на експлуатацію людини (примітка 3 ст. 149 КК України). Це дає підстави окремим вченим вказувати на те, що потрібно також розслідувати кожен випадок на наявність отримання особами, задіяними у примусовому переміщенні дітей матеріальної вигоди за їх послуги. В цьому разі можливе застосування пункту б) ст. 2 Факультативного протоколу, що дає визначення таким діям: «торгівля дітьми означає будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування»... [6, с. 63–65].

Така поліномративність у встановленні кримінальної відповідальності за викрадення дітей представниками держави-агресора, ставить перед наукою кримінального права та практикою його застосування питання розмежування вказаних складів кримінальних правопорушень, вказання на чіткі критерії, використання яких дасть змогу зробити правильний за своєю правовою природою висновок про те, яке ж саме кримінальне правопорушення вчинене.

Тотожні з об'єктивної сторони діяння, враховуючи обставини їх вчинення, можуть одержати різну кримінально-правову оцінку. Першим критерієм, який повинен був би дати

можливість розмежувати вказані діяння, це наявність чи відсутність так званого контекстного (контекстуального) елементу. У міжнародно-правовій літературі його ще називають «контекстні обставини», «загальні вимоги», «міжнародний елемент» або «контекст організованого насильства». У сучасній кримінально-правовій доктрині України найбільш вдалим видається визначення цієї ознаки Н. Антонюк, яка зазначила, що «контекстуальний елемент воєнного злочину полягає у встановленні того, що поведінка виконавця мала місце в контексті та була пов'язана з міжнародним збройним конфліктом, і того, що виконавець усвідомлював фактичні обставини, які встановлювали існування збройного конфлікту» [7, с. 37].

З урахуванням наведеного «контекстуальний елемент» або «контекст організованого насильства» необхідний для кваліфікації вчиненого викрадення дитини за ст. 438, 442 або 146-1 КК України. У останньому випадку, враховуючи розташування ст. 146-1 КК у розділі III Особливої частини, може здатися, що для цього складу, контекстуальний елемент не є обов'язковий. Однак це не так, оскільки у іншому випадку відмежувати склад, передбачений ст. 146-1 від складу, визначеного у ст. 146 КК практично неможливо [8, с. 156-159]. При цьому варто враховувати, що «залежно від злочину, контекстуальний елемент наявний як матеріальний чи ментальний елемент злочину» [9, с. 192]. Так, для злочину геноциду, формою якого є насильницька передача дітей з однієї групи у іншу, контекст полягає у знищенні групи, яка знаходиться під захистом, і таким чином є частиною так званого ментального елемента, що за українською кримінально-правовою доктриною, нагадує суб'єктивну сторону складу правопорушення. Метою суб'єкта геноциду є повне чи часткове знищення захищеної групи. Щодо злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії, контекстуальний елемент полягає у об'єктивних умовах: для злочинів проти людяності частиною матеріальних елементів (об'єктивних ознак) злочину є широкомасштабний чи систематичний напад на цивільне населення, а для воєнних злочинів – збройний конфлікт. Саме наявність збройного конфлікту й дає можливість українським органам правопорядку кваліфікувати вчинене за ч. 1 ст. 438 КК України. Щоправда така кримінально-правова оцінка

не відрізняється точністю і не дає можливості відрізнити злочини проти людяності та воєнні злочини. Одна до ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду та імплементації його положень до КК України, зробити це не виявляється можливим.

Відсутність контекстуального елементу дасть можливість кваліфікації викрадення дітей представниками держави-агресора за нормами, що передбачаються відповідальність за кримінальні правопорушення, передбачені загальним нормами, передбаченими ст.ст. 146, 149 КК України.

Список використаних джерел

1. Онлайн портал «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>.
2. Білкова В., Геллештвейт С., Штейнерте Е. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до російської федерації. ODIHR.GAL/37/23/Rev.1/Corr.1* 20 June 2023.
3. Власенко В. ПАРЄ: Депортація дітей з України – елемент злочину геноциду. URL: <https://www.dw.com/uk/rezolucia-pare-deportacia-ditej-z-ukraini-element-zlocinu-genocidu/a-65456150>.
4. Шкурат І. О. Кваліфікація незаконного переміщення, депортації цивільного населення та дітей на тимчасово окупованій території України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. Вінниця, 2023. С. 603–606.
5. Крушинський С. А. Незаконна депортація та переміщення населення як різновид воєнних злочинів. *Збірник тез XXVII щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова: Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави (м. Хмельницький, 10.03.2023 р.)*. Хмельницький, 2023. С. 55–57.
6. Островська Б. В. Діти війни: незаконна депортація, насильницьке переміщення та репатріація. *Нове українське право*. 2023. Вип.2. С. 60–72.
7. Антонюк Н.О. Контекстуальний елемент воєнних злочинів: зміст та необхідність встановлення. *Право України*. 2023. №5. С. 37 (С. 30–38).
8. Марін О. Що таке контекстуальний (контекстний) елемент у кримінальному праві України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIX звітної науково-практичної конференції (2–3 лютого 2023 р.)*. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023. С. 156–159.
9. Верле Г. Принципы международного уголовного права : учебник. Одесса : Феникс, 2011. 910 с.

О. З. Мармура,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

**ОКРЕМІ НЕДОЛІКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ПОКАРАНЬ У КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО,
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСІВ
УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ВИДІВ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ»**

Із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 року, кримінальне право України очікують найістотніші зміни системи покарань з 2001 року, коли було прийнято і запроваджено чинний Кримінальний кодекс України.

Зміни передбачають два основні моменти, які буде розглянуто у цій доповіді.

1. Зміна сутності покарання у виді арешту, а також кола осіб, до яких застосовується даний вид покарання та строків, на які його може бути призначено. Свого часу, у 2001 році, покарання у виді арешту було новелою законодавства про кримінальну відповідальність. Його зміст становило короткострокове (на строк від 15 діб до 6 місяців) позбавлення волі, пов'язане із обмеженнями, навіть суворішими ніж у позбавленні волі на певний строк. Це мала б бути своєрідна «шокова терапія» у виправленні засудженого. Водночас внесення ряду змін і доповнень до кримінально-виконавчого законодавства щодо порядку виконання та відбування арешту фактично ототожнило дане покарання із позбавленням волі на певний строк. Звісно існування в КК України двох видів покарань із дуже подібним переліком обмежень прав і свобод засудженого, хоч і з різними строками, на які може бути призначене,

недоцільне. Тому дійсно немає причин збереження арешту як покарання в КК України.

Водночас, згідно до аналізованого Закону про внесення змін до КК України, покарання із такою назвою залишається, однак тепер воно може полягає у триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті. Таке рішення законодавця виглядає незрозумілим. Якщо був намір залишити можливість призначати короткострокове позбавлення волі військовослужбовцям, то це треба було робити іншим шляхом. Слово «арешт» семантично не вказує на стосунок до військовослужбовців. За обраного підходу (коли короткострокове позбавлення волі може призначатися лише військовослужбовцям), більш доцільно було б передбачити покарання із назвою «тримання військовослужбовців на гауптвахті». Хоч з цього приводу є дещо інші міркування. За кримінальним законодавством європейських держав покарання у виді позбавлення волі може призначатися і на значно менші терміни, у порівнянні із КК України. Наприклад За КК Естонії, таке покарання може призначатися на строк від тридцяти днів¹; За КК Польщі – на строк від 1 місяця²; згідно Австрійського КК – взагалі від одного дня³. Такі підходи є доцільними, адже роблять систему покарань більш еластичною, дають можливість завжди призначити покарання, що відповідатиме тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Натомість, з набранням чинності аналізованим Законом, ситуація зміниться навпаки – виникне ще більший розрив між суворістю покарання у виді позбавлення волі на певний строк і менш суворими покараннями, особливо враховуючи критику покарання у виді обмеження волі, та його непоширене застосування. Відтак пропонується разом із набранням чинності аналізованим Законом, внести зміни і у ч. 2 ст. 63 К України, зменшивши нижню межу строку

¹ Karistusseadustik. Vastuvõetud 06.06.2001. RT I 2001, 61, 364. Jõustumine 01.09.2002. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv> (дата звернення: 03.10.2023)

² Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення: 03.10.2023)

³ Strafrechtsgesetzbuch. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb> (дата звернення: 03.10.2023).

покарання у виді позбавлення волі до тридцяти днів, та, відповідно, відкоригувати пов'язані статті.

2. Запровадження нового виду покарання із назвою «пробаційний нагляд». Згідно із законодавчим визначенням, даний вид покарання полягатиме у обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Аналіз обмежень прав і свобод засудженого дозволяє констатувати подібність цього виду покарання із звільненням особи від відбування покарання з випробуванням, регламентованим ст.ст. 75–77 КК України. Виходить так, що КК України передбачає два дуже сході правові наслідки вчинення кримінального правопорушення із абсолютно різною правовою природою. Суд може призначити пробаційний нагляд, вочевидь за менш тяжке кримінальне правопорушення, а може призначити за тяжче покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років і звільнити від його відбування з випробуванням. Реальні наслідки для засуджених, при цьому, будуть однакові. Видається, що така ситуація неприйнятна. Законодавцеві слід визначитися який статус матимуть відповідні обмеження прав і свобод людини – покарання, чи наслідків звільнення від відбування окремих видів покарань. Якщо залишитись на першій позиції, то така підстава звільнення від відбування покарання як з випробуванням, не потрібна. Якщо існуватимуть умови для такого звільнення, то й будуть підстави для призначення покарання у виді пробаційного нагляду навіть тоді, коли таке покарання в санкції не передбачене. (мова йде про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом (ст. 69 КК України)).

Окрім цього, варто відзначити, що апробаційний нагляд законодавець зрівняв за суворістю із обмеженням волі. Згідно редакції ст. 72 КК України, яка набуде чинності разом із аналізованим Законом, одному дню позбавлення волі відповідає два дні пробаційного нагляду; одному дню обмеження волі відповідає один день пробаційного нагляду. Проте обмеження прав і свобод засудженого до пробаційного нагляду виглядають істотно м'якшими порівняно із обмеженнями засуджених до обмеження волі. В першому випадку, особа, принаймні,

не відправляється з місця проживання до кримінально-виконавчої установи, що, як видається, дуже суттєво.

Відтак, прийнятий 23 серпня 2023 року Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» виглядає достатньо суперечливим, та ще більше розбалансовує систему покарань. Насамперед, слід розглянути можливість знизити мінімальний строк на який може бути призначене покарання у виді позбавлення волі як повнолітнім, так і неповнолітнім засудженим до 30 днів, і, паралельно, відмовитись від покарання у виді арешту цілому. Серед покарання у виді пробаційного нагляду та підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням, потрібно обрати щось одне. Для того, безумовно, слід глибше розглянути правову природу відповідних обмежень, які покладаються на засудженого.

А. В. Мовчан,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військової агресії російської федерації проти України особливої актуальності у протидії злочинності набуває співробітництво оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції, правоохоронними органами України і міжнародними правоохоронними організаціями, державними установами та організаціями, недержавними установами і підприємствами, а також організації обміну оперативно-розшуковою інформацією. Питання взаємодії та координації діяльності оперативних підрозділів відіграє важливу роль насамперед у випадках, коли злочинність має різнобічний характер, глибоко законспірована, а їй протистоїть діяльність широкої мережі правоохоронних органів, що потребує впорядкування, узгодженості дій, взаємозв'язку, відповідної підпорядкованості та маневру силами і засобами [1, с. 79–80].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «взаємодія» визначається як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [2, с. 85].

Водночас науковці у галузі оперативно-розшукової діяльності по-різному визначають взаємодію оперативних підрозділів, зокрема: як своєрідну модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів з урахуванням умов оперативної ситуації (обстановки) [3, с. 177]; як засновану на законі та підзаконних нормативних актах погоджену за цілями, місцем і часом діяльність незалежних один від одного підрозділів чи окремих працівників щодо поєднання можливостей, сил, методів і засобів, які є в їх розпорядженні, для успішного проведення комплексу процесуальних, оперативно-розшукових, організаційно-технічних, профілактичних та інших заходів боротьби зі злочинністю [4, с. 132].

Ми вважаємо, що взаємодія підрозділів у протидії злочинності – це заснована на законах та підзаконних нормативних актах, погоджена за цілями, місцем і часом та належним чином організована спільна діяльність суб'єктів протидії злочинності та інших підрозділів правоохоронних органів і міжнародних правоохоронних організацій, спрямована на вирішення конкретних завдань боротьби зі злочинністю.

Відтак основним завданням взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з іншими структурними підрозділами територіальних органів поліції, міжрегіональними територіальними органами поліції у протидії злочинності в умовах воєнного стану є запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема воєнним злочинам, їх виявлення, припинення та розкриття, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Натомість швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх суб'єктів протидії злочинності, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог чинного законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю.

Взаємодія у протидії злочинності поділяється на внутрішню і зовнішню. Внутрішня взаємодія передбачає тісну співпрацю з іншими підрозділами Національної поліції, зовнішня – взаємодію з державними органами, підприємствами, установами, іншими правоохоронними органами, населенням тощо. Основну роль у внутрішній взаємодії відіграють оперативні підрозділи Національної поліції, оскільки саме вони отримують і передають один одному значну частину первинної оперативно-розшукової інформації щодо фактів злочинності [1].

Аналіз нормативних актів та спеціальної літератури дозволяє виділити такі основні форми взаємодії у протидії злочинності: обмін оперативно-розшуковою, криміналістичною та іншою інформацією; планування оперативно-розшукових

заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та їх спільне проведення; взаємне використання сил і засобів ОРД; виконання письмових завдань оперативних підрозділів та доручень слідчого, прокурора; виконання запитів міжнародних правоохоронних організацій.

Водночас слід підкреслити, що попередження, виявлення і припинення кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів і підрозділів Національної поліції та забезпечення належного рівня їх взаємодії. Зокрема оперативні підрозділи Національної поліції забезпечують збирання, накопичення, систематизацію отриманої інформації та здійснюють її перевірку з метою встановлення осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, а також подій і фактів, які можуть сприяти їх розкриттю.

Окрім взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами Національної поліції, вирішенню завдань ОРД сприяє також належна організація взаємодії з іншими правоохоронними органами. Обмін оперативною інформацією між підрозділами СБУ та підрозділами Національної поліції щодо спільних заходів здійснюється за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів. Умови і порядок обміну інформацією між підрозділами СБУ та підрозділами Національної поліції регулюються спільними нормативними актами МВС і СБУ, зокрема: інструкцією про взаємодію при проведенні оперативно-технічних заходів із застосуванням технічних засобів і негласних слідчих (розшукових дій); інструкцією про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю тощо.

Що стосується інформаційної взаємодії між правоохоронними органами України, то така взаємодія здійснюється відповідно до інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку; положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон; порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора і МВС України та ін.

Таким чином, основні форми взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинності

полягають у наступних заходах: проведення спільного аналізу стану, структури злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності злочинних угруповань, прогнозування тенденцій поширення злочинності; обмін оперативною інформацією, що становить інтерес для боротьби зі злочинністю, зокрема для розслідування воєнних злочинів; розроблення й реалізація спільних програм, планів у сфері боротьби зі злочинністю; створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства щодо протидії злочинності; проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів; підготовка й проведення спільних колегій, нарад, семінарів з питань вдосконалення взаємодії у сфері протидії злочинності; розроблення навчальних програм та проведення занять у системі професійної підготовки; удосконалення міжнародного співробітництва у сфері протидії організованих та транснаціональній злочинності; інформування громадськості про результати діяльності у сфері боротьби зі злочинністю [5].

Відтак пріоритетними напрямками розвитку взаємодії оперативних підрозділів у сфері протидії злочинності в умовах воєнного стану є:

- обмін оперативно значимою, криміналістичною та іншою інформацією про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, зокрема воєнні злочини, причетних до цього осіб та осіб, що розшукуються, а також обміну архівною інформацією із зазначених питань;

- виконання запитів та доручень за оперативно-розшуковими справами, взаємне сприяння в проведенні оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, спільне здійснення спеціальних операцій;

- обмін досвідом роботи з питань ОРД, сприяння в підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів, проведення міжвідомчих наукових досліджень з проблем протидії злочинності.

Отже, належна організація взаємодії оперативних підрозділів є запорукою успішного запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Мовчан А. В. Актуальні проблеми взаємодії оперативних підрозділів та обміну оперативно-розшуковою інформацією при виявленні та припиненні злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3 (66). С. 79–86.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ : Перун, 2001. 1440 с.
3. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при НАВСУ, 1999. 219 с.
4. Оперативне розпізнавання : моногр. / В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Э. Філіпенко, Л. В. Родинюк. К. : КНТ, 2007. 216 с.
5. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: наказ МВС та СБУ від 10 червня 2011 р. № 317/235.

С. П. Параниця,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Державний податковий університет)

МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правоохоронна діяльність є однією з основних сфер життєдіяльності держави і суспільства, що у непростий воєнний період повинна забезпечувати верховенство права і дотримання правопорядку, ґрунтуючи свою діяльність на ціннісно-правових засадах українського суспільства.

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну – з усіма негативними наслідками та викликами для всіх сфер життя держави. Значно змінилася ситуація в економічній сфері українського суспільства, істотно трансформувалися його окремі складові. Проблема забезпечення економічної безпеки держави сьогодні дорівнює проблемі виживання України, а отже одним із завдань в діяльності правоохоронних органів.

Формування та використання оборонного потенціалу країни, створення безпекового середовища для громадян, держава повинна використовувати власні та залучені ресурси, що передбачає, як визначено у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: правоохоронні, податкові та митні органи захищатимуть права, свободи та законні інтереси громадян, зокрема щодо ведення бізнесу [1].

Відповідно до частини 2 пункту 3 статті 3 Закону України «Про національну безпеку» визначено, що одним із фундаментальних національних інтересів України є її «сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення» [2].

На думку Мельника В. впливає, що одним із основних завдань органів державної влади в Україні є забезпечення сталого економічного розвитку держави, підтримання економічної рівноваги та гарантування економічної безпеки [3, с. 13].

Як зазначає Бандурка О. організована злочинність у сфері економіки є найбільш складним, багатограним і небезпечним явищем, яке посягає насамперед на політичну, економічну, соціальну, правову та моральну сфери суспільства [4].

Серед всіх існуючих державних структур, які так чи інакше забезпечують фінансово-економічну безпеку країни, необхідно виокремити правоохоронні органи. Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що, в свою чергу, є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов та інших протиправних дій

Завдання правоохоронних органів щодо розкриття фінансових правопорушень набувають у край актуального значення в умовах воєнного стану, оскільки в значній кількості на оборону спрямовуються бюджетні кошти, кошти публічних фондів, міжнародних організацій тощо.

У кримінально-правовій доктрині як правило, вважають, що злочини у сфері економіки не потребують фіксованої конкретизації та чіткої прив'язки до розділів Кримінального кодексу України, адже мають динамічний характер і можуть набувати або втрачати ступінь небезпеки у відповідності до суспільної обстановки. В окремих випадках вчені намагаються визначити коло економічних процесів, яке необхідно охороняти за будь-яких умов [5, с. 31].

Зокрема, Гетманець О. здійснюючи аналіз загроз і викликів у найважливіших сферах економіки – ресурсного, виробничого та науково-технічного потенціалу, зовнішньоекономічної діяльності й у соціальній сфері – свідчить про те, що порівняно із зовнішніми економічними загрозами – війною, небезпеку для України становлять загрози внутрішні, серед яких стан фінансової системи [6, с. 110].

Беззаперечно правоохоронні органи України є суб'єктами забезпечення економічної безпеки держави. Однак, виділяючи з числа правоохоронних органів основних суб'єктів, які уповноважені забезпечувати економічну безпеку держави,

потрібно наголосити, що більшість вітчизняних правоохоронних структур відграють свою роль у цьому процесі. При цьому слід врахувати думку Казначеева Д., який наголошує: «діяльність правоохоронних органів потребує постійного удосконалення, так як цей інститут є одним з основоположних, без якого неможливе становлення незалежної, демократичної, правової держави. Особливо це стосується діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану через повномасштабну збройну агресію російської федерації проти України, оскільки від результативності та ефективності їх діяльності залежить як правопорядок в нашій країні в цей тяжкий час, захист інтересів суспільства, держави і громадян, а також обороноздатність і національна безпека країни в цілому» [7, с. 40].

Приєднуємось до наукової позиції Романової А., що на правоохоронні органи покладена велика відповідальність щодо своєчасного прийняття обґрунтованих рішень, вжиття відповідних заходів для безпеки громадян у період воєнного стану і досить часто їхня діяльність здійснюється на межі емоційно-вольових і фізичних можливостей [8, с. 92].

Очевидно, що це пояснюється важливістю та всеосяжністю питань фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану з-поміж інших елементів державної безпеки. Заради гарантування належного функціонування всіх складових фінансово-економічної безпеки держави, правоохоронні органи отримують широкий спектр повноважень.

Резнік О., відповідно до змісту повноважень, виділяє такі групи повноважень правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави: 1) інформаційно-аналітичні повноваження; 2) повноваження щодо профілактики фінансово-економічних правопорушень; 3) правотворчі повноваження; 4) повноваження щодо виявлення, припинення, досудового розслідування фінансово-економічних адміністративних і кримінальних правопорушень; 5) контрольно-наглядові повноваження; 6) повноваження щодо взаємодії та співробітництва з органами влади, правоохоронними органами іноземних держав, окремими громадянами й іншими суб'єктам [9, с. 184].

Проведене дослідження актуальних діяльності правоохоронних органів дозволяє зробити висновки, що в умовах воєнного стану росії проти України, фінансово-економічна безпека

забезпечується завдяки поглибленій співпраці з країнами Європейського Союзу і світу, а також завдяки енергії опору і виживання національної економіки.

Саме тому, від своєчасності та ефективності заходів в діяльності правоохоронних органів щодо мінімізації загроз фінансово-економічній безпеці на загальнодержавному рівні залежить стійкість, стабільність національної економічної системи та реалізація національних фінансово-економічних інтересів.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року №2469-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 215 с.
4. Бандурка, О. М. Захист економічної безпеки підрозділами Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. 2019. С. 15–17.
5. Терехов В. Ю. Правоохоронні відносини у сфері економічної безпеки (в контексті роботи Бюро економічної безпеки України). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 3. С. 29–33.
6. Гетманець О. П. Економічна безпека особистості в умовах нестабільності фінансового стану країни. *Актуальні питання фінансової безпеки* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. 216 с.
7. Казначеев Д. Діяльність правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Дніпро, 3 черв. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 264 с.
8. Романова А. Правоохоронна діяльність і воєнний стан: морально-правові особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 3 (35). С. 89–94.
9. Резнік О. М. Компетенція та повноваження правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 1. С. 181–184.

В. В. Пилип,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права,
кандидат юридичних наук
(Ужгородський національний університет)

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Протягом дії правового режиму воєнного стану суттєвих змін зазнало законодавство, що врегульовує не тільки порядок діяльності державних структур, але й інституцій громадянського суспільства. Здебільшого ті зміни, що були внесені до Законів України «Про громадські об'єднання», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», були зумовлені потребою захисту національної безпеки. Зокрема це стосується заборони діяльності тих організацій, діяльність яких відбувалася всупереч приписам Конституції України, законів України, а також у випадку засудження їхніх керівників та уповноважених осіб за вчинення колабораційної діяльності чи державної зради.

Разом із тим, слід відмітити превалюючу тенденцію в діяльності громадських організацій, які зважаючи на тяжке становище Українського народу, щодо активізації своєї діяльності у напрямках захисту прав і законних інтересів окремих громадян, сприяння відновленню та формуванню належного рівня безпекового середовища в країні, яке наразі зазнає впливу багатьох чинників різної природи. Беззаперечним є факт того, що діяльність громадських об'єднань зазнала суттєвого реформування. Багато з тих, які функціонували до повномасштабного вторгнення, змінили напрями своєї діяльності. Пріоритетними в умовах збройної агресії російської федерації стали такі як: фінансова підтримка та надання допомоги організаційного характеру Збройним Силам України, зокрема й Силам територіальної оборони ЗСУ; евакуація населення, тварин з територій, на яких відбуваються активні бойові дії або залишаються тимчасово окупованими, надання різного роду допомоги внутрішньо переміщеним особам тощо.

Водночас окремі представники суспільства також потребують різного роду допомоги, особливо ті, які мають низький рівень життя і належать до мало захищених верств населення. Розв'язання надскладних завдань самотужки мало ймовірно, тому лише завдяки об'єднанню зусиль особи, чий права порушено, громадськості, а також інших державних органів, підприємств, установ – виникають гарантії їх вирішення.

Однією з таких надскладних проблем є розшук зниклих дітей або тих, які були депортовані до країни-агресора. Досить вагомі зусилля у напрямі вирішення цих проблем прикладають і громадські організації. Необхідність протидії таким явищам, зумовлена потребою недопущення організації каналів торгівлею людьми, а особливо найменш захищених категорій – малолітніх і неповнолітніх осіб. Високий рівень суспільної небезпеки цих кримінальних правопорушень зумовлений тим фактом, що такі дії найчастіше носять транснаціональний характер, а дії, направлені на викрадення та торгівлю дітьми є предикатними щодо експлуатації дітей, зокрема й сексуальної, незаконної торгівлі органами чи тканинами людини, насильницького донорства тощо.

Українським законодавцем визначено, що до основних принципів протидії торгівлі людьми належать взаємодія органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями. Останні зокрема мають право вступати у взаємодію із суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, безпосередньо брати участь у реалізації таких заходів, надавати дієву допомогу постраждалим тощо [1].

Заходами, до яких вдаються громадські організації в умовах воєнного стану, серед яких, наприклад, і Всеукраїнська громадська організація «Магнолія», є такі: надання соціально-правової і психологічної підтримки батькам і постраждалим родичам дітей; кейс-менеджмент щодо розшуку дітей; здійснення комплексу розшукових дій; сприяння міжнародному розшуку зниклих закордоном дітей шляхом співпраці з аналогічними за напрямками діяльності міжнародними організаціями; створення та подальше впровадження онлайн-

інструментів протидії насильству над дітьми; фіксація протиправних дій, зокрема й воєнного характеру, учинених щодо дітей; налагодження ефективної взаємодії та співпраці з міжнародними партнерами, а також медіа у напрямі адвокації захисту українських дітей від насильства тощо [2].

Водночас одним з найвагоміших завдань у сфері протидії торгівлі дітьми є реабілітація постраждалих від цього осіб, що включає в себе комплекс заходів різного характеру. До них відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» належать медичні, психологічні, соціальні, юридичні та інші заходи, що спрямовані на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми. На законодавчому рівні є гарантована можливість здійснення громадського контролю за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми. Водночас, на нашу думку, суттєвим недоліком є відсутність положення про закріплення права громадських організацій, їх членів або уповноважених представників, отримувати інформацію про сукупність вжитих, уповноваженими на те законом суб'єктами заходів, спрямованих на реабілітацію потерпілих. Убачаємо, що закріплення права на здійснення контролю в цьому напрямі підвищить ефективність цієї діяльності.

Важливим є також вироблення та впровадження шляхів налагодження ефективної взаємодії правоохоронних органів і громадських організацій, зокрема правоохоронних, у напрямі протидії торгівлі людьми. Адже непоодинокими є випадки, коли саме завдяки діяльності інституцій громадянського суспільства були виявлені факти учинення щодо осіб протиправних дій, а завдяки ефективній діяльності інформаційного характеру останніх – потерпілі зверталися із відповідними заявами до правоохоронних органів. За таких умов працівники органів правопорядку, діючи відповідно до вимог закону, отримували реальну змогу передбаченими законом заходами кримінального процесуального характеру припиняти протиправну діяльність винних осіб.

Убачаємо, що наразі актуальними продовжують бути завдання щодо розробки працюючого механізму обміну інформацією між правоохоронними органами та структурами громадянського суспільства, організації та проведення тренінгів

та навчання для працівників органів правопорядку щодо протидії торгівлі дітьми, а особливо представників підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та ювенальних прокурорів та ін.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата звернення: 13.06.2023).

2. Воєнні злочини проти дітей // Всеукраїнська громадська організація «Магнолія». URL: <http://magnolia.org.ua/uk> (дата звернення: 06.08.2023).

О. Ю. Прокопенко,
аспірант відділу організації
освітньо-наукової підготовки
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

МОЖЛИВОСТІ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАХОПЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА ВЛАДИ АБО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ЯК ЗАРУЧНИКА

Розвиток цифровізації, комп'ютеризації, а також технічний прогрес повинен знаходити своє місце не тільки в цивільному використанні, але його необхідно активно використовувати й у правоохоронній діяльності. Так, в нашому дослідженні пропонуємо розглянути такий сучасний технічний пристрій як – безпілотний літальний апарат (далі БпЛА) та його можливості у боротьбі зі злочинністю на прикладі розслідування кримінальних правопорушень передбачених ст. 349 КК України.

На превеликий жаль, наразі використання БпЛА зосереджено для виконання військових завдань в Україні. Водночас їхні можливості не обмежені військовим застосуванням, зокрема дрони мають великі можливості у боротьбі зі злочинністю. Так, вони активно застосовуються у різних країнах світу, серед яких: США, Великобританія, Китай, Франція, Японія та інші для боротьби з порушниками, контролю за масовими заходами, пошуку людей тощо.

Вітчизняним законодавством використання БпЛА регулюється Інструкцією із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [1] та законодавством у галузі державної авіації України. Вищезазначена Інструкція зазначає, що безпілотний літальний апарат – повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном [2].

В ході аналізу наукової літератури встановлено, що науковці виокремили наступні можливості використання дронів правоохоронними структурами, а саме: запобігання терористичним актам; операції по боротьбі з організованою злочинністю; операції із затримання злочинців і розшуку зниклих людей; обстеження місця злочину; профілактичне відстеження; контроль масових заходів і акцій протесту; забезпечення VIP-зустрічей, зустрічі на найвищому рівні; підтримка оперативного зв'язку; запобігання нелегальній імміграції і контрабанді; спостереження за наземними і морськими лініями регулярних перевезень та транспортними потоками, аналіз причин ДТП; відстеження викрадених автомобілів; боротьба з морськими піратами; запобігання браконьєрству, незаконній розробці надр і вирубці лісів тощо [3, с. 108].

Є. В. Лизогубенко, своєю чергою, визначає переваги використання БпЛА Національною поліцією, до яких відносять: мобільність комплексів БпЛА; можливість спостереження за місцями скоєння правопорушень; можливість доставки та скидання малогабаритних вантажів (як правило, масою до 3 кг) до зони проведення спеціальних заходів; можливість після польотного аналізу та обробки отриманої інформації; використання мінімального штату для запуску БпЛА, а також доступна можливість підготовки (перепідготовки) персоналу; забезпечення безпеки співробітників, які беруть участь у спеціальних заходах, з урахуванням наземної оперативної обстановки, що складається; не складна система управління, що дозволить швидко підготувати оператора безпілота; використання БпЛА для огляду місця події з метою виявлення доказів та їх подальшої фіксації під час проведення розслідування [4, с. 99–100].

Досліджуючи використання БпЛА в царині розслідування захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу слід зазначити, що потреба у їх використанні переважно виникає на початковому етапі розслідування в ході проведення слідчих (розшукових) дій, виконання оперативно-службових завдань, а також реалізації тактичних операцій. До завдань які можливо з'ясувати відноситься:

- встановлення місця перебування злочинця (разом з заручником чи без нього);

- встановлення місця переховування заручника;
- виявлення покинутих злочинцем транспортних засобів;
- пошук та виявлення знарядь та засобів вчинення захоплення;
- переслідування злочинця;
- у разі загрози безпеки здоров'ю чи життю учасникам огляду – його проведення за допомогою БпЛА з відео фіксацією місця, відеоматеріали на цифровому носії можуть бути долучені до протоколу огляду;
- передача злочинцю об'єктів згідно його вимог за допомогою БпЛА;
- передача заручнику предметів, їжі, води тощо;
- комунікація зі злочинцем за допомогою властивостей безпілота.

Використання БпЛА працівниками правоохоронних органів є перспективним напрямком роботи, який сприяє оперативному, раціональному і найголовніше безпечному проведенні розслідування, за допомогою властивостей якого можливим є фото-, відеофіксація і подальше прикріплення таких матеріалів до доказової бази в кримінальному провадженні. Використання безпілотної літальної апаратури потребує проведення плідних досліджень наукою криміналістикою, результатом яких є розробка методичних рекомендацій з приводу застосування останніх під час розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : Наказ від 18.12.2018 № 1026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text> (дата звернення 20.08.2023).
2. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : Наказ від 18.12.2018 № 1026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text> (дата звернення 20.08.2023).
3. Мовчан А. В., Мовчан М. А., Використання безпілотної літальної апаратури у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 104–110.

4. Лизогубенко Є. В. Актуальні аспекти використання безпілотних літальних апаратів Національною поліцією України в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану* : матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (м. Київ, 30 березня 2023 року). С. 98–101. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/24020> (дата звернення: 20.08.2023).

М. С. Пузирьов,
професор кафедри правових дисциплін
гуманітарного факультету,
доктор юридичних наук, старший дослідник
(Національна академія
Національної гвардії України)

А. О. Литвяк,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
(Пенітенціарна академія України)

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАСИЛЬСТВО» В МЕХАНІЗМІ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Аналіз галузевої юридичної літератури засвідчує, що, застосовуючи термін «механізм», зазвичай прагнуть підкреслити «складний і динамічний характер явища». Дійсно, навряд чи можна розкрити злочин, не встановивши послідовності дій його учасників, не дослідивши подій, які змінюють одна одну. Таким чином, категорія «механізм злочину» – це більше широке поняття, що включає сукупність процесів і явищ, пов'язаних з механізмом злочинної діяльності суб'єкта, що проявляються в механізмі розслідуваної події, яка характеризується процесом відображення інформації на різних носіях [1].

Так, А. Ф. Волобуєв, систематизуючи уявлення про механізм насильницького злочину, виділив наступні його елементи: особа (особи), яка реалізує злочинний задум цілеспрямованою поведінкою (діями); спосіб злочину (підготовки, вчинення і приховування); потерпілий, його поведінка, пов'язана зі злочином; предмет злочинного посягання; знаряддя, засоби злочину та інші предмети, використані у злочинних цілях (наприклад, інструменти для виготовлення знарядь злочину); особи, які опосередковано впливають на розгортання злочину, наприклад, ті, які несвідомо надали допомогу в придбанні чи прихованні знарядь або засобів злочину; матеріальна обстановка (середовище), в якій готувався, вчинявся злочин або

були вжиті заходи із його приховування: ділянки місцевості та приміщення (наприклад, місце облаштування схованки), предмети домашньої обстановки, залишені злочинцем або потерпілим на місці події предмети або речі, а також матеріальні процеси, що відбувалися під час злочину (наприклад, пожежа, аварія, виробничі процеси тощо) [2].

На сьогодні, в науковій літературі існує чимало думок з приводу тлумачення поняття «наси́льство». Так, у тлумачному словнику насильство визначено як застосування фізичної сили до кого-небудь, примусовий вплив на кого-небудь, що-небудь, беззаконня [3, с. 780; 4, с. 503].

На думку В. І. Тимошенко, насильство – це фізичні дії, що виражаються у заподіянні фізичної шкоди особі, а також у створенні загрози заподіяння шкоди, примусовий вплив на людину, її утиск. Наслідком насильства може бути позбавлення життя, шкода здоров'ю, честі, недоторканності, гідності і свободі індивіда, небажана для нього зміна соціального статусу [5, с. 55]. Насильство, на її думку, і варто з цим погодитись, виражається у двох формах: фізичному і психічному впливі. Фізичне насильство виражається в безпосередньому впливі на організм людини: заподіяння побойів, тілесних ушкоджень, катувань різними способами (у тому числі із застосуванням будь-яких предметів і речовин) і т. д. Унаслідок фізичного насильства потерпілому може бути завдано страждань і шкоди здоров'ю.

Психічне насильство полягає у впливі на психіку людини шляхом залякування, погроз (зокрема, погроз фізичною розправою), щоб протидіяти опору потерпілого. Як зазначають науковці, психічне насильство може призвести до нервового або навіть душевного захворювання. Шкода здоров'ю може бути завдана і через психічне потрясіння, пов'язане з посяганням на майнові права людини, наприклад, у результаті крадіжки або знищення майна [6, с. 329].

Окрім того, до насильницької злочинності належать діяння, що посягають на різні об'єкти, пронизані насильницькою або агресивно-насильницькою мотивацією. Так, О. М. Гумін, визначаючи насильство, зазначає, що воно містить як фактичні, так і юридичні ознаки [7, с. 249]. До фактичних він відносить об'єктивні ознаки, спосіб дії, а також суб'єктивні ознаки,

що характеризують відношення до дії. Автор справедливо називає серед юридичних ознак незаконність і суспільну небезпеку.

Отже, фізичне і психічне насильство необхідно розглядати як два однорідні явища, а саме насильство – як їх сукупність. Незважаючи на те, що більшість насильницьких злочинів учинюється способом фізичного насильства, виключення психічного насильства з кримінологічного аналізу механізму насильницької поведінки не виправдано звузило б коло питань, що вивчаються. Злочинець, вдаючись до погроз посягання на фізичне благо іншої людини, намагається досягти своїх цілей щодо виконання чи невиконання потерпілим супроти його волі якихось дій. У такому разі відмова потерпілого підкоритися може закінчитись завданням шкоди його здоров'ю чи життю [7, с. 250]. Тому, однією з істотних обставин віднесення злочину до насильницького є спосіб учинення насильства. При чому необов'язково, щоб фізичне насильство чи погроза його застосування були самі по собі злочинні. Проте важливо, щоб злочинним було діяння в цілому.

Список використаних джерел

1. Дундич Л. В. Поняття і структура механізму злочину. *Форум права*. 2008. № 1. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08dlvsmz.pdf>.
2. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
4. Новий словник української мови: в 3-х т. / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Вид-во «Аконіт», 2003. Т. 2. 927 с.
5. Тимошенко В. І. Агресивна поведінка: її сутність та причини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 6. С. 55–63.
6. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. В. В. Чернея, О. М. Джужі. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
7. Гумін О. М., Якімова С. В. Зміст поняття «насильницька злочинність». *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 247–250.

Т. Р. Сабанюк,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СТРУКТУРА МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗЛІДУВАННІ ГОТУВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ, ВЧИНЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА

Умисні вбивства відносяться до категорії кримінальних правопорушень, встановлення обставин готування, вчинення яких, осіб, які причетні до цього, потребує максимальної концентрації значних ресурсів оперативних підрозділів та органу досудового розслідування у стислі проміжки часу. Як зазначають О. М. Лепеха та О. В. Кондратюк, своєчасне реагувати на готування вбивства, навіть коли є попередня інформація, вкрай проблематично, оскільки на підготовку та реалізацію злочину зловмисник спрямовує конкретно підібрані сили та засоби, на готування яких він до моменту, коли стає відомо про такі факти, міг мати у своєму розпорядженні набагато більше часу, ніж має оперативний підрозділ [1, с. 121–122]. За таких умов діяльність оперативного підрозділу та слідчого для забезпечення припинення вчинення цього злочину та притягнення до кримінальної відповідальності винних вимагає організації такої діяльності відповідно до вимог чинного законодавства та ситуації, яка склалася.

Аналіз наукового доробку у галузях теорії оперативно-розшукової діяльності та криміналістики свідчить про відсутність досліджень, предметом яких виступали би питання форм організації управління процесами взаємодії між оперативними підрозділами та слідчим як під час виявлення фактів готування, вчинення окремих різновидів злочинів, так і їх досудового розслідування. В теорії управління визначається, що формування ефективної системи засобів вирішення управлінських завдань має відбуватися в рамках чітко визначеної керівником моделі управління.

Моделі організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим під час виявлення та розслідування готування, вчинення умисного вбивства формуються на декількох рівнях.

Перший – стратегічний. На цьому рівні вирішуються завдання з формування нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення діяльності з виявлення готування, вчинення умисних вбивств, їх документування для подальшого використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, виконання доручень слідчого щодо проведення комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій в рамках реалізації тактичних операцій, спрямованих на припинення вчинення умисного вбивства, затримання винних, збирання доказів причетності конкретних осіб до вчинення умисного вбивства, підвищення рівня кваліфікації співробітників оперативного підрозділу та слідчих, які спеціалізуються на виявленні, документуванні та розслідуванні умисних вбивств. Тобто на цьому рівні формується готовність до спільної діяльності оперативного підрозділу та слідчого щодо такого різновиду кримінальних правопорушень. Це рівень керівників підрозділів Національної поліції, які мають:

- організовувати та здійснювати підбір і розстановку кадрів у відповідних оперативних підрозділах, з урахуванням їх професійної та психологічної підготовки для роботи по умисним вбивствам;

- формувати матеріально-технічну базу діяльності оперативного підрозділу, яка забезпечуватиме виконання його співробітниками завдань оперативно-розшукової діяльності;

- організовувати заходи, спрямовані на вироблення алгоритмів дій співробітників оперативного підрозділу у типових ситуаціях, які можуть виникнути під час роботи як по оперативно-розшуковій справі та і у кримінальному провадженні за фактом готування, вчинення умисного вбивства, та злагодження діяльності співробітників такого підрозділу;

- організовувати проведення спільних заходів з підвищення кваліфікації співробітників оперативного підрозділу та слідчих, які спеціалізуються на виявленні, документуванні та розслідуванні умисних вбивств.

Другий – тактичний рівень, пов’язаний з організацією взаємодії у конкретних кейсах по фактах виявлення готування до вчинення, замаху на вчинення, вчинення умисного вбивства. Ключовими суб’єктами організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим у таких справах є керівник оперативного підрозділу в рамках оперативно-розшукової справи. По-перше, саме він після визначення за результатами оцінки матеріалів оперативно-розшукової справи наявності достатніх даних про факт готування до вчинення умисного вбивства письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією справою слідчого. По-друге, в рамках провадження по оперативно-розшуковій справі слідчий, який за рішенням керівника органу досудового розслідування закріплюється за такою справою, здійснює методичне супроводження та надає практичну допомогу у визначенні моменту та достатності оперативно-розшукової інформації в матеріалах оперативно-розшукової справи для їх реалізації в доказуванні у кримінальному провадженні. Слідчий виконує важливу але другорядну роль на етапі документування факту готування до вчинення умисного вбивства оперативним підрозділом, тому що в кінцевому рахунку рішення щодо припинення провадження в оперативно-розшуковій справі, скерування її матеріалів до органу досудового розслідування для прийняття рішення про початок досудового розслідування приймається на рівні оперативного підрозділу. Окрім визначення моменту потреби в наданні методичного супроводу та практичної допомоги слідчим завданнями керівника оперативного підрозділу з організації взаємодії у оперативно-розшуковій справі є:

- забезпечення вирішення питання про доступ слідчого, керівника органу досудового розслідування до матеріалів оперативно-розшукової справи;

- організація проведення оперативної наради за участю керівника органу досудового розслідування та працівників, які брали участь роботі по оперативно-розшуковій справі, слідчого;

- організація підготовки проекту плану заходів з припинення замаху на вчинення умисного вбивства, встановлення осіб, причетних до нього, реалізації матеріалів оперативно-

розшукової справи в доказуванні у кримінальному провадженні та його затвердження спільно з керівником органу досудового розслідування;

- здійснення поточного контролю за реалізацією запланованих заходів в оперативно-розшуковій справі.

З моменту внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань питання організації взаємодії під час розслідування умисних вбивств на тактичному рівні переходить у сферу пріоритетної відповідальності керівника слідчого підрозділу та слідчого, який розслідує це кримінальне правопорушення.

До числа заходів, які на системній основі покликані забезпечити належний рівень готовності та забезпечення якості збирання доказів під час розслідування фактів умисних вбивств, також відноситься складання щомісячних графіків цілодобового чергування слідчих, які спеціалізуються на розслідуванні таких злочинів, та співробітників оперативних підрозділів.

Безумовно, що важливим компонентом у забезпеченні організації взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим має й неформальна складова ділових взаємовідносин між співробітниками оперативного підрозділу, слідчим та їхніми керівниками. Без взаємної довіри один до одного не буде досягнутий той рівень відкритості в обміні оперативною інформацією між оперативним підрозділом та слідчим, який забезпечить своєчасне визначення моменту достатності результатів оперативно-розшукової діяльності для внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та їх можливості використання їх в доказуванні у кримінальному провадженні. На це як на чинник, який суттєво впливає на ефективність взаємодії між оперативним підрозділом та слідчим під час документування протиправної діяльності в оперативно-розшукових справах, вказало 98% опитаних нами респондентів. Виходячи з цього, а також з нашого особистого практичного досвіду, це питання обов'язково має бути на контролі в першу чергу в керівників оперативного та слідчого підрозділу.

Досуб'єктів організації взаємодії на тактичному рівні під час провадження по оперативно-розшуковій справі відноситься

і співробітник оперативного підрозділу, в провадженні якого знаходиться оперативно-розшукова справа, а під час досудового розслідування – слідчий. Саме вони на відповідних етапах мають здійснювати планування спільної діяльності щодо відповідно реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності та збирання доказів причетності осіб до готування, вчинення умисного вбивства. Така горизонтальна взаємодія не виникає автономно, а у взаємозв'язку із управлінськими рішеннями керівників оперативного та слідчого підрозділів. При чому слід зазначити, що співробітник оперативного підрозділу, слідчий мають діяти самостійно та ініціативно під контролем відповідного керівника. Саме від їх активності залежить складання плану заходів, реалізація яких має забезпечити вирішення як завдань оперативно-розшукової діяльності так і досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Лепеха О. М., Кондратюк О. В. До питання оперативно-розшукової характеристики умисних вбивств та її вплив на вибір форм негласної протидії злочинам. *Соціально-правові студії*. Вип. 3 (5), 2019. С. 118–123.

М. В. Степанюк,
аспірант кафедри
кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Аналіз положень ст. 366 КК України на перший погляд дають підстави зробити припущення, що проблем із трактуванням змісту об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення та окремих її форм не мало б виникати у теоретичній та практичній площині, адже у статті чітко визначено, що цей елемент складу кримінального правопорушення виражається у складанні, видачі службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесенні до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей та іншому підробленні офіційних документів. Проте це не зовсім так.

З диспозиції вбачається, що формами об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення є: 1) складання службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів; 2) їх видача; 3) внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; 4) інше підроблення офіційних документів. З огляду на зазначене визначити форми об'єктивної сторони як для теоретиків, так і для практиків не складно. Проте визначити зміст цих форм в окремих випадках є дещо складним завданням. У першу чергу складність у вирішенні цієї проблеми зумовлена відсутністю законодавчого визначення понять «складання», «видача», «внесення завідомо неправдивих відомостей», «інше підроблення».

Цілком логічно, що така ситуація обумовила визначення змісту цих понять у теоретичній площині. Проте і тут не все однозначно.

Так, окремі науковці під складанням неправдивих документів пропонують розуміти внесення до документів, які ззовні оформлені правильно, відомостей, що не відповідають

дійсності повністю або частково (наприклад, запис у дійсний бланк, який має відтиск печатки і підпис, неправдивих відомостей про фактичне використання матеріалів чи виконання робіт) [1, С. 1146–1147]. Подібним чином визначають зміст цього діяння й інші науковці. Натомість інші автори складання трактують як повне виготовлення документа, що містить інформацію, яка повністю або хоча б частково не відповідає дійсності) [2, С. 609]. У цьому аспекті складно не помітити, що погляди науковців у визначенні цієї форми об'єктивної сторони дещо різняться.

Така сама ситуація має місце й у визначенні змісту такого поняття, як «видача» завідомо підробленого офіційного документа. Так, М. І. Мельник та М. І. Хавронюк вказують на те, що видача неправдивих документів полягає у наданні або випуску службовою особою документів, зміст яких повністю або частково не відповідає дійсності і які були складені цією ж або іншою службовою особою [1, С. 1147]. Інші під видачою розуміють надання (передачу, вручення) його фізичним або юридичним особам або випуск в обіг такого документа [2, С. 608].

Загалом науковцями в окремих випадках об'єктивна сторона цього складу кримінального правопорушення розглядається крізь призму поняття «підроблення», без жодної прив'язки до форм об'єктивної сторони.

Під підробленням документа пропонують розуміти як повне виготовлення сфальсифікованого документа, так і часткову фальсифікацію змісту справжнього документа. В останньому випадку (так звана підробка) перекручення істини відбувається шляхом внесення у документ неправдивих відомостей (виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підроблення підпису, переклеювання фотографії, проставлення на документі відбитків підробленої печатки тощо) [1, С. 1105]. В інших джерелах підроблення офіційного документа визначається, як виготовлення фальшивого офіційного документа; внесення до справжнього з точки зору форми документа неправдивих відомостей; внесення змін до тексту документа, які викривляють зміст фактів, що мають юридичну силу та посвідчуються документами [2, С. 539].

Певне підтвердження цього можна зустріти і в практичній площині. Судова практика засвідчує, що заповнення службовою особою частини бланку документа відомостями, внесення яких входить до її службових обов'язків, та зловживання цією ж особою довірою службової особи, якій надано право підписувати такі документи та завіряти їх печаткою, визнано одним із способів підроблення офіційних документів [3].

Внесення до документів неправдивих відомостей означає включення інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності, до офіційного документа. При цьому форма документа та всі його реквізити відповідають необхідним вимогам. У цьому випадку має місце інтелектуальне підроблення (зміна змісту документа), яке може бути здійснене винятково службовою особою, яка має доступ до офіційних документів і уповноважена на їх складання. Тобто особа під час складання офіційного документа вносить до нього неправдиві відомості або ж в подальшому частково змінює зміст документа: внесення неправдивих відомостей до реєстрів, бухгалтерських книг тощо [4, С. 95].

Найбільш проблемною в частині розуміння змісту є така форма, як «інше підроблення офіційного документу». Хоча слід зазначити, що окремі теоретичні напрацювання все ж містять положення щодо визначення змісту цього поняття. До прикладу, інше підроблення документів окремими дослідниками визначається, як повна або часткова зміна його змісту, форми чи реквізитів, але не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлення, підчищення, дописок, витравлення, зміни буквенних чи цифрових позначень тощо [2, С. 608]. Проте запропоноване тлумачення цього поняття подекуди переплітається із іншими формами об'єктивної сторони складу цього правопорушення, що теж неодмінно викличе ряд труднощів.

В останньому випадку, як видається, йдеться про те, що форм об'єктивної сторони цього правопорушення можна визначити значно більше, адже інше підроблення не обмежується вчиненням чітко визначених дій. У підтвердження цього, Н. М. Парасюк вказує, що законодавчо передбачуваний перелік форм службового підроблення не є вичерпним і тлума-

читься судовою практикою як повна або часткова зміна змісту документа чи його реквізитів, однак не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлень, підчищень, дописок, витравлювань чи використання інших подібних способів. При цьому інше підроблення документів, пише вона, є своєрідним антиподом внесення до документа неправдивих відомостей, оскільки неправдиві відомості у цьому випадку до документа не вносяться, а виправляються або знищуються відомості, що вже є у документі та відповідають дійсності [5, С. 186].

З огляду на це підтримки заслуговує позиція тих авторів, які зазначають, що доцільність такого конструювання службового підроблення є спірною, оскільки сама технічна сторона підроблення на кваліфікацію не впливає. У цьому разі важливо установити, щоб таке діяння відповідало загальній концепції фальсифікації, тобто намагання надати завідомо неправдивій інформації статусу юридично значимої. Відповідно вказівка у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК України на «інше підроблення офіційних документів» є зайвою і лише вимагає додаткових зусиль правозастосувача на встановлення його ознак [5, С. 186].

Короткий екскурс у розуміння об'єктивної сторони засвідчив наявність низки теоретичних проблем, які мають й практичний вираз. Це у свою чергу обумовлює необхідність у подальших ґрунтовних дослідженнях елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України із виробленням конкретних законодавчих способів їх усунення.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
2. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право. 2020. 768 с.

3. Висновки Верховного Суду України, викладені в рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 400-12 КПК України 1960 року, за I півріччя 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008700-13#Text> (дата звернення: 23.09.2023).

4. Сергєєва Д. Б., Топорецька З. М. Криміналістична характеристика службового підроблення. *Вісник кримінального судочинства*, 2019. № 3. С. 90–99.

5. Парасюк Н. М. Підроблення як форма злочинного діяння (проблеми кримінально-правового регулювання). *Юридичний науковий журнал*. 2015. № 6. С. 183–187. URL: http://lsei.org.ua/6_2015/53.pdf (дата звернення: 31.03.2021).

О. Ю. Телень,
аспірантка кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
(Пенітенціарна академія України)

М. С. Пузирьов,
професор кафедри правових дисциплін
гуманітарного факультету,
доктор юридичних наук, старший дослідник
(Національна академія
Національної гвардії України)

ДІЗНАВАЧ ЯК СУБ'ЄКТ ІНДИВІДУАЛЬНО- ПРОФІЛАКТИЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У кримінологічній літературі під індивідуально-профілактичними заходами запобіганням кримінальним правопорушенням розуміють один із різновидів запобіжної діяльності, який здійснювався щодо конкретної особи [1, с. 146]. Водночас, головним завданням такого запобігання є усунення загрози вчинення потенційного кримінального правопорушення [2, с. 39].

Щодо етапів здійснення індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, то, як доводить у своїх працях А. П. Закалюк, ця діяльність на кожному із них спрямовується на різні кримінологічно значущі об'єкти [3, с. 329], що, без сумніву, варто враховувати й при реалізації аналогічних заходів у діяльності органів досудового розслідування.

Зокрема, на першому етапі (до формування протиправного мотиву та наміру його вчинити) об'єктом запобіжного впливу є сформована суспільно неприйнятна спрямованість особистості, яка відображається зовні в антисуспільних проявах, правопорушеннях, але формування криміногенної орієнтації тільки розпочалося і не визначилося у кримінальній мотивації, тим більше – у мотиві вчинення конкретного кримінального правопорушення. Інакше кажучи, як слушно зауважив А. П. Закалюк, ще відсутній намір його вчинити, мають місце антисуспільні, аморальні вчинки, що свідчить лише про початкові (некримінальні) форми суспільної небезпечності [3, с. 330].

У свою чергу, на другому етапі (після сформування кримінальної мотивації, але до початку її реалізації) ситуація на практиці має дещо інші правові умови, а саме – особи, у яких сформувався мотив і намір вчинити кримінальне правопорушення, стають об'єктами оперативно-розшукової профілактики та зобов'язують відповідні суб'єкти оперативно-розшукової діяльності (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») вчиняти заходи щодо відвернення можливості реалізації кримінального наміру [3, с. 330].

І, на кінець, на третьому етапі (реалізації наміру через вчинення конкретних кримінальних правопорушень) вже розпочинаються кримінальні вчинки, а, отже, наявними є умови доведення особою свого протиправного наміру до суспільно небезпечного наслідку. І в даному випадку завданням і метою запобіжної діяльності на цьому етапі стають заходи щодо перешкоджання реалізації особою своїх кримінальних намірів та спланованого результату шляхом припинення її суспільно небезпечної діяльності [3, с. 330; 4, с. 173–174].

У свою чергу, залежно від стадії генезису особи злочинця в кримінології виділяють чотири види індивідуального запобігання злочинності:

1. Рання профілактика (запобігання) – стосується об'єктів, які перебувають на початковому етапі криміналізації особи, а саме: необхідно виявляти джерела кримінальних та інших антисуспільних впливів на особу (групу осіб) до того, як цей вплив не подіяв на її (їх) поведінку; одночасно виявляти, коли для особи, яка профілакується, ці контакти виявилися цікавими, щоб впливати на конкретні життєві обставини.

2. Безпосередня профілактика (запобігання) – стосується осіб, поведінка яких свідчить про розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів (відчуження від позитивного мікросередовища, сумнівні знайомства та ін.); безпосередньо беруть участь у вчиненні адміністративних правопорушень.

3. Профілактика (запобігання) на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид) – стосується осіб, що вчинили кримінальне правопорушення і стосовно них суд ухвалив рішення про застосування різних заходів кримінально-правового впливу.

4. Профілактика рецидиву (постпенітенціарний вид) – стосується осіб, що відбули покарання у виді позбавлення волі, але підлягають нагляду з метою запобігання рецидиву [5, с. 101–102].

Результати проведеного нами дослідження дають підстави визначити, що кримінологічна діяльність дізнавача як суб'єкта індивідуально-профілактичного запобігання кримінальним правопорушенням – це виховний вплив за допомогою заходів кримінологічного характеру, спрямований на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення протиправних суспільно небезпечних діянь, недопущення кримінального протиправного умислу їх реалізації та ресоціалізація особи під час досудового розслідування. Така діяльність у кримінальному провадженні має бути спрямована на поведінку та спосіб життя осіб, які з високою ймовірністю схильні до подальшого вчинення протиправних дій; соціальні елементи їхньої особистості, які відображають антигромадську спрямованість; соціально значущі під час формування і реалізації особистості деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі, криміногенні умови оточуючою особою середовища та життєвого укладу; інші довготривалі обставини, які сприяють створенню криміногенної ситуації і полегшують вчинення кримінального протиправного діяння.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
2. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
4. Колб Р. О. Банківська установа як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2021. 289 с.
5. Профілактика злочинів : підручник / Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Гіда О. Ф. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

М. Б. Шевців,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРО ОСНОВНІ ЗМІНИ ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ»

Правове урегулювання відносин, забезпечення правоохоронної функції держави є одними із пріоритетних напрямків в побудові громадянського суспільства і в мирний час, а особливо в час повномасштабного вторгнення російської федерація на територію нашої Батьківщини.

Національна поліція України будучи центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1], маючи в своєму розпорядженні державно-владні повноваження, в межах визначених законом повинна виконувати цілий ряд функцій та завдань.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Задля виконання зазначених завдань, Закон України «Про Національну поліцію» в статті 23 визначає доволі об'ємний перелік повноважень, котрими наділені поліцейські. Ці повноваження в цілому охоплюють усі сфери діяльності

Національної поліції щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності а також надання інших послуг в допомозі людині та громадянину.

Попри те, сучасні умови, зокрема другий рік війни нашої держави з росією, ставить перед Національною поліцією нові виклики, потребу у виконанні додаткових функцій, а відповідно виникає необхідність розширення повноважень поліцейського, із обов'язковим їх закріпленням на законодавчому рівні.

Стаття 24 Закон України «Про Національну поліцію» саме й передбачає, що поліцейський може бути наділений додатковими повноваженнями під час дії воєнного стану, у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальної цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України.

Частина 1 цієї статті зазначає, що виконання інших (додаткових) повноважень може бути покладене на поліцію виключно законом. Відповідно, з огляду на повномасштабне вторгнення РФ на територію України, на законодавчому рівні внесено зміни, чи доповнено цілий ряд нормативних актів. Особливо, змін щодо повноважень поліцейського, зазнали норми закону України «Про Національну поліцію» (далі – закон), розглянемо їх детальніше [1].

Статтю 8 закону доповнено частиною 4, яка передбачає, що під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Внесено зміни й до статті 20 закону, в частині носіння жетону поліцейським в цивільному одязі. За загальним правилом, поліцейський, який виконує службові обов'язки в цивільному одязі, зобов'язаний завжди мати при собі спеціальний жетон. Проте, у випадках, коли його наявність перешкоджає проведенню оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, виконанню завдань в умовах режиму секретності, або здійсненню заходів із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві,

а також спеціальних заходів із забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, або під час здійснення повноважень поліції під час дії воєнного стану, ця норма не є обов'язковою.

Найбільших змін, зазнала уже раніше згадувана стаття 23 закону, зокрема поліцейський отримав більше десяти додаткових повноважень, котрі матимуть тимчасову дію, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф та/або інших держав проти України та 60 днів після цього.

Також, внесено зміни до пункту 1, частини 1, статті 32 закону, а саме щодо можливості поліцейським здійснювати перевірку документів та фіксувати дані, що містяться в документах, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

Частину 1, статті 35 закону, доповнено пунктом 11, котрий передбачає можливість поліцейським зупиняти транспортні засоби, якщо є наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених.

Крім цього, зазнала змін стаття 40 закону, зокрема, технічні прилади та технічні засоби з виявлення та/або фіксації правопорушень, свою фото- та відеотехніку, а також техніку з виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз, поліція має змогу закріплювати на однострої, у/на безпілотних літальних апаратах, службових транспортних засобах, судах чи інших плавучих засобах, у тому числі тих, що не мають кольорографічних схем, розпізнавальних знаків та написів, які свідчать про належність до поліції, а також монтувати/розміщувати їх по зовнішньому периметру доріг і будівель.

Змінена й частина 5 статті 42 закону, а саме в ній зазначено, що під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби.

Також, нова редакція частини 9 статті 42 закону передбачає можливість поліцейського, під час дії воєнного стану, застосовувати заходи примусу, передбачені цією статтею стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, передбачених статтею 43 закону, частинами четвертою та п'ятою статті 45 закону, а також частиною дев'ятою статті 46 закону.

Частина ж 10 статті 42 закону встановлює норму, що у разі застосування заходів примусу, внаслідок чого особам, які беруть участь у збройній агресії проти України, було спричинено тілесне ушкодження, каліцтво, вогнепальне поранення, поліцейський за можливості має усно або за допомогою засобів комунікації повідомити про це свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

Перелік зазначених вище змін в повноваженнях поліцейського на період дії правового режиму воєнного стану не є завершеним, в законі наявні й інші зміни, котрі стосується правових відносин за участю поліцейських, зокрема щодо їх атестації, громадського контролю тощо.

Дія додаткових повноважень вважаються тимчасовою, на період введення в Україні воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ та/або інших держав проти України та 60 днів після цього. Зрештою, абсолютна більшість відповідних додаткових повноважень є беззаперечно необхідними для якісного виконання поліцейськими своїх службових обов'язків, а особливо на територіях, де проводяться активні бойові дії та на деокупованих територіях.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

С. Й. Яворський,
аспірант кафедри кримінального права і кримінології
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДОКУМЕНТООБІГ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Питання про об'єкт кримінально-правової охорони належить до розряду тих, відповідь на яке має сутнісне та системне значення. Від правильного вирішення цього питання залежить додержання принципу пропорційності при криміналізації суспільно небезпечного діяння, правильна диференціація кримінальної відповідальності та визначення належного місця кримінально-правової норми у системі Особливої частини КК України.

Всі ці міркування є справедливими і щодо кримінальних правопорушень, які полягають у підробленні документів. Їх система охоплює собою, на нашу думку, 19 статей КК України, які розташовані у різних розділах КК України, а отже, за реалізованим задумом законодавця мають у своїх складах різні об'єкти.

Статті про кримінальні правопорушення, які полягають у підробленні документів ми знаходимо у розділі V Особливої частини КК, норми якого охороняють виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина; розділі VII – серед посягань у сфері господарської діяльності; розділі XIII – як посягання у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення; розділі XV – як правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів; розділі XVII – серед правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг; розділі XVIII – серед кримінальних правопорушень проти правосуддя тощо. Крім того, норми про кримінальні правопорушення, які полягають у використанні підроблених документів

та щодо справжніх документів передбачені й іншими розділами Особливої частини КК України.

Не маючи свого «власного» родового об'єкта, посягання на документообіг пронизують практично всю систему кримінального права, доводячи той факт, що документ є достатньо універсальним предметом або засобом вчинення кримінального правопорушення.

Справді, ознакою, що об'єднує всі ці досить різноманітні за своєю природою посягання, є документ. Під документом у кримінальному праві у аспекті, що нас цікавить, розуміють матеріальний (електронний) предмет, що виходить від органів державної влади, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, підприємств, установ чи організацій незалежно від форм власності, інших повноважних суб'єктів, має необхідні реквізити та містить інформацію, яка засвідчує (підтверджує) факти, що мають юридичне значення [1, с. 154].

За розумінням Ю. П. Дзюби, документ як ознака складу кримінального правопорушення, повинен бути наділений соціальною, фізичною, юридичною та формальною ознаками. При цьому, у контексті об'єкта кримінально-правової охорони, важливого значення набуває саме соціальна ознака – відповідні предмети залучені в управлінські відносини, в яких виконують функцію інформаційного забезпечення управління. Її реалізація зумовлена як власною природою документів, їх властивостями містити інформацію, так і юридичною природою самої інформації, характером відомостей, що в них закріплені. Здатність документів містити й переносити інформацію, а також засвідчувати певні факти виступає суттєвою властивістю їх соціальної ознаки. Саме посвідчувальна функція документа є головною характеристикою його соціальної ознаки [1, с. 154]. Напевно, власне управлінський характер відносин, визначив місце найбільш загальної норми про підроблення документів, визначеної у ст. 358 КК України, у розділі про кримінальні правопорушення, які фактично посягають на порядок управління у державі. Щоправда, назва розділу XV Особливої частини не містить цього аспекту суспільних відносин, але й історичне тлумачення і аналіз посягань, які у ньому вміщено, дають можливість ствердно вказувати на власне управлінський характер відносин авторитету органів

державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

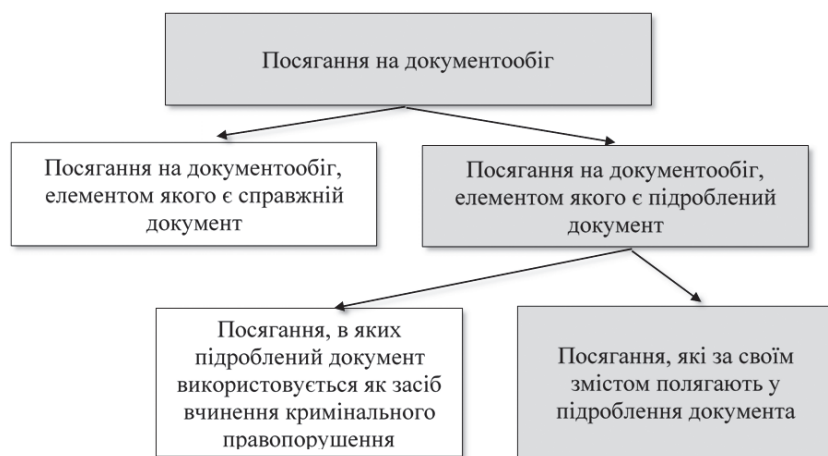
При цьому справедливо зазначається, що управлінські функції набувають реалізації в діяльності конкретних осіб, від яких виходять певні види документів. Розглянута процедура універсальна, охоплює різні сфери суспільної діяльності й значно спрощує виконання владних повноважень суб'єктами управління щодо посвідчення (підтвердження) фактів, що мають юридичне значення. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності, пов'язане із використанням документів здійснюється через документообіг [1, с. 155].

Видається, що необхідно поглянути на проблему документообігу дещо ширше, а до цього нас спонукає система, мережа посягань, що пов'язані із підробленням документів. Варто вказати, що відповідно до спеціалізованої галузі знань, до якої можна віднести документознавство, документообіг – це рух службових документів з моменту їх створення або одержання до завершення виконання або відправлення [2]. Це розуміння буде нерелевантним для кримінального права, адже цілком закономірними постають наступні два питання: по-перше, розвиток суспільних відносин, а разом з ними і суспільства в цілому призвів до того, що обіг документів давно вже вийшов за межі вказаних установ, тому визначати його як рух документів у межах тієї чи іншої установи замало. І це цілком логічно змушує вчених вказати на те, а як тоді називають суспільні відносини, що регулюють обіг документів за межами підприємства, установи та організації, а саме їх використання, зберігання тощо? І по-друге, визначати документообіг на сучасному етапі як рух документів в організації з моменту їх отримання або створення і до завершення виконання чи відправки теж не досить коректно, адже це не просто рух документів, а цілий ряд суспільних відносин, які його регулюють, при цьому вони, тобто суспільні відносини, закріплені у відповідних нормативно-правових актах, що мають на меті саме їх регулювання [3, с. 7–8].

Це дає можливість «вийти за межі» вузьковідомчого розуміння документообігу і запропонувати його визначення через призму поняття правових відносин. Так, М. І. Фіалка під документообігом у кримінальному праві розуміє певні

правовідносини, які виникають між суб'єктами, а саме фізичними особами, об'єднаннями, соціальними спільнотами відносно офіційних документів з приводу забезпечення встановленого державою порядку їх створення, зберігання, використання та знищення в різних сферах суспільної діяльності [3, с. 7–8]. Це означає, на думку автора, що по-перше, відносини, які існують навколо офіційних документів, зафіксовані у нормах права у вигляді суб'єктивних прав та юридичних обов'язків їх учасників (сторін). По-друге, офіційний документ може створюватись, зберігатись, використовуватись та знищуватись фізичними особами, організаціями й об'єднаннями, соціальними спільнотами. Всі вони, у свою чергу, виступають суб'єктами правовідносин. По третє, усі відносини, що виникають у межах документообігу, обертаються навколо певного об'єкта, а саме офіційного документа [3, с. 7–8].

Не заперечуючи наведеного вище, маємо уточнити, що при визначенні документообігу як об'єкта кримінально-правової охорони необхідно враховувати специфіку тих посягань, які заподіюють йому шкоду. Визначаючи місце кримінальних правопорушень, які полягають у підробленні документів, ми встановили певну модель всіх посягань на документообіг. Схематично, вона виглядатиме так:

Із урахуванням наведеного, пропонуємо під документообігом як об'єктом кримінально-правової охорони, вважати правовідносини, обов'язковим елементом (предметом або засобом) яких є справжні документи, що виникають між суб'єктами з приводу встановленого порядку їх створення, зберігання, використання та знищення.

За такого розуміння, кримінальні правопорушення, які полягають у підробленні документів, посягають на ту частину документообігу, яка виникає з приводу створення справжнього документа.

Список використаних джерел

1. Дзюба Ю. П. Документ та його функції у системі кримінально-правової охорони суспільних відносин. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2(7) С. 153–158.

2. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях. Затверджені Наказом Міністерства юстиції України 18.06.2015 № 1000/5 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15> (дата звернення : 25.07.2023).

3. Фіалка М. І. Кримінально-правова охорона документообігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2010. 22 с.

М. В. Якимів,
завідувач відділу
біологічних досліджень та обліку
(Львівський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України)

ВІТЧИЗНЯНІ НОВОВВЕДЕННЯ У ФУНКЦІОНУВАННІ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ОБЛІКУ ГЕНЕТИЧНИХ ОЗНАК ЛЮДИНИ

Молекулярно-генетична експертиза (МГЕ) як засіб доказування відіграє основну роль при розслідуванні багатьох злочинів і уже тривалий час виправдовує відносно високі фінансові затрати на її проведення, а стрімкий розвиток сучасної науки і криміналістичної техніки в галузі молекулярної генетики – сприяє постійному оновленню методів і засобів генетичної ідентифікації людини, які використовують молекулярно-генетичні лабораторії. МГЕ в Україні є основою для формування і наповнення Автоматизованого обліку генетичних ознак людини (АОГОЛ), який функціонує на підставі відповідної інструкції [1].

Синхронно з розвитком у світі комп'ютеризованих систем, наукових методів, технічних засобів тощо в Україні розвивається законодавча база. Це сприяє ефективнішому використанню криміналістичної генетичної інформації про людину під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Тому актуальним є аналіз процесу розвитку юридичних підстав та можливостей генетичної ідентифікації людини в Україні.

Судова МГЕ в системі МВС України проводиться приблизно з 2000 року. Однак проведення порівняльних досліджень серед великої кількості ДНК-профілів спричиняло особливі труднощі та терміново потребувало систематизації даних і автоматизації процесів пошуку. На початкових етапах судові експерти встановлювали ДНК-профілі наборами для генетичної ідентифікації AmpF ℓ STR Profiler Amplification kit виробництва Applied Biosystems, який містив лише 9 генетичних маркерів

(локусів). Імовірність збігу отриманого ДНК-профілю з профілем випадкової людини (так звана похибка – дискримінаційна потужність) за оцінками науковців у 2015 році становила 1:10 000 [2].

У 2004 році Експертна служба МВС України перейшла на профілювання ДНК за допомогою нового мультиплексного набору AmpF[®]STRIdentifiler (далі – Identifiler), який давав змогу отримувати ДНК-профіль з 16 локусів. Дискримінаційна потужність за набором Identifiler, порівняно з Profiler, підвищилась на чотири порядки і становила 1:100 000 000.

На даний час профілювання відбувається наборами GlobalFiler, що містить 24 локуси та Fusion 6C, що містить 27 локусів, що стрімко знижує ймовірність невірної (помилкової) ідентифікації серед великої вибірки даних.

Основним типом даних для генетичної ідентифікації є STR-профілі аутосомних локусів хромосом. За певних обставин, для підтвердження та/або перевірки результатів генетичної ідентифікації здійснюється ДНК-профілювання STR-локусів, розміщених на Y-хромосомі, та визначається нуклеотидна послідовність мітохондріальної ДНК. Ці додаткові генетичні ознаки є допоміжними доказами, сприяють виключенню експертної помилки, допомагають слідству розвивати чи спростовувати робочі версії при розслідуванні злочинів. Дослідження Y-хромосоми дозволяє перевірити спорідненість між особами за чоловічою (батьківською) лінією та підтвердити походження слідів від конкретної особи чоловічої генетичної статі при встановленні змішаних слідів, що важливо при розслідуванні злочинів про зґвалтування. Інформація про нуклеотидну послідовність мітохондріальної ДНК, так званий мітотип, використовується для перевірки спорідненості за жіночою (материнською) лінією, а також при ідентифікації слідової інформації з місця злочину, яка не містить достатньої кількості ядерної ДНК, проте містить значну кількість без'ядерних клітин (як наприклад, волосся, що випало).

Отже, розвиток МГЕ в Україні сприяв створенню потужного арсеналу генетичної ідентифікації для слідчих у досудовому розслідуванні. Але найбільшу допомогу слідству надає база криміналістичного обліку генетичної інформації, яка функціонує в Україні з 2009 року, коли наказом МВС [1] було

створено систему автоматизованого обліку генетичних ознак людини в Україні, яка функціонує на локальному (локальний облік генетичних ознак людини – ЛОГОЛ) та центральному (Центральний облік генетичних ознак людини – ЦОГОЛ) рівнях, і впроваджено програмне забезпечення MCLab, що значно спростило процес оформлення висновків експерта і уможливило автоматичний пошук збігів між різними ДНК-профілями.

Застосування програмного забезпечення MCLab дозволяло виявляти лише прямі збіги (зразок-слід, слід-слід). Тому у 2013 р. до MCLab інтегрували додатковий модуль MCLab2, який дозволив проводити автоматизований пошук збігів між особами прямої лінії споріднення (батьки-діти). Згодом цей модуль трансформували в базу даних ЦОГОЛ, яка фактично стала національним банком даних криміналістичної молекулярно-генетичної інформації.

Судові експерти експертних установ системи МВС відповідно до інструкції [3] надсилають дані безпосередньо у ЦОГОЛ, який зберігає десятки тисяч ДНК-профілів та формується з кількох масивів ДНК-профілів: підозрюваних (обвинувачених) осіб, які встановлені при проведенні судових молекулярно-генетичних експертиз; слідів з місць нерозкритих злочинів, зокрема слідів, вилучених за місцем проживання (перебування) безвісти зниклих осіб; трупів невпізнаних осіб; біологічних родичів зниклих безвісти, за умови їх добровільної згоди на таке поміщення.

Автоматизовані системи ЛОГОЛ і ЦОГОЛ постійно здійснюють пошук на збіги генетичних ознак і родинні збіги при перевірці ДНК-профілів невпізнаних тіл. Для покращення функціонування ЦОГОЛ на основі аналізу досвіду і юридичних аспектів геномної інформації (ГІ) в Україні у 2020 році за участю Експертної служби МВС було розроблено і подано на розгляд ВРУ проект Закону України «Про геномну інформацію людини».

Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [4] набрав чинності 06.11.2022, введений у дію 06.02. 2023 та має особливий строк набрання чинності 06.02.2024 пунктом 3 частини першої статті 5 (облік генетичних даних осіб, засуджених за умисне вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів). Цей Закон дозволив поміщати

до ЦОГОЛ ДНК-профілі, встановлені в інших установах, та значно розширив категорії типів ДНК-профілів, які підлягатимуть депонуванню в національній базі даних генетичних ознак людини – Електронному реєстрі геномної інформації людини (ЕРГІЛ).

У статті 6 Конвенції Ради Європи №108 [5] закріплена вимога, що персональні дані не можуть піддаватися автоматизованій обробці, якщо внутрішнє законодавство не забезпечує відповідних гарантій. Це стосується і персональних даних осіб, стосовно яких проводиться кримінальне розслідування чи засудження у кримінальному порядку. Тому ухвалення Закону [4] важливе для виконання вимог міжнародних договорів.

Державна реєстрація ГІ полягає у внесенні до ЕРГІЛ, держателем якого є МВС України, відомостей про генетичні ознаки людини та визначених Законом [4] знеособлених персональних даних про особу. Відомості, що містяться в ЕРГІЛ, є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають оприлюдненню.

Стаття 4 Закону [4] визначає перелік цілей державної реєстрації ГІ: ідентифікація осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; розшук осіб, зниклих безвісти; ідентифікація невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини; ідентифікація осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Державна реєстрація ГІ людини в Україні буде проведена в кілька етапів: відбір та зберігання біологічного матеріалу людини; проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) біологічного матеріалу; внесення відомостей до ЕРГІЛ.

Закон [4] також передбачає можливість обміну ГІ з іншими країнами та міжнародними організаціями при розслідуванні кримінального провадження. Це може дати позитивні результати при розслідування воєнних злочинів, вчинених на території України, та інших категорій злочинів, коли злочинець виїхав за межі країни. А з метою ідентифікації осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, обов'язково здійснюється відбір біологічного матеріалу та державна реєстрація ГІ військовополонених.

Найчастіше ГІ використовується в кримінальному провадженні для розкриття злочинів та для виявлення рецидиву злочинів. У цьому аспекті злочини проти статеві недоторканості малолітніх є зазвичай рецидивними, оскільки першопричиною їх скоєння являється психічне відхилення – педофілія. Також ГІ може використовуватися для розшуку безвісти зниклих та ідентифікації загиблих, що особливо актуально в період воєнного стану. Хоча можливість проведення МГЕ передбачена національним законодавством, але для пошуку безвісти зниклого необхідно досліджувати зразки його близьких родичів (якщо вони є) або особисті речі зниклих безвісти. При необхідності дослідження біологічних зразків родичів зниклих безвісти потрібно отримувати їх згоду на обробку їхніх персональних даних та поміщення їх генетичних ознак до Єдиного обліку, після чого можна вносити їхні генетичні ознаки у базу даних ДНК для проведення пошуків на спорідненість.

Закон [4] передбачає проведення в Україні обов'язкової та добровільної державної реєстрації ГІ. Обов'язковій державній реєстрації підлягає ГІ:

- осіб, яким повідомлено про підозру, щодо яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру або засуджених за вчинення суспільно небезпечних діянь або злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

- установа з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу, та неідентифікована;

- невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких внесені до ЄРДР або відображені у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу;

- встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесені

до ЄРДР або відображені у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 Кримінального процесуального кодексу;

– осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Стаття 8 Закону [4] передбачає особливий порядок об'язкового відбору біологічного матеріалу під час воєнного стану у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, а також членів добровільних формувань територіальних громад. Не під час воєнного стану відбір буде здійснюється за бажанням особи, тобто лише на підставі заяви особи та за її згодою; це дозволяє в умовах воєнного стану, за необхідності, проводити МГЕ загиблих осіб і якнайшвидше отримати тіло загиблого захисника для поховання. Відбір біологічного матеріалу цієї категорії проводиться за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. Така процедура значною мірою скоротить і час і вартість генетичної ідентифікації тіл невпізнаних осіб, оскільки аналізу піддаватимуться генетичні ознаки однієї і тієї ж людини, а не біологічно споріднених родичів.

Право на добровільну державну реєстрацію ГІ мають громадяни України, іноземці та особи без громадянства, неповнолітні, недієздатні та обмежено дієздатні особи за наявності письмової згоди їх законних представників. Добровільна державна реєстрація ГІ платна, але безкоштовно проводиться добровільна реєстрація ГІ осіб, зазначених у частині 6 статті 6 Закону [4]: близьких родичів осіб, зниклих безвісті, до яких належать біологічні батько, мати, у разі їх відсутності – діти, а у разі відсутності дітей – брати, сестри або інші біологічні родичі по материнській чи батьківській лінії.

Право на використання ГІ мають: керівники прокуратур та органів досудового розслідування; прокурори; слідчі; дізнавачі; уповноважені особи відповідних підрозділів органів державної влади у межах здійснення оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної діяльності; слідчий суддя, суд; уповноважені особи Національного центрального бюро Інтерполу в Україні відповідно до законодавства України; органи іноземних держав у разі дотримання ними вимог, передбачених частиною 2 статті 17 щодо порядку міжнародного співробітництва та надання ГІ.

Закон [4] передбачає строки збереження ГІ в ЕРГІЛ:

- осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні визначених Законом [4] тяжких та особливо тяжких злочинів – до моменту надходження до адміністратора ЕРГІЛ копії рішення про закриття кримінального провадження або виправдувального вирoku суду, що набрав законної сили, а за відсутності такої інформації – не більше 5 років з дня реєстрації цієї інформації в ЕРГІЛ;

- осіб, стосовно яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру або засуджених за вчинення визначених Законом [4] тяжких та особливо тяжких злочинів – впродовж 50 років;

- ГІ невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, ГІ щодо осіб, зниклих безвісти, а також ГІ про осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе – впродовж 50 років.

- ГІ щодо близьких осіб, які добровільно надали біологічні зразки для пошуку осіб, зниклих безвісти – до настання моменту розшуку зниклої безвісти особи, але не більше 50 років;

- добровільно надана ГІ громадян України, іноземців та осіб без громадянства, неповнолітніх осіб, які надали ГІ на підставі письмової заяви їх законних представників, осіб, визнаних в установленому законом порядку недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена, які надали ГІ на підставі письмової заяви їх законних представників – впродовж строку, вказаного в заяві.

Відповідно до Закону [4] ЕРГІЛ є державною власністю, держателем якої є МВС, а адміністратором – уповноважена МВС юридична особа, що належить до сфери його управління або перебуває у його підпорядкуванні. Порядок доступу до ГІ та її використання визначає держатель ЕРГІЛ, тобто МВС. Отже, фактично система державної реєстрації повністю відноситься до компетенції МВС, яке, з іншого боку, відповідальне за розслідування злочинів. Це може породжувати певні ризики щодо захисту прав людини. Наприклад, право збирати інформацію лише на основі підозри у вчиненні злочину створює можливості для зловживань, оскільки невинну людину можуть звинувачувати у вчиненні злочину лише з метою відібрати у неї біологічний матеріал, обґрунтовуючи це наявністю підозри.

Для уникнення зазначених ризиків доцільно використати досвід США, де з 1994 року працює програма зі створення лабораторій комбінованої системи ДНК-індексу (CODIS), яка має три рівні (місцеві системи, системи штатів та національна система) та три індекси для зберігання профілів ДНК (індекс злочинців, арештованих (тобто підозрюваних) та профілів, зібраних з місця злочину). Станом на кінець 2021 року CODIS містив понад 14 мільйонів профілів злочинців та 4,5 мільйони профілів заарештованих, а його використання допомогло у понад 500 000 розслідувань.

Окремі питання реалізації Закону [4] регулює Постанова КМУ [6], якою:

- затверджено Порядок проведення обов’язкової державної реєстрації ГІ людини та Порядок проведення добровільної державної реєстрації ГІ людини;

- установлено, що відбір біологічного матеріалу в осіб, ГІ яких підлягає обов’язковій державній реєстрації і які на момент набрання чинності цією постановою перебувають у відповідних закладах та установах або на обліку уповноваженого органу з питань апробації, а також направлення на МГЕ (дослідження) відібраного біологічного матеріалу таких осіб здійснюються відповідно до Порядку проведення обов’язкової державної реєстрації ГІ людини, затвердженого постановою [6], не пізніше ніж через 30 календарних днів з дня набрання чинності цією постановою [6];

- установлено, що де-які пункти Порядку проведення обов’язкової державної реєстрації ГІ людини, затвердженого постановою [6], набирають чинності з 6 лютого 2024 року, а саме щодо обов’язковості роботи зі зразками біологічного матеріалу осіб, які засуджені за вчинення умисних злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров’я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку/

Крім цього, забезпеченню належного функціонування Закону [4] сприяє Положення про державний реєстр ГІ

людини [7], яке регламентує механізми реалізації Закону [4] та зразки документів, які повинні супроводжувати реалізацію норм цього Закону.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : Наказ МВС України від 10.09.2009 № 390, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.10.2009 № 963/16979. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/295652_295717 (дата звернення 10.09.2023).

2. Костіков І. Ю., Марійко В. В., Щербакова Ю. В., Мартиненко С. В., Сірівля А. І., Сандалович Б. О., Аббасов Р. Г. Використання досягнень науки і техніки в експертній діяльності. *Криміналістичний вісник*, № 1(39), 2023. С. 10–26. DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-10.

3. Інструкція про порядок формування та використання обліку генетичних ознак людини Експертною службою МВС, затверджена Наказом Експертної служби МВС України від 20.05.2021 № 21-ЕС-Н-2021.

4. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України. Документ 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 10.09.2023).

5. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Документ 994_326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 10.09.2023).

6. Деякі питання реалізації Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» : Постанова КМУ від 29 серпня 2023 р. № 978. Документ 978-2023-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2023).

7. Про затвердження Положення про державний реєстр геномної інформації людини : Наказ МВС України від 04.08.2023 № 639, затверджений в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2023 року за № 1657/40713.

В. О. Яремчук,
асистент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міжнародна співпраця країн Європи та України у галузі криміналістики завжди була плідною та ефективною. Ще до початку війни іноземні спеціалісти надавали великий спектр різноманітної допомоги як у проведенні окремих видів судових експертиз так і ділилися досвідом щодо використання криміналістичних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень. Така співпраця ґрунтується, передовсім на статтях Закону України «Про судову експертизу». Зокрема, ст. 23 визначає умови залучення іноземних фахівців для спільного проведення судових експертиз в Україні: «керівники державних спеціалізованих установ у необхідних випадках вправі згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних спеціалістів інших держав. Такі спільні експертні комісії проводять судові експертизи згідно норм процесуального законодавства України» [1].

До початку війни міжнародних експертів запрошували для залучення інноваційного досвіду при проведенні судових експертиз, впровадження нових видів експертиз у практику роботи судових експертів.

З початком війни у 2014 році набули поширення нові види судових експертиз, пов'язаних з військовими кримінальними правопорушеннями. Так, поліція Харківщини отримала сучасні комплекси для ДНК-експертиз, що пришвидшило упізнання ексгумованих тіл після деокупації території. Слідчі Національної поліції призначили 456 судових молекулярно-генетичних експертиз по біологічних зразках трупів. Правоохоронцями встановлені анкетні дані 290 громадян, тіла яких ексгумували

з масового поховання після деокупації Ізюма [2]. Французькі фахівці Інституту кримінальних досліджень Національної жандармерії працюють разом з українськими колегами для документування кримінальних правопорушень на деокупованих територіях Харківщини в рамках розслідування злочинів в Ізюмі [3]. Крім того, Організація Об'єднаних Націй направить групу експертів на місце масових поховань в Ізюмі для розслідування воєнних кримінальних правопорушень [4]. Правоохоронці співпрацюють також з експертами Міжнародного кримінального суду. Прокурори Ізюмської окружної прокуратури Харківської області спільно з голландською місією провели низку слідчих (розшукових) дій у м. Ізюмі та м. Барвінкове щодо фіксації руйнувань житлових будівель та цивільної інфраструктури внаслідок обстрілів російської армії [5]. Отже, міжнародна співпраця у галузі криміналістичних знань та судової експертизи в умовах війни набула різних форм. Суттєвим є запозичення іноземного інноваційного досвіду у розслідуванні кримінальних правопорушень вчинених російськими військовими.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12#Text> (дата звернення: 27.09.2023)
2. Солодовнік М. Масове поховання в Ізюмі: слідчі встановили імена 290 загиблих, ДНК-експертизи дали 5 збігів. URL: <https://suspilne.media/342982-masove-pohovanna-v-izumi-slidci-vstanovili-anketni-dani-290-zagiblih-dnk-ekspertiza-dala-5-zbigiv/> (дата звернення: 27.09.2023)
3. Французькі слідчі допомагатимуть розслідувати злочини російських військових в Ізюмі. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/frantsuzki-slidchi-dopomagatymut-rozsliduvaty-zlochyny-rosijskyh-vijskovykh-v-izyumi/> (дата звернення: 27.09.2023).
4. Нежигай І. До місця масового поховання в ізюмі прибуде місія ООН. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220916-do-misczya-masovogo-pohovannya-v-izyumi-prybude-misiya-onn-cnn/> (дата звернення: 27.09.2023).
5. Експерти Міжнародного кримінального суду провели слідчі дії в Ізюмі та Барвінковому. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/11/19/eksperty-mizhnarodnogo-kryminalnogo-sudu-provely-slidchi-diyi-v-izyumi-ta-barvinkovomu/> (дата звернення: 27.09.2023).

insp. dr Piotr Zalewski,
*Zastępca Komendanta Wojewódzkiego
Policji w Rzeszowie (Polska)*

podinsp. mgr Janusz Kiszka,
*Komendant Miejski Policji
w Przemyśle (Polska)*

podpułk. dr Wasyl Franchuk,
*kierownik działu współpracy międzynarodowej
we Lwowskim Państwowym Uniwersytecie
Spraw Wewnętrznych (Ukraina)*

POLSKIE DOŚWIADCZENIA W ZAPOBIEGANIU PRZESTĘPCZOŚCI I PATOLOGIOM SPOŁECZNYM W REJONACH PRZYGRANICZNYCH POLSKI WSCHODNIEJ

Rozwój idei *community policing* w Polsce związany był – podobnie jak poza granicami Polski – ze wzrostem przestępczości, przy czym na wstępie rozumiało było, że dosłowne wzorowanie się na obcych rozwiązaniach, nie jest możliwe. Możliwym i koniecznym jest jednak, by – co podkreśla P. Zalewski – w warunkach występowania nowych zagrożeń o charakterze transgranicznym, jak również zagrożeń wewnętrznych angażować instytucje państwowe we współpracę międzynarodową¹.

Brak możliwości dosłownego wzorowania się na obcych rozwiązaniach argumentowano różnicami w stanie prawnym, przesłankami historycznymi i kontekstem kulturowym. W latach 1990–2007 nastąpił gwałtowny wzrost przestępczości kryminalnej i gospodarczej, czego źródła upatrywać należy w transformacji ustrojowej i gospodarczej. Trudno o bezsporne stanowisko wskazujące na konkretne przyczyny wzrostu liczby przestępstw, jednak można pokusić się o próbę wyłonienia zasadniczych czynników, do których należą:

a) Pomniejszenie «ciemnej liczby przestępstw» skutkujące zmianą zasad podejmowania decyzji o ściganiu na etapie wszczęcia bądź odmowy wszczęcia postępowania karnego;

¹ P. Zalewski, *Międzynarodowa współpraca polskiej policji w świetle teorii dóbr publicznych*, «Kultura Bezpieczeństwa» 2020, nr 37, s. 86.

b) Modyfikacja zasad statystycznej rejestracji przestępstw stwierdzonych i obejmowanie jednym postępowaniem wielu przestępstw;

c) Wzrost liczby zawiadomień o możliwości popełnienia przestępstwa pochodzących bezpośrednio od obywateli; fakt ten wynikał ze zmiany postaw społecznych i rosnącego zaufania do organów ścigania oraz przełomowej zmiany w strukturze własności².

Specyfika idei *community policing* w polskim kontekście, usytuowała dzielnicowego w samym jej centrum. Zadaniem dzielnicowego – nazywanego «policjantem pierwszego kontaktu» – jest bycie blisko społeczeństwa i współpracowanie z nim. Przed dzielnicowym stawiany jest wymóg doskonałej znajomości swojego rejonu, oczekuje się, że będzie znał miejsca, w których spotyka się młodzież czy miejsca, w których najczęściej spożywany jest alkohol. Społeczna rola dzielnicowego zakłada również systematyczne zbieranie informacji na temat zjawisk zagrażających bezpieczeństwu a zakres powierzonych mu obowiązków obejmuje przede wszystkim:

a) prowadzenie rozpoznania rejonu służbowego, który został mu przydzielony,

b) realizowanie zadań dotyczących ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń, profilaktyki społecznej i monitorowania przestrzegania przepisów obowiązującego prawa³.

Polska Policja chcąc realizować zadania wynikające ze ustawy o Policji z 6 kwietnia 1990 roku, wykonuje szereg czynności (operacyjno-rozpoznawczych, dochodzeniowo-śledczych i administracyjno-porządkowych) zmierzających do:

a) rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń,

b) poszukiwania osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości,

c) poszukiwania osób, które wskutek zaistnienia zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca ich pobytu należy odnaleźć celem zapewnienia ochrony ich życia, zdrowia lub wolności⁴.

² M. Ostrzycka, *Idea community policing...*, dz. cyt., s. 117.

³ K. Karwowska, M. Kowalewska, *Community policing...*, dz. cyt., s. 24–25.

⁴ Ł. Świerczewski, *Policyjna społeczność w strategii...*, dz. cyt., s. 225.

Chcąc zobrazować zadania Policji w zakresie bezpieczeństwa pomocne wydają się dwa pojęcia: zapobieganie i zwalczanie. Natomiast pełnione przez policjantów funkcje (prewencyjna, represyjna, usługowa) wprost wynikają z misji tej formacji⁵. Rola policjanta obejmuje szybkie, wszechstronne, bezpośrednie i zindywidualizowane działania. Policjant zobligowany jest do rozstrzygania na podstawie opisanych przez strony argumentów (niejednokrotnie wskazując sprawcę, pokrzywdzonego i świadka). Policjant może również pełnić funkcję przewodnika edukacyjnego dla obywatela. Dysponując narzędziem w postaci oddziaływania wychowawczego, wskazuje obywatelowi, jak należy prawidłowo postępować. Rolę przewodnika edukacyjnego w społeczności lokalnej pełni najczęściej dzielnicowy⁶.

Przywołując polskie doświadczenia wpisujące się w problematykę kształtowania bezpiecznych przestrzeni, należy podkreślić rolę kilku ośrodków akademickich: Politechniki Białostockiej, Politechniki Wrocławskiej, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego i Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Badania naukowe prowadzone na ich gruncie pozwoliły na spopularyzowanie wiedzy dotyczącej związku między kształtowaniem bezpiecznych przestrzeni a zachowaniem jej użytkowników. Niebagatelną rolę w tym względzie odgrywają polska Policja i Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, które upowszechniają wyniki badań naukowych również w procesie dydaktycznym. Ważnym krokiem były zmiany w programie szkolenia dla przyszłych oficerów Policji, które zostały wzbogacone w treści z zakresu projektowania bezpiecznych przestrzeni. Wzorem dla tych treści są doświadczenia niderlandzkie. Co ważne, od 2002 roku, każdy oficer polskiej Policji był kształcony w zakresie koncepcji zapobiegania przestępczości poprzez właściwe ukształtowanie przestrzeni⁷.

Podejmując refleksję na temat polskich doświadczeń w zakresie zapobiegania przestępczości, warto odwołać się do kontekstu praktycznego i sięgnąć do zrealizowanych projektów w tym zakresie (tabela 6).

⁵ M. Ernest, *Idea community policing...*, dz. cyt., s. 62.

⁶ A. Stankiewicz, *Edukacyjne aspekty interwencji...*, dz. cyt., s. 212–213.

⁷ A. Urban, *Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni...*, dz. cyt., s. 156–157.

Tabela 6

Wybrane projekty w obszarze bezpieczeństwa publicznego realizowane w 2020 roku⁸

Tytuł projektu	Charakterystyka
«Edukacja prawna w szkołach z udziałem warszawskiej Policji»	Projekt realizowany na terenie podległym Komendzie Stołecznej Policji od 2004 roku W ramach realizacji projektu organizowano spotkania z młodzieżą, szkolenia dla kadry pedagogicznej i kadry administracyjnej placówek oświatowych dotyczące edukacji prawnej, procedur postępowania z nieletnimi Realizując projekt wykorzystano: informator dla nauczycieli «Zasady współpracy Policji z placówkami oświatowymi», «Poradnik dla policjantów w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości wśród nieletnich» oraz «wkładkę» dla policjantów służb patrolowych zawierającą zbiór algorytmów podejmowania interwencji wobec nieletnich
«Młodzież w profilaktyce o narkotykach»	Projekt zainicjowany w 2014 roku przez Wydział Prewencji Komendy Stołecznej Policji Projekt profilaktyczny z zakresu przeciwdziałania narkomanii adresowany do młodzieży gimnazjalnej Głównym celem projektu było ograniczenie ryzyka rozwoju uzależnienia poprzez zapobieganie eskalacji używania narkotyków, dopalaczy oraz innych środków odurzających i psychoaktywnych używanych przez młodzież Specjaliści ds. profilaktyki społecznej prowadzili spotkania z młodzieżą, podczas których przekazywane były informacje na temat środków psychoaktywnych, odpowiedzialności prawnej w tym zakresie, zgubnego wpływu używania tego typu substancji oraz propagowania postawy asertywności i zdrowego stylu życia Spotkania obejmowały również projekcję video sondy młodzieżowej i dyskusję na temat prezentowanych tam opinii
«Narkotyki i dopalacze zabijają», z hasłem przewodnim «Szkoda Ciebie na takie patoklimaty»	Kampania o charakterze edukacyjno-profilaktycznym opracowana przez MSWiA w ramach «Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2018–2020»

⁸ Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ł. Świerczewski, Ł. Kacprowicz, Programy prewencyjne realizowane przez policję w obszarze bezpieczeństwa publicznego, «Przegląd Policyjny» 2021, nr 2, s. 201–203.

	W ramach realizacji projektu stołeczni policjanci prowadzili spotkania z młodzieżą w placówkach oświatowych i wychowawczych z zakresu profilaktyki społecznej, podczas których omawiano zagrożenia związane z używaniem substancji psychoaktywnych oraz wyświetlany był spot filmowy W przekazie kampanii zwrócono również uwagę na coraz większą trudność w rozpoznawaniu nowych, nieznanych substancji, tzw. dopalaczy, które są nielegalnie rozpowszechniane pod pretekstem realizacji «celów kolekcjonerskich» Autorzy kampanii przestrzegali młodych i ciekawych świata ludzi przed przestępcami, którzy narażają ich na utratę zdrowia i życia, czerpiąc z tego zyski
«Z Borsukiem bezpieczniej»	Program edukacyjny skierowany do najmłodszych uczniów szkół podstawowychp.ealizowany był w formie zajęć prowadzonych przez specjalistów ds. profilaktyki społecznej oraz animatora (maskotki borsuka) Zaangażowanie w realizację programu maskotki pozwalało na przekazanie wiedzy w sposób jak najbardziej przystępny i atrakcyjny dla najmłodszych Sposób przekazania wiedzy dostosowany był do grupy wiekowej dzieci, dlatego też spotkania miały różnorodną formę i przebieg: od pogadarek urozmaiconych ćwiczeniami praktycznymi, przez zadawanie dzieciom pytań, odgrywanie scenek sytuacyjnych, które mogły mieć miejsce w rzeczywistości, po korzystanie z filmów profilaktyczno-edukacyjnych Zajęcia odbywały się przy wykorzystaniu elementarza dla dzieci «Z Borsukiem bezpieczniej» oraz puzzli «Z Borsukiem znaki poznajesz i bezpieczniejszy się stajesz»
«Kibic»	Program informacyjno-edukacyjny propagujący zasady kulturalnego kibicowania realizowany przez Komendę Stołeczną Policji od 2008 roku Celem programu było kształtowanie nawyków właściwego zachowania kibiców w związku z organizowanymi masowymi imprezami sportowymi jak również przygotowanie młodzieży do kulturalnego udziału w wydarzeniach sportowych, które będą się odbywały na terenie podległym Komendzie Stołecznej Policji Dzięki współpracy ze Stołecznym Centrum Sportu Aktywna Warszawa program realizowany był w formie interaktywnej (1,5 godzinnej wycieczki po obiekcie warszawskiego stadionu znajdującego się przy ul. Konwiktorskiej 6). W trakcie wycieczki grupa około 30 uczniów nie tylko zdobywała wiedzę, ale również kształtowała postawy właściwego zachowania uczestników imprez sportowych,

	nabywała umiejętności efektywnego współdziałania w zespole oraz budowania więzi społecznych Atutem przedsięwzięcia było wzbogacenie go o udział w zajęciach policyjnych psychologów, policjantów tzw. <i>spottersów</i>, specjalistów ds. profilaktyki społecznej, prezentację i omówienie filmu edukacyjnego opracowanego przez Wydział Komunikacji Społecznej Komendy Stołecznej Policji przy współpracy z Biurem Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego pn. «Kibic»
«Akademia Zdrowia Bezpiecznego Seniora»	Działania edukacyjne realizowane w formie warsztatów i zajęć z seniorami od kwietnia 2018 roku na terenie Uniwersytetu III Wieku Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie Projekt ten był kontynuacją wcześniejszych kampanii informacyjnych i edukacyjnych Komendy Stołecznej Policji ukierunkowanych na bezpieczeństwo seniorów («Nie daj się złowić na wnuczka», «Dbaj o bezpieczną jesień życia», «Bezpieczny Senior», «Mazowiecka Akademia Seniora») Celem p.a poprawa bezpieczeństwa osób starszych na wielu płaszczyznach, m.in. oszustw dokonywanych metodą «na wnuczka» i «na policjanta», jak również szeroko rozumianego bezpieczeństwa seniorów w miejscu zamieszkania, w ruchu drogowym

Nie ulega wątpliwości, że Policja w Polsce jest monopolistą na rynku usług związanych z bezpieczeństwem. Pomimo funkcjonowania na rynku wielu firm świadczących usługi w zakresie bezpieczeństwa, nie są one w jakimkolwiek stopniu konkurencyjne wobec Policji. Uwzględniając kryteria liczebności formacji, obszaru działania, rozległości zadań i uprawnień, Policja w Polsce jest bezkonkurencyjna w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa⁹. Jednak podejmując zadania w zakresie poprawy bezpieczeństwa i dążąc do osiągnięcia optymalnego poziomu skuteczności, polska Policja mierzy się z szeregiem trudności. Jej ocenę determinują statystyki dotyczące przestępczości i sondaże opinii społecznej badające poczucia bezpieczeństwa obywateli¹⁰.

⁹ R. Łuszcz, *Koncepcja policji środowiskowej (community policing) ...*, dz. cyt., s. 121.

¹⁰ Ł. Świerczewski, *Policyjna społeczność w strategii...*, dz. cyt., s. 228.

Wnioski

Udział policji w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa obywateli jest kluczowy. Policja powinna działać nie tylko w celu rozwiązywania problemów kryminalnych, ale również działać na rzecz zapobiegania przestępczości i patologiom społecznym. Filozofia *community policing* może odegrać istotną rolę w budowaniu partnerstwa Policji z lokalnymi społecznościami, co z kolei przyczynia się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa i zaufania wobec Policji. Ważne jest również, aby korzystać z zagranicznych doświadczeń w zapobieganiu przestępczości i patologiom społecznym oraz dostosować je do specyfiki polskiej rzeczywistości. Polskie doświadczenia w tej dziedzinie powinny być również analizowane i wykorzystywane w celu doskonalenia polityki bezpieczeństwa i poprawy jakości życia mieszkańców.

Polskie doświadczenia w zapobieganiu przestępczości i patologiom społecznym zbieżne są z doświadczeniami zagranicznymi. Coraz bardziej złożone uwarunkowania pracy policjanta są katalizatorem zmian w kierunku kształtowania partnerstwa na linii Policja-społeczeństwo, wzmacniania wzajemnego zaufania i angażowania się społeczności lokalnych w poprawę stanu bezpieczeństwa. Jednak życie w globalnej wiosce i w coraz bardziej ucyfrowionej rzeczywistości stawia przed Policją kolejne wyzwania. Są nimi nowe wirtualne narzędzia mające za zadanie pomoc organom ścigania w poprawie bezpieczeństwa obywateli. Narzędziem takim – w polskim wydaniu – jest m.in. Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa.

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Збірник тез
Міжнародної
науково-практичної конференції

м. Львів, 3 листопада 2023 р.

Упорядник
Р. М. Шехавцов,
кандидат юридичних наук, професор

Макетування *Галина Шушняк*

Формат 60×84/16.
Умовн. друк. арк. 13,02.
Зам № 71-23.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
Т 33 У СУЧАСНИХ УМОВАХ : збірник тез Міжнародної науково-
практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор.
Р. М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023. 224 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», яка відбулася 3 листопада 2023 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

The collection includes abstracts of the reports from participants at the International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Crime Counteraction in Contemporary Conditions», hosted on November 3, 2023 at Lviv State University of Internal Affairs.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

УДК 343.43